

Nederlands Instituut voor Praeventieve Gezondheidszorg TNO

Nederlands Centrum voor Dopingvraagstukken

Nederlands Instituut voor Sport en Gezondheid

Lijf, sport en middelen

Een verkennend onderzoek
naar het gebruik van
prestatie verhogende middelen
bij jonge mensen

T. Vogels
E. Brugman
B. Coumans
M.J. Danz
R.A. Hirasing
E. van Kernebeek

TNO-rapport

LIJF, SPORT EN MIDDELEN

Een onderzoek naar het gebruik van prestatie verhogende
middelen bij jonge mensen

NIPG-publikatienummer
94.002

Januari 1994

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden
vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt
door middel van druk, fotokopie, microfilm
of op welke andere wijze dan ook, zonder
voorafgaande toestemming van TNO.

Indien dit rapport in opdracht werd
uitgebracht, wordt voor de rechten en
verplichtingen van opdrachtgever en
opdrachtnemer verwezen naar de
'Algemene Voorwaarden voor Onderzoeks-
opdrachten aan TNO', dan wel de
betreffende terzake tussen partijen
gesloten overeenkomst.

Het ter inzage geven van het TNO-rapport
aan direct belanghebbenden is toegestaan.

© TNO

NeCeDo

NEDERLANDS CENTRUM VOOR
DOPINGVRAAGSTUKKEN

Nederlandse organisatie voor
toegepast-natuurwetenschappelijk onderzoek

TNO-Gezondheidsonderzoek stelt zich ten doel bij te dragen
aan de verbetering van preventie en behandeling van ziekten
en afwijkingen door het toepasbaar maken van kennis op
medisch biologisch, psychosociaal en epidemiologisch
gebied ten behoeve van de volksgezondheid en de
gezondheidszorg.

nederlands instituut voor
SPORT EN GEZONDHEID

Op opdrachten aan TNO zijn van toepassing de Algemene
Voorwaarden voor onderzoeksopdrachten aan TNO,
zoals gedeponeerd bij de Arrondissementsrechtbank
en de Kamer van Koophandel te 's-Gravenhage.

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Lijf

Lijf, sport en middelen: een verkennend onderzoek naar het gebruik van prestatie verhogende middelen bij jonge mensen / T. Vogels, ... [et al.]. - Leiden: Nederlands Instituut voor Praeventieve Gezondheidszorg TNO ; Arnhem: Nederlands Instituut voor Sport en Gezondheid ; Arnhem: Nederlands Centrum voor Dopingvraagstukken
NIPG-publikatienr. 94.002 - Met lit. opg.
ISBN 90-6743-301-2
Trefw.: dopinggebruik ; jongeren ; onderzoek.

Deze uitgave is te bestellen door het overmaken van f 34,65 (incl. BTW) op postbankrekeningnr. 99.889 ten name van het NIPG-TNO te Leiden onder vermelding van bestelnummer 94.002.

INHOUD	pagina
VOORWOORD	i
1. SAMENVATTING, BESPREKING EN AANBEVELINGEN	1
1.1 Samenvatting	1
1.1.1 Opzet van de deelonderzoeken	2
1.1.2 Gebruik van prestatie verhogende middelen	4
1.1.3 Houding ten aanzien van prestatie verhogende middelen	6
1.1.4 Sociale en (sub)culturele factoren	8
1.1.5 Individuele factoren	9
1.2 Discussie	10
1.2.1 De respons in de verschillende deelonderzoeken	10
1.2.2 De consistentie van de bevindingen uit de verschillende deelonderzoeken	11
1.2.3 Gebruik en gebruikers	12
1.2.4 Sociale, jeugdculturele en individuele factoren	13
1.2.5 De rol van de sportschool	14
1.3 Aanbevelingen	15
1.4 Summary and conclusions	20
1.4.1 Introduction	20
1.4.2 Design of the study	20
1.4.3 Results: use of performance enhancing drugs	22
1.4.4 Attitudes towards performance enhancing drugs	24
1.4.5 Social and cultural aspects	25
1.4.6 Individual aspects	26
1.4.7 Conclusions	27
2. INLEIDING	31
2.1 Aanleiding tot het onderzoek	31
2.2 Probleemstelling	32
2.3 Opbouw van het rapport	33

3. ONDERZOEKSOPZET	34
3.1 Inleiding	34
3.2 Enquête onder sportschoolhouders	35
3.3 Enquête onder oudere leerlingen in het voortgezet onderwijs, inclusief MBO en HBO	36
3.3.1 De dataverzameling	37
3.3.2 De vragenlijst	38
3.4 Enquête sportschoolbezoekers	42
3.4.1 De dataverzameling	42
3.4.2 De vragenlijst	44
4. BESCHRIJVING VAN ONDERZOEKSGROEPEN	46
4.1 Sportschoolhouders	46
4.2 Leerlingen	49
4.3 Sportschoolbezoekers	53
4.4 Samenvatting	57
5. GEBRUIK VAN MIDDELEN	60
5.1 Gesignaleerd door sportschoolhouders	60
5.2 Gerapporteerd gebruik door leerlingen	62
5.2.1 Ooit prestatie verhogende middelen gebruikt	62
5.2.2 Het aantal 'gebruikers' nader geïnspecteerd	64
5.2.3 Gebruikers beschreven	65
5.2.4 Een samenvatting uit de case-beschrijvingen	75
5.3 Gebruik bij sportschoolbezoekers	76
5.3.1 Gerapporteerd gebruik	76
5.3.2 Nadere informatie over gebruik bij sportschoolbezoekers	78
5.4 Samenvatting	80

6. HOUDING TEN AANZIEN VAN HET GEBRUIK VAN MIDDELEN	83
6.1 De opstelling van sportschoolhouders in de praktijk	83
6.2 De houding van leerlingen	85
6.2.1 Houding ten aanzien van anabole steroïden	85
6.2.2 Interesse in middelen	87
6.3 De houding van sportschoolbezoekers	88
6.3.1 Houding ten aanzien van anabole steroïden	88
6.3.2 Interesse in middelen	89
6.3.3 Motieven van sportschoolbezoekers om niet te gebruiken	91
6.4 Samenvatting	93
7. SOCIALE EN SUBCULTURELE ASPECTEN	95
7.1 Inleiding	95
7.2 Vrienden en bekenden	96
7.2.1 Vriendengroepen	96
7.2.2 Gebruik van prestatie verhogende middelen door personen in de eigen omgeving	97
7.2.3 Activiteiten in de vriendengroep	99
7.2.4 Waarden in de vriendengroep	101
7.2.5 Regeloverschrijdend gedrag	104
7.2.6 Verwachte reacties op drugs, doping en strafbaar gedrag	106
7.2.7 Conversatieklimaat	107
7.3 Muziekvoorkeur	109
7.4 Groepen waarmee men zich identificeert	110
7.5 Samenvatting	113
8. INDIVIDUELE FACTOREN	115
8.1 Tevredenheid met het eigen lichaam	115
8.2 Zelfbeeld	117
8.3 Bezoek van strand en zwembad	117
8.4 Gebruik van hasj, XTC en hard drugs	118
8.5 Beleving van jongeren als afzonderlijke categorie	120

8.6	Opvattingen over taakverdeling man/vrouw	121
8.7	Samenvatting	122
9.	ENIGE IMPRESSIES UIT SPORTSCHOLEN	124
9.1.	De bezochte sportscholen	124
9.2	De bezoekerspopulatie	125
9.3	De sfeer	125
9.4	Gebruik van prestatie verhogende middelen	126
9.5	Gebruik van onbekende middelen	128
	LITERATUUR	129
	Bijlagen	133

VOORWOORD

Dit rapport is het verslag van een verkenning van het gebruik van prestatie verhogende middelen door jonge mensen, met name door jeugdige bezoekers van sportscholen en fitnesscentra. Het is het resultaat van een vruchtbare en intensieve samenwerking tussen het Nederlands Instituut voor Praeventieve Gezondheidszorg-TNO (NIPG-TNO), het Nederlands Centrum voor Dopingvraagstukken (NeCeDo) en het Nederlands Instituut voor Sport en Gezondheidszorg (NISG). Het onderzoek waarop dit rapport is gebaseerd, werd uitgevoerd op initiatief van het Programmeringscollege Onderzoek Jeugd (PCOJ) en in opdracht van het Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur.

De resultaten van het onderzoek bieden aanknopingspunten voor beleid en voorlichting. Geconcludeerd wordt onder andere dat specifieke voorlichting over prestatieverhogende middelen in het voortgezet onderwijs niet wenselijk is. Ten aanzien van voorlichting op sportscholen wordt een aantal richtlijnen geformuleerd. Waar het gaat om de preventie van gezondheidsrisico's bij gebruikende sportschoolbezoekers, wordt een heroverweging van de uitgangspunten gesuggereerd.

Dit onderzoek zou niet mogelijk zijn geweest zonder de enthousiaste medewerking van velen.

In de eerste plaats willen wij de leden van de begeleidingscommissie noemen:

- A.J. Dieleman, verbonden aan de Open Universiteit, tevens lid van het PCOJ
- F. Wafelbakker, jeugdarts, senior adviseur van het NISSO
- H. Raat, arts Algemene Gezondheidszorg, hoofd afdeling Jeugdzorg bij de GGD te Rotterdam
- M. Koornneef, sportarts, directie Sportzaken van het Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur.

Hun inzet en hun bereidheid om op soms zeer korte termijn mee te denken, is de kwaliteit en de relevantie van dit onderzoek zeker ten goede gekomen. Datzelfde geldt voor C. Tijmstra, hoofd afdeling GVO van de GGD Eemland.

G.J. Goudzwaard heeft de onderzoekers op ettelijke momenten met zijn kennis over de werking van prestatie verhogende middelen ter zijde willen staan en Dhr. C. Greben heeft met grote voortvarendheid de dataverzameling in het gewest Eemland voor zijn rekening genomen.

De GGD-en van het gewest Eemland en van Rotterdam zijn van grote betekenis geweest bij de uitvoering van het onderzoek. Datzelfde geldt voor de vele scholen, fitnesscentra en sportscholen die bereid waren om aan het onderzoek mee te werken.

Nutricia B.V. te Zoetermeer heeft de dataverzameling ondersteund met een attentie voor sportschoolbezoekers die aan het onderzoek wilden meewerken.

Wij danken hen allen voor hun bijdrage aan het onderzoek.

Dr. A. Dijkstra,
onderdirecteur NIPG-TNO

1. SAMENVATTING, BESPREKING EN AANBEVELINGEN

Dit hoofdstuk bevat allereerst een samenvatting van de uitvoering van het onderzoek en de belangrijkste bevindingen. Vervolgens worden de bevindingen besproken en daarna wordt een aantal conclusies en aanbevelingen geformuleerd.

Paragraaf 1.4 bevat een engelse versie van de samenvatting en de conclusies.

Opgemerkt moet worden dat om stilistische redenen in dit rapport de term sportscholen wordt gehanteerd om sportscholen en fitnesscentra aan te duiden. De term prestatie verhogende middelen wordt gebruikt om medicijnen aan te duiden die worden gebruikt om sportieve prestaties te verbeteren en het lichaam te verfraaien en die in de professionele sportwereld vaak als doping worden beschouwd. Heel concreet gaat het daarbij om anabole steroïden, amfetaminen, groeihormoon, clenbuterol en schildklierpreparaten.

1.1 Samenvatting

Door het Nederlands Instituut voor Praeventieve Gezondheidszorg TNO (NIPG-TNO) en het Nederlands Instituut voor Sport en Gezondheid (NISG) werd een onderzoek gedaan naar het gebruik van prestatie verhogende middelen door jeugdige bezoekers van sportscholen en naar factoren die van invloed kunnen zijn op dat gebruik. Het NISG trad daarbij op als organisatie die het voorlichtingsvoorbereidend onderzoek ten behoeve van het Nederlands Centrum Voor Dopingvraagstukken (NeCeDo) coördineert en uitvoert. Bij de uitvoering van het onderzoek hebben genoemde instellingen nauw samengewerkt met de GGD in Eemland en de GGD in Rotterdam.

Het onderzoek richtte zich op beantwoording van de volgende door de PCOJ geformuleerde vragen:

- a. In welke mate is in sportscholen en fitnesscentra (in een van de grote steden en in het gewest Eemland) sprake van gebruik van prestatie verhogende middelen door jeugdigen tot 25 jaar en welke middelen gebruiken zij?
- b. Wat zijn de kenmerken van de gebruikers van deze middelen, de motieven voor dat gebruik en door welke jeugdculturele factoren wordt dat gebruik beïnvloed?
- c. Wat is de aard van de gebruikte middelen, de bereikbaarheid en aanschaf daarvan, onder welke omstandigheden vindt het gebruik van deze middelen plaats en wat is daarbij de rol van de ambiance van de betreffende sportschool of het fitnesscentrum?

- d. Welke handvatten zijn op basis van het voorgaande aan te reiken voor het (onder andere via voorlichting) effectief terugdringen van het onverantwoord gebruik van deze middelen?

Het onderzoek werd uitgevoerd op advies van het Programmeringscollege Onderzoek Jeugd (PCOJ) en in opdracht van en met financiële ondersteuning van het Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur.

Het onderzoek moet gezien worden als een eerste verkenning van het verschijnsel. Landelijke generaliseerbaarheid van de bevindingen was niet het eerste doel.

Het onderzoek, waarvoor ongeveer een half jaar beschikbaar was, bestond uit een aantal deelonderzoeken waarover in dit rapport verslag wordt gedaan:

- een onderzoek onder sportschoolhouders;
- een onderzoek onder leerlingen van de hoogste klassen van het voortgezet onderwijs, inclusief MBO en HBO;
- een onderzoek onder jeugdige bezoekers van sportscholen.

Bovendien hebben wij tijdens het onderzoek contact gehad met een paar jonge bezoekers van sportscholen in het Westen van het land die ons vertelden over hun ervaringen.

1.1.1 Opzet van de deelonderzoeken

Voor het onderzoek onder sportschoolhouders werden een inventarisatie gemaakt van sportscholen in Rotterdam en de regio Eemland¹. Dit leidde tot een bestand van in totaal 101 scholen die alle het verzoek kregen een beknopte vragenlijst in te vullen. Aan dat verzoek hebben 50 sportscholen voldaan. Vastgesteld is dat, waar het gaat om het onderzoek onder sportschoolhouders, de medewerking in de regio Eemland beduidend beter is geweest dan in Rotterdam. Mogelijk hangt dit samen met het feit dat het gebruik van dopinggeduide middelen in de regio Eemland de laatste tijd, ook in de regionale pers, veel belangstelling heeft gekregen. Ook het feit dat in het najaar een groot artikel in de regionale pers verscheen onder een kop die suggereerde dat de GGD doping zou

---

¹ Het werkgebied van de GGD Eemland omvat de gemeenten Amersfoort, Baarn, Bunschoten, Eemnes, Hoevelaken, Leusden, Nijkerk, Soest en Woudenberg.

'gedogen', kan een rol gespeeld hebben, te meer daar de vragenlijst aan de sportschoolhouders vergezeld werd door een brief van de directeur van de GGD.

De selectiviteit van de non-respons kan niet vastgesteld worden. Denkbaar is dat de sportscholen die niet wilden meewerken daarvoor, naast tijdgebrek, ook andere redenen hebben gehad.

De sportscholen uit Rotterdam die aan het onderzoek hebben meegedaan, wijken op twee punten af van de sportscholen uit Eemland: in Rotterdam gaat het vaker om sportscholen waar relatief veel vrouwen en relatief veel jonge mensen komen.

Bij het onderzoek onder scholieren was het streven niet zo zeer gericht op representativiteit als wel op spreiding over relevante categorieën onderwijssoorten. Op basis van dat uitgangspunt is bepaald hoeveel klassen per onderwijssoort benaderd zouden moeten worden. In totaal zijn uiteindelijk vragenlijsten uit 42 klassen (24 in Rotterdam, 18 in Eemland) voor dit rapport gebruikt. Van vijf MBO- en HBO-klassen (met overwegend vrouwelijke leerlingen) kwamen de gegevens te laat binnen om in de analyse te kunnen worden betrokken. Doordat in de periode van dataverzameling MAVO-schoolonderzoeken gaande waren, is het aantal deelnemende klassen van deze onderwijssoort lager dan bedoeld.

In totaal hebben 812 leerlingen aan dit deel van het onderzoek deelgenomen. Weigeringen hebben zich nauwelijks voorgedaan. Als gevolg van het feit dat MBO- en HBO-klassen voor een belangrijk deel uit jongens bestonden, zijn in de totale onderzoeksgroep de jongens oververtegenwoordigd. Van de 812 leerlingen vallen er 635 binnen de leeftijdscategorie (van 16 tot en met 25 jaar) waarop dit onderzoek zich richt.

Ruim 60 procent van de scholieren zegt aan sport te doen; bij de jongens is dat 70%, bij de meisjes 47%. Een kwart meldt op het moment van enquêtering actief te zijn in sportschool. Van de niet-sportende leerlingen geeft daarnaast nog eens 16% aan in het jaar voorafgaande aan het onderzoek een sportschool of een te hebben bezocht. Ook onder de jongeren die in sportscholen sporten, vinden we relatief meer jongens dan meisjes.

Gemiddeld brengen jongens die in sportscholen hun sport beoefenen daar meer dan vijf uur per week trainend door. Bij meisjes is dat drie uur.

Op 14 sportscholen in Rotterdam en Eemland is aan de daar aanwezige sporters gevraagd een vragenlijst in te vullen. Dat verzoek werd gedaan nadat eerst een beperkt aantal vragen (onder andere over leeftijd, tak van sport en intensiteit van training) was gesteld. Van de op deze wijze benaderde bezoekers weigerde naar schatting 19% procent de lijst in te vullen. Daarnaast heeft 15% de vragenlijst mee naar huis genomen maar niet teruggezonden. Op basis van de mondeling

gestelde vragen is het mogelijk een taxatie te maken van de selectiviteit van de non-respons. Dan blijkt dat de sporters die (mogelijk onder andere) aan fitness doen, minder vaak geweigerd hebben om de vragenlijst in te vullen. Tevens blijkt dat de jongste leeftijdsklasse (16 en 17 jaar) wat vaker niet mee heeft willen doen. Sporters die vaak trainen, hebben minder vaak geweigerd. De non-respons onder bodybuilders en krachtsporters is niet groter dan die onder bezoekers die deze sporten niet beoefenen.

De belangrijkste kenmerken van de sporters die aan het onderzoek hebben meegedaan, zijn als volgt samen te vatten:

- * Ruim 80% is twintig jaar of ouder.
- * Ruim veertig procent volgt een dagopleiding, waarbij het vooral gaat om opleidingen op MBO, HBO of universiteit.
- * Van de sporters die geen dagonderwijs volgen is 10% werkeloos, heeft ruim 80% een baan en werkt 5% via een uitzendbureau.
- * Meer dan 80% is van Nederlandse afkomst. De belangrijkste niet-Nederlandse nationaliteiten zijn Surinaams, Turks en Marokkaans.
- * Bij mannen en vrouwen is fitness de meest populaire tak van sportbeoefening. Voor het overige is de populariteit sterk sekse-afhankelijk. Bij de mannen komen bodybuilding en krachttraining op de plaatsen twee en drie, bij vrouwen aerobics en conditietraining.

1.1.2 Gebruik van prestatie verhogende middelen

Gesignaleerd door sportschoolhouders

Van alle sportschoolhouders die aan het onderzoek meewerkten, zegt ruim één derde geen idee te hebben of er onder hun bezoekers mensen zijn die dopinggeduide middelen gebruiken. Van de overigen signaleert 52% bezoekers die schildklierpreparaten, anabole steroïden, groeihormoon, HCG en/of amfetaminen gebruiken. Het gebruik van clenbuterol wordt door sportschoolhouders niet gesignaleerd.

Het meest frequent wordt het gebruik van anabole steroïden gerapporteerd. Houders van scholen waar bodybuilding en krachtsport worden beoefend, signaleren vaker gebruik van middelen dan houders van sportscholen waar deze takken van sport niet tot het repertoire horen.

Gerapporteerd gebruik door leerlingen

In totaal zeggen elf scholieren ooit een prestatie verhogend middel te hebben gebruikt (1,7%). Nadere inspectie van de vragenlijsten van deze leerlingen geeft de onderzoekers de indruk dat de antwoorden van twee van deze respondenten onbetrouwbaar zijn en dat het mogelijk gaat om medisch voorgeschreven gebruik. Bij drie anderen lijkt het gebruik vooral geïnspireerd door de house-scene.

Bij vier leerlingen gaat het - vooralsnog - om eenmalig gebruik.

De 92 vragenlijsten die niet tijdig binnenkwamen, zijn wel bekeken op het gebruik van middelen. In die vragenlijsten werd geen gebruik gerapporteerd. Als we deze leerlingen meetellen en de op dit punt onbetrouwbaar ingevulde vragenlijsten buiten beschouwing laten, komen we tot een geschat percentage van 1,2% gebruikers onder de leerlingen die aan dit onderzoek meewerkten. Dat is 2,1% van de onderzochte jongens en 4,8% van de leerlingen die een sportschool bezoeken. In buitenlands onderzoek varieert het gevonden percentage gebruikers sterk, onder andere afhankelijk van land, leeftijd, sekse, sportbeoefening en de aard van de onderzochte middelen. Niettemin kan gesteld worden dat het door ons vastgestelde percentage tot de laagste behoort die in onderzoek onder min of meer vergelijkbare groepen werden gerapporteerd. Aangezien het onderzoek geen representativiteit nastreefde, kan dit percentage niet gegeneraliseerd worden. Verondersteld wordt wel dat het gebruik van prestatie verhogende middelen in de onderzochte regio's niet lager ligt dan elders in den lande. Als deze veronderstelling juist is, zal het landelijke percentage gebruikers van prestatie verhogende middelen onder leerlingen naar verwachting niet hoger liggen dan wat hier gevonden werd. Opgemerkt moet echter worden dat er geen gegevens zijn die deze veronderstelling kunnen onderbouwen.

Leerlingen die prestatie verhogende gebruiken, zijn overwegend wat oudere jongens en afkomstig uit MBO en HBO. Vrijwel alle gebruikers sporten in sportscholen.

Gerapporteerd gebruik door sportschoolbezoekers

In totaal zeggen 21 van de 330 geënquêteerde sportschoolbezoekers dat zij prestatie verhogende middelen gebruikt hebben. Daarbij gaat het vooral om mannelijke bezoekers. Door 20- en 21-jarigen wordt wat vaker gebruik gerapporteerd dan door de andere leeftijdsgroepen. Bodybuilders zijn onder de gebruikers sterk in de meerderheid.

Bijna alle gebruikers hebben de betreffende middelen de eerste keer gewoon moeten kopen. Slechts drie respondenten zeggen dat de eerste keer gratis was. Van de 21 gebruikers hebben er 6 (tot) dusver slechts een maal gebruikt. Daartoe behoren de drie respondenten die hun middelen de eerste keer gratis kregen. Vaak wordt vastgehouden aan het type produkt waarmee bij de eerste keer

ervaring is opgedaan. Van de 15 gebruikers die na de eerste keer doorgingen met gebruik, zijn er 9 die de middelen ook gebruikten door middel van injecties. Daarbij gaat het voornamelijk om gebruikers van anabole steroïden, groeihormoon en clenbuterol.

Vastgesteld kan worden dat er maar zelden sprake is van 'professionele' begeleiding bij het gebruik. Slechts twee gebruikers melden begeleiding door een arts. De meeste gebruikers geven aan dat zij medische begeleiding wel op prijs zouden stellen.

Bijna alle gebruikers spreken zich in positieve termen uit over de werking van het middel dat zij hebben gebruikt, maar bijna de helft van de volhardende gebruikers maakt daarnaast ook melding van (vervelende) bijwerkingen. De ervaren bijwerkingen vertonen weinig samenhang met de tevredenheid met het gebruikte middel en zijn dus ook geen reden om te stoppen.

Van alle sportschoolbezoekers zegt 5% (n=16) dat zij wel eens een middel hebben gebruikt waarvan zij niet precies wisten wat het was. Bij een aantal van hen is dat mogelijk gerelateerd aan hun participatie aan de house-scene. Van de 21 gebruikers van prestatie verhogende middelen zeggen er zes dat zij wel eens een middel hebben gebruikt waarvan zij niet precies wisten wat het was. Hier is in 4 gevallen sprake van mogelijke links met de house-scene.

Tussen de afzonderlijke sportscholen waarvan bezoekers zijn geënquêteerd, bestaan grote verschillen in het percentage gebruikers.

Combinatie van de gegevens van sportschoolbezoekers met die van sportschoolhouders leidt tot de veronderstelling dat het door de sportschoolhouders gesignaleerde aantal gebruikers een onderschatting van het werkelijke aantal gebruikers op de betreffende sportscholen is.

1.1.3 Houding ten aanzien van prestatie verhogende middelen

Sportschoolhouders

Aan sportschoolhouders is een aantal vragen voorgelegd op basis waarvan hun opstelling ten aanzien van het gebruik van prestatie verhogende middelen kan worden vastgesteld. De antwoorden blijken twee strategieën te weerspiegelen. De ene valt te omschrijven als 'Ontmoedigen,' de tweede als 'Helpen, als het moet'. Bij sportscholen die vooral door vrouwen worden bezocht, is men alleen gericht op ontmoediging. Helpen treffen wij vooral aan bij sportschoolhouders waar onder andere bodybuilding en - in wat mindere mate - krachtsport op het programma staan. Dit wekt de indruk dat deze sportscholen zich meer met gebruikers van prestatie verhogende middelen bezighouden, mogelijk vooral omdat zij er meer mee geconfronteerd worden. De strategie 'Helpen' gaat

overigens ook op sportscholen met bodybuilding en krachtsporten meestal gepaard met 'Ontmoediging'.

Leerlingen

De houding van scholieren is door middel van twee vragensets vastgesteld. De eerste stelde in algemene zin expliciet het gebruik van anabole steroïden in de sport aan de orde, de tweede peilde de interesse voor pillen die zouden leiden tot een mooi, sterk en gespierd lichaam.

Een relatief positieve houding ten aanzien van het gebruik van anabolen vinden wij bij 14% van de scholieren. Jongens zijn positiever dan meisjes. Oudere scholieren staan positiever tegenover het gebruik. Scholieren die een sportschool bezoeken, zijn positiever dan scholieren die dat niet doen.

Zelf pillen slikken die leiden tot een mooi lijf is iets dat 17% misschien wel zou willen doen. Daarbij moet wel opgemerkt worden dat er voor pillen die gezondheidsrisico's met zich mee brengen aanzienlijk minder belangstelling bestaat.

Sportschoolbezoekers

Bezoekers van sportscholen staan relatief positief ten aanzien van anabolen. Vooral onder bezoekers die vaak trainen, is sprake van een relatief positieve houding. Ook bij bodybuilders is dat het geval. Net als bij de leerlingen staan vrouwen sceptischer tegenover anabole steroïden dan mannen.

De belangstelling onder sportschoolbezoekers voor 'wonderpillen' is niet groter dan bij leerlingen (17%). Groepen sportschoolbezoekers met meer interesse zijn de bezoekers die zelf middelen gebruiken (81%) en de sporters die relatief vaak de sportschool bezoeken. Het geringe aantal sportschoolbezoekers van 16 en 17 vertoont weinig belangstelling. Anders dan bij de leerlingen is de belangstelling bij vrouwen hier niet minder dan bij mannen.

Interessante informatie valt af te leiden uit de vraag aan sporters die nooit hebben gebruikt, waarom zij dergelijke middelen nooit hebben geprobeerd. Het meest genoemde antwoord is dat de middelen slecht zijn voor de gezondheid. Twee derde van de bezoekers noemt meer principiële motieven, in de sfeer van gezondheidsrisico's, aversie tegen afhankelijkheid en bezwaren tegen concurrentievervalsing. Het argument 'eerlijkheid' speelt hierbij slechts een geringe rol. Waarschijnlijk heeft dit te maken met het feit dat het bij de ondervraagde sportschoolbezoekers overwegend gaat om mensen die niet competitief met hun sport bezig zijn. Een relatief kleine groep (13%) noemt meer pragmatische motieven: de prijs, angst voor een slechte naam, niet weten hoe middelen te krijgen en angst om betrappt te worden. Vrouwelijke bezoekers noemen vaker principiële bezwaren dan mannelijke bezoekers.

De meer pragmatische motieven om niet te gebruiken gaan gepaard met een hogere interesse in middelen.

Verschillen tussen Eemland en Rotterdam

Zowel bij de signalering van gebruik door sportschoolhouders als bij het gerapporteerde gebruik door leerlingen en sportschoolbezoekers is nagegaan in hoeverre er sprake is van verschillen tussen de regio Eemland en Rotterdam. Door de beperktheid van het materiaal kunnen definitieve uitspraken op basis van die vergelijkingen niet gedaan worden. Niettemin suggereren de gegevens telkens dat het gebruik in Rotterdam lager ligt dan in Eemland. In Rotterdam hebben echter meer sportscholen niet aan het onderzoek mee willen werken. De Rotterdamse sportscholen die wel meewerkten, telden relatief veel vrouwelijke en jonge bezoekers. Consequentie daarvan kán zijn dat de cijfers uit dit onderzoek een geflatteerd beeld geven van de situatie in Rotterdam.

1.1.4 Sociale en (sub)culturele factoren

Nagegaan is of gebruik en houding ten aanzien van anabole steroïden en de interesse in middelen van scholieren samenhang vertonen met een aantal sociale en culturele factoren. Onderzocht is op de eerste plaats of het al dan niet deel uitmaken van een vriendengroep en de aard van die vriendengroep samenhangt met gebruik van en interesse in middelen. Daarnaast is nagegaan in hoeverre typering in termen van muziekvoorkeuren en groepen waar men al dan niet bijhoort, samenhangen met interesse en daadwerkelijk gebruik vertonen.

Het al dan niet hebben van een vriendengroep waarmee men veel tijd doorbrengt, is in dit opzicht niet van belang. De aard van die vriendengroepen daarentegen wel.

Mensen die in de eigen omgeving gebruikers van gebruikers van prestatie verhogende middelen kennen, vertonen meer interesse in middelen. Bij de sportschoolbezoekers is ook sprake van een significant verband met eigen gebruik van middelen. Van degenen die geen andere gebruikers kennen, gebruikt vrijwel niemand.

Leerlingen die met hun vriendengroep relatief vaak ongeregelde activiteiten buitenshuis ondernemen (zoals discobezoek, spijbelen, op straat rondhangen, snookeren en op gokkasten spelen), zijn vaker geïnteresseerd in middelen. Vriendengroepen met een sterke oriëntatie op geld en lichaam gaan bij de leerlingen duidelijk samen met meer interesse in middelen. Bij de sportschoolbezoekers is die trend ook aanwezig, zij het net niet significant. Bij hen vinden we wel een duidelijk verband met die oriëntatie en het daadwerkelijk gebruik van middelen.

Een oriëntatie op versieren gaat bij de leerlingen eveneens gepaard met meer interesse. Een meer burgerlijke oriëntatie (op een leuke baan, gezondheid, trouwen en samenwonen) gaat bij de leerlingen gepaard met minder interesse. Bij de sportschoolbezoekers kon die samenhang niet vastgesteld worden.

Leerlingen die zich met hun vrienden wat minder aan de regels houden, geven blijk van aanzienlijk meer interesse in middelen. Dat geldt in nog sterkere mate voor drugs-gerelateerde activiteiten (gebruik van hard drugs en handel in drugs). Bij sportschoolbezoekers vinden we die samenhang ook. Bij hen blijkt ook het gebruik sterk met deze aspecten samen te hangen.

Sportschoolbezoekers die van hun vrienden positieve reacties op gebruik van doping, XTC of strafbare dingen in het algemeen verwachten, zijn beduidend vaker geïnteresseerd en gebruiken ook vaker middelen dan sportschoolbezoekers die negatieve reacties verwachten.

Een ten aanzien van doping positief conversatieklimaat gaat bij sportschoolbezoekers samen met meer interesse in middelen en meer daadwerkelijk gebruik.

Een typering van de leerlingen in termen van muziekvoorkeur liet weinig samenhang met interesse in middelen zien. Wanneer we afzonderlijke soorten muziek bekijken, blijken leerlingen die van house of rap houden wat meer interesse voor middelen te vertonen.

Leerlingen die zichzelf beschouwen als skinheads en leerlingen die zich zelf tot de housers rekenen, vertonen wat meer interesse; leerlingen die zichzelf als doorsnee beschouwen, doen dat minder. Een open vraag naar groepen waar men al dan niet bij zou horen, leverde een scala aan antwoorden op. Een eerste analyse van die gegevens laat slechts twee groeperingen zien waar de interesse wat hoger lijkt te liggen: leerlingen die zich zelf tot een (semi)criminele groep rekenen en leerlingen die niets met homo's te maken willen hebben.

1.1.5 Individuele factoren

Bij de leerlingen gaat een negatief lichaamsbeeld samen met meer interesse in middelen. Bij de sportschoolbezoekers kan dat verband niet vastgesteld worden. Een negatief zelfbeeld laat geen significante samenhang met interesse zien. Bij leerlingen die 's zomers op het strand vaak flaneren, naar andere jongens of meisjes kijken en iemand proberen te versieren, is de interesse voor middelen duidelijk groter dan bij leerlingen die dat niet doen. Bij sportschoolbezoekers vinden we een vergelijkbaar patroon. Daar kan ook een significante samenhang tussen dit soort gedragingen en daadwerkelijk gebruik worden vastgesteld.

Een gedeelte van de leerlingen ervaart een relatief grote discrepantie tussen jongeren en volwassenen. Bij deze leerlingen is de interesse voor middelen beduidend groter dan bij leerlingen bij wie dat niet het geval is. Ook leerlingen - jongens en meisjes - die vasthouden aan een traditionele rolverdeling tussen mannen en vrouwen, geven blijk van meer interesse in middelen.

Eén op de vijf leerlingen in dit onderzoek heeft meer dan eens hasj gebruikt; 5% heeft vaker XTC gebruikt en bijna 5% zegt ook wel eens hard drugs te hebben gebruikt. Bij deze leerlingen ligt het gebruik van prestatie verhogende middelen en de interesse daarin duidelijk hoger dan leerlingen die geen drugs gebruiken.

1.2 Discussie

1.2.1 De respons in de verschillende deelonderzoeken

De respons in het onderzoek onder sportschoolhouders is met 50% meer dan bij de aanvang van het onderzoek verwacht werd, maar is beslist onvoldoende om ervan uit te gaan dat de bevindingen zonder meer generaliseerbaar zijn naar alle sportscholen. Over de mate van selectiviteit van de non-respons konden in het kader van dit onderzoek geen uitspraken gedaan worden, anders dan dat de respons in Eemland aanzienlijk groter was dan in Rotterdam.

De respons in het leerlingenonderzoek is - zoals bij alle onderzoeken volgens het model van de Peilingen Jeugdgezondheidszorg - meer dan bevredigend. De geringe non-respons heeft niet met de aard van het onderzoek te maken, maar kan vrijwel volledig worden verklaard door afwezigheid door ziekte en spijbelen.

De respons in het onderzoek onder sportschoolbezoekers is redelijk te noemen. De selectiviteit van de non-respons is - voor zover dat op basis van de beschikbare gegevens valt vast te stellen - gering. Met name het feit dat bodybuilders en mensen die relatief vaak trainen in even grote mate hebben meegedaan als anderen, versterkt de waarde van de verzamelde gegevens. Niettemin dient men er bij de interpretatie van de gegevens rekening mee te houden dat een groep van 35% niet aan het onderzoek heeft willen meewerken. Daarnaast dient er ook rekening gehouden te worden met het feit dat alleen op die sportscholen geënquêteerd kon worden waar de sportschoolhouder bereid was tot medewerking. De mogelijke selectiviteit van de respons in het onderzoek van de sportschoolhouders beperkt derhalve de generaliseerbaarheid van de gegevens uit het onderzoek onder sportschoolbezoekers.

De respons op item-niveau is over het algemeen uitstekend te noemen. Zelfs het laatste deel van de vragenlijst voor leerlingen - opgenomen als een soort buffer - is door verreweg de meeste leerlingen ingevuld. De enige uitzondering op de goede item-respons betreft de vragen naar de door sportschoolhouders gesignaleerde aantallen gebruikers van uiteenlopende middelen. De belangrijkste reden daarvan is dat een aanzienlijk deel van de sportschoolhouders niet zegt te weten of er door de bezoekers wel of geen dopinggeduide middelen worden gebruikt.

1.2.2 De consistentie van de bevindingen uit de verschillende deelonderzoeken

De bevindingen uit het leerlingenonderzoek en uit het onderzoek onder sportschoolbezoekers ondersteunen elkaar in de meeste gevallen en zijn nergens met elkaar in tegenspraak. Weliswaar ligt het aantal 16- tot en met 18-jarige gebruikers op sportscholen hoger dan het leerlingenonderzoek zou doen vermoeden, maar deze schijnbare discrepantie wordt opgelost door de bevinding dat bij de zeer jeugdige gebruikers op sportscholen geen leerlingen van VBO, MAVO, HAVO of VWO zijn.

Als het gaat om groepen waar relatief veel of weinig wordt gebruikt, zijn de gegevens van het onderzoek onder sportschoolhouders in grote lijnen in overeenstemming met die uit het onderzoek onder bezoekers. Wel suggereren de gegevens uit het onderzoek onder sportschoolbezoekers dat de signalering van gebruik door sportschoolhouders een onderschatting van het werkelijk gebruik vormt.

De drie deelonderzoeken suggereren alle dat er in Eemland meer wordt gebruikt dan in Rotterdam. Daarbij dient echter de kanttekening te worden geplaatst dat er in Eemland veel meer sportschoolhouders aan het onderzoek hebben willen meewerken dan in Rotterdam. Zoals eerder werd gesteld, werkt die grotere respons ook door in het onderzoek onder sportschoolbezoekers. Het valt geenszins uit te sluiten dat in Rotterdam meer houders van sportscholen met relatief veel gebruikers hebben afgezien van medewerking aan het onderzoek. Het lagere gebruik in Rotterdam zou dan een gevolg van selectiviteit van de respons kunnen zijn. Als dat zo is, geven de cijfers uit dit onderzoek een geflatteerd beeld van de Rotterdamse situatie.

De mate waarin dat het geval is, kan alleen worden vastgesteld door een onderzoek waarin op enigerlei wijze meer sportschoolhouders tot medewerking worden bewogen. Gezien de grotere respons in Eemland zou de medewerking aan een dergelijk onderzoek verbeterd kunnen worden wanneer het gekoppeld kan worden aan een (regionaal) beleid dat niet repressief is en dat het gebruik van prestatie verhogende middelen en de mogelijke risico's daarvan bespreekbaar maakt.

De bevindingen in beide onderzoeken ten aanzien van factoren die relevant zijn bij het gebruik van prestatie verhogende middelen, zijn in het algemeen consistent, met name waar het gaat om relevante sociale en culturele factoren.

1.2.3 Gebruik en gebruikers

Het leerlingenonderzoek en het onderzoek onder sportschoolbezoekers maken het mogelijk een voorzichtige schatting te maken van het gebruik van prestatie verhogende middelen onder (voor het merendeel) niet-professionele, jeugdige sporters. Geen enkele leerling en geen enkele sportschoolbezoeker heeft aangegeven een niet-bestaand middel te hebben gebruikt. Dit versterkt het vertrouwen in de kwaliteit van de antwoorden.

In dit onderzoek werd geconstateerd dat iets meer dan 1% van de leerlingen anabolen en amfetaminen gebruikt. Het gebruik is vrijwel beperkt tot jongens die sporten op sportscholen en daar bodybuilding beoefenen. In vergelijking met buitenlands, overwegend Amerikaans, onderzoek is dit percentage laag

Van de onderzochte sportschoolbezoekers heeft 6,4% ooit middelen gebruikt, te weten anabole steroïden, amfetaminen en groeihormoon en clenbuterol. Ook hier gaat het overwegend om mannen die bodybuilding beoefenen. Ongeveer de helft van hen volgt geen dagopleiding en voorzover men dat wel doet, gaat het meestal niet om VBO, MAVO, HAVO of VWO. Opgemerkt moet worden dat dit percentage gebaseerd is op bezoekers van sportscholen waarvan de eigenaar aan het onderzoek wilde meewerken. Als men mag veronderstellen dat sportscholen die weigeren mogelijk meer gebruikende bezoekers tellen, zou het hier gevonden percentage een onderschatting van het aantal werkelijke gebruikers zijn.

Inspectie van de vragenlijsten suggereert dat het gebruik van amfetaminen door deze groep sterke relaties heeft met participatie aan de house-scene.

Over de hoeveelheid gebruikte middelen kunnen geen uitspraken worden gedaan. Volstaan moet worden met de opmerking dat aan de laatste kuur soms forse bedragen besteed zijn.

Belangstelling voor middelen bestaat er bij een grotere groep, zowel bij de leerlingen als de bezoekers. Die belangstelling wordt echter in het merendeel van de gevallen niet omgezet in het gebruik van middelen die onderwerp van dit onderzoek waren. Het merendeel van de leerlingen en - in even grote mate - van de sportschoolbezoekers is niet geïnteresseerd in dergelijke middelen en heeft bezwaren tegen het gebruik. Daarbij spelen uiteenlopende overwegingen, waarvan het mogelijke gezondheidsrisico er één is. Juist die gezondheidsrisico's lijken bij gebruikers minder een

rol te spelen. Zij laten zich er minder door afschrikken en eventueel ervaren bijwerkingen lijken geen rol te spelen in hun tevredenheid over het gebruik van middelen. Als de middelen het beoogde effect hebben - en dat hebben ze in de ogen van gebruikers meestal - is men tevreden. Eventuele bijwerkingen neemt men op de koop toe, of men slikt een middel dat die bijwerkingen moet tegengaan.

Medische of paramedische begeleiding bij het gebruik is zo goed als afwezig. Het zijn vrienden en (in mindere mate) mensen van de sportschool die vertellen wat je kunt gebruiken, hoe ver je kunt gaan en hoe je moet gebruiken. Aangezien die mensen hun informatie meestal waarschijnlijk ook weer van vrienden en bekenden hebben, kan men veronderstellen dat aan beslissingen over aard en hoeveelheid van te gebruiken middelen een soort collectief 'trial and error-proces' ten grondslag ligt, waarbij een onvoldoende werking van de gebruikte dosis wel als 'error' geteld wordt, maar ervaren bijwerkingen nauwelijks en bijwerkingen op de lange termijn helemaal niet. Dit proces kan uitlopen op ernstige gezondheidsrisico's.

Die gezondheidsrisico's worden nog versterkt door het feit dat gebruikers ook niet bang zijn om middelen te gebruiken die zij niet kennen. Zestien van de 21 gebruikers onder de sportschoolbezoekers hebben ooit een middel gebruikt waarvan zij niet wisten wat het was. Dat dit vaker gebeurt, werd ons bevestigd door twee insiders in de wereld van bodybuilders en door een sportschoolhouder die zei dat hij ook om die reden sommigen van zijn bezoekers zelf middelen bezorgde.

In dit verband moet ook vermeld worden dat het merendeel van de bezoekers graag door een medicus begeleid zou willen worden. Dit suggereert dat zij, ondanks bovenvermelde bevindingen, toch niet geheel gerust zijn over de medische gevolgen van prestatie verhogende middelen.

1.2.4 Sociale, jeugdculturele en individuele factoren

Het onderzoek heeft duidelijk gemaakt dat het gebruik sterk gebonden is aan sociale en subculturele factoren. Het kennen van mensen in de eigen omgeving die middelen gebruiken, is welhaast een *conditio sine qua non* voor eigen gebruik. Het gebruik lijkt ook sterk bevorderd te worden door deelname aan vriendengroepen die sterk georiënteerd zijn op geld en lichaam. Voor vriendengroepen die sterk georiënteerd zijn op versieren geldt hetzelfde, zij het in mindere mate. Ook participatie in groepen waar men het minder nauw neemt met gangbare sociale regels lijkt een factor die het gebruik van middelen sterk bevordert. Dat geldt met name voor aan drugs gerelateerde activiteiten, als het gebruik van hard drugs en handel in drugs. Dat ook binnen de vriendengroep

geldende normen ten aanzien van drugs en strafbare handelingen een belangrijke rol spelen, is dan ook vanzelfsprekend. Bij de leerlingen kan dan nog gewezen worden op het belang van vriendengroepen waarmee men ongeregelde activiteiten buitenshuis onderneemt. Daarbij moet men denken aan dingen als op straat rondhangen, spijbelen, spelen op gokkasten, snookeren en poolen en bezoek van discotheek en café. Tot slot speelt ook participatie in de house-scene een rol. In veel mindere mate geldt dit ook voor liefhebbers van rap.

Opgemerkt moet worden dat al deze factoren bij veel meer leerlingen en bezoekers spelen dan bij de gebruikers of geïnteresseerden. Het lijken factoren die de interesse en de gevoeligheid voor middelen sterk bevorderen. Die belangstelling wordt echter in de meeste gevallen niet omgezet in daadwerkelijk gebruik. Dat lijkt vrijwel alleen te gebeuren wanneer men een sportschool bezoekt en daar mensen tegenkomt die zelf gebruiken. Tegenvallende resultaten bij het trainen, in de sfeer van onvoldoende ontwikkeling van spieren en figuur, stagnerende vorderingen lijken dan de laatste zet te zijn om tot daadwerkelijk gebruik over te gaan.

Ook individuele factoren en opvattingen spelen een rol. Dat geldt tot op zekere hoogte voor een negatief lichaamsbeeld en een negatief zelfbeeld. Van groter belang lijkt echter de ervaring van een kloof, mogelijk zelfs een tegenstelling, tussen jongeren en ouderen en traditionele opvattingen over de rolverdeling tussen mannen en vrouwen. Van cruciaal belang lijkt ook het eigen gebruik van drugs als hasj, XTC en hard drugs. In die zin kan men het gebruik van prestatie verhogende middelen onder jeugdigen bijna beschouwen als een onderdeel van het totale druggebruik onder jongeren.

1.2.5 De rol van de sportschool

Veel sportschoolhouders betonen zich weinig gecharmeerd van bezoekers die prestatie verhogende middelen gebruiken of willen gebruiken. Bijna de helft van de ondervraagde sportscholen zegt deze bezoekers de toegang te ontfagen. Dit lost het probleem op de betreffende sportschool op, maar betekent niet dat de betreffende personen stoppen met gebruik. De betreffende bezoekers kunnen dan massaal naar een andere sportschool gaan waarvan de eigenaar toegeeflijker is. Dit soort bewegingen vinden plaats, zo is ons verzekerd door een sportschoolhouder uit het westen van het land. De strategie van de toegang ontfagen kan er wel voor zorgen dat andere potentieel geïnteresseerde bezoekers minder gemakkelijk in contact komen met gebruikers en dat is waarschijnlijk de belangrijkste factor bij het daadwerkelijk gaan gebruiken.

De meeste sportschoolhouders zeggen dat zij potentiële gebruikers proberen te ontmoedigen. Ongeveer een kwart laat merken dat zij af en toe ook de helpende hand toesteken bij het gebruik. De motieven daartoe zijn in het onderzoek niet uitdrukkelijk uitgevraagd, maar deze kunnen respectabel zijn, zoals het motief om gebruik van gevaarlijke en onbekende middelen door bezoekers te vermijden. Zo'n ondersteunende houding wordt bij sportscholen met bodybuilding en krachtsport meer aangetroffen. Ook kleinere sportscholen laten merken wat vaker de helpende hand toe te steken. Bij sportscholen met veel vrouwelijke bezoekers is dat nauwelijks het geval, mogelijk omdat zij toch al weinig met gebruikers geconfronteerd worden.

Dat de ambiance van sportscholen van belang is, blijkt uit de grote variatie in het percentage gebruikende bezoekers en uit de samenhang van gebruik met het aanbod aan sporten die beoefend kunnen worden. Ook de antwoorden van gebruikers op de vragen hoe zij aan de betreffende middelen kwamen en wie hen geadviseerd had, wijst op de grote rol die sportscholen kunnen spelen. Tegelijkertijd geven die antwoorden ook aan dat de rol van sportscholen niet overdreven moet worden. Vrienden, ook van buiten de sportschool, spelen een minstens zo grote rol. En aangezien een niet onaanzienlijk deel van de gebruikers deel uitmaakt van een groep vrienden die thuis lijkt in de drugswereld, kan men ook langs die weg waarschijnlijk wel aan de benodigde middelen komen. Dat geldt niet alleen voor bezoekers van sportscholen, maar ook voor leerlingen die geen sportschool bezoeken.

1.3 Aanbevelingen

A. Het percentage gebruikers van prestatie verhogende middelen onder leerlingen in de hoogste klassen van het voortgezet onderwijs is niet veel hoger dan 1%. Het gebruik is bovendien goeddeels beperkt tot jongens die eventueel op sportscholen benaderd kunnen worden. Belangstelling voor dergelijke middelen is bij een deel van de leerlingen wel aanwezig.

Ook omdat elke voorlichting het gevaar met zich meebrengt mensen te attenderen op datgene wat men juist tracht te voorkomen, lijkt het verstandig op dit moment in het voortgezet onderwijs geen voorlichtingscampagnes op te zetten die specifiek gericht zijn op prestatie verhogende middelen.

Gezien de sterke associatie van interesse voor prestatie verhogende middelen met gebruik van andere drugs, kan men veronderstellen dat effectieve campagnes tegen druggebruik ook preventief werken ten aanzien van het gebruik van prestatie verhogende middelen in de zin van dit onderzoek. Dit kan zeker het geval zijn wanneer bij die voorlichting rekening wordt gehouden met de sociale, (sub)culturele en individuele factoren die een rol spelen bij het gebruik van middelen. Gezien de

sterke associatie tussen interesse in en gebruik van prestatie verhogende middelen enerzijds en druggebruik anderzijds, lijkt het waarschijnlijk dat de genoemde factoren ook een rol spelen bij het gebruik van drugs.

B. Gezien het feit dat een niet verwaarloosbaar deel van de leerlingen contacten blijkt te hebben met vrienden die enigszins thuis zijn in de drugswereld, is het niet ondenkbaar dat het gebruik van prestatie verhogende middelen in de komende tijd zal toenemen. Dat kan zeker gebeuren wanneer meer leerlingen actief gaan participeren in de house-scene. Aanbevolen wordt daarom de komende jaren het gebruik van prestatie verhogende middelen door leerlingen met enige regelmaat te peilen.

C. Het merendeel van de jeugdige bezoekers van sportscholen gebruikt geen prestatie verhogende middelen, is daarin ook niet geïnteresseerd en heeft een principieel negatieve houding ten aanzien van het gebruik van prestatie verhogende middelen en zeker ten aanzien van anabole steroïden. Dat veel van de ondervraagde sportschoolhouders vooral een doping-ontmoedigend beleid zeggen te voeren, kan derhalve ook commercieel in hun voordeel werken. Het gevaar lijkt immers niet denkbeeldig dat een sportschool waarvan bekend wordt dat er gebruikt wordt, een belangrijk deel van de (potentiële) klantenkring kwijtraakt.

D. Van de niet-gebruikende sportschoolbezoekers is één op de acht geïnteresseerd in prestatie verhogende middelen, zonder dat zij op dit moment gebruiken. De redenen waarom deze groep (nog) niet gebruikt, zijn relatief vaak pragmatisch van aard: men weet niet hoe aan de middelen te komen, men is bang voor een slechte naam en dergelijke. Het feit dat het in dit onderzoek vooral gaat om niet-professionele en niet-competitieve sportbeoefening verklaart dat het argument van 'eerlijkheid' nauwelijks speelt. Behalve de meer pragmatische overwegingen spelen ook mogelijke gezondheidsrisico's een rol. Het gaat bij de geïnteresseerden vooral om mannen, in alle leeftijdscategorieën, die relatief vaak de sportschool bezoeken. Interesse komt veel, maar niet uitsluitend, voor bij bodybuilders. Een eventueel op te zetten preventie-programma zal daarbij rekening moeten houden met de verschillende factoren die een rol spelen bij gebruik en interesse daarin. Het belang van vriendengroepen bij het gebruik suggereert dat voorlichting die zich uitsluitend richt op individuele gebruikers en niet ook op de vriendengroep, een gereede kans op falen zal hebben. Gebruik en interesse lijken immers onderdeel van een groeps cultuur en men kan zich afvragen in hoeverre voorlichting de pretentie mag, kan en moet hebben om individuen uit hun groep los te weken. Bij de leerlingen werd een zeer sterke samenhang tussen gebruik en interesse enerzijds en

de ervaring van discrepanties tussen jongeren en volwassenen anderzijds gevonden. Gezien de sterkte van dat verband en gezien het feit dat de bevindingen bij de leerlingen meestal overeenkomen met die bij de bezoekers, mag men veronderstellen dat die 'jeugdcentristische houding' ook bij geïnteresseerde sportschoolbezoekers sterk aanwezig moet zijn. Dit zou kunnen betekenen dat een deskundige, maar als buitenstaander ervaren voorlichter op weinig geloofwaardigheid kan rekenen. Vormen van voorlichting door 'peers' of door binnen de doelgroep geaccepteerde autoriteiten, zoals andere bodybuilders, lijken daarom meer perspectief te bieden. In dit verband kan ook gezocht worden naar mogelijkheden om de rol van trainers en instructeurs te versterken. Het belang van dergelijke vormen van voorlichting wordt ook ondersteund door de signalen uit sportscholen dat bodybuilders en krachtsporters op sportscholen een groep vormen die zich relatief gescheiden van andere sporters opstelt. In dit verband moet ook gewezen worden op de specifieke groepscode die door Koert (1992) beschreven worden.

Gebruikers lijken eerst en vooral geïnteresseerd in het effect op spieren en figuur en minder in vervelende bijwerkingen. Dat is een aspect waaraan ook voorlichting aan nog niet gebruikende geïnteresseerden niet voorbij kan gaan. Wanneer de voorlichters het doel van een mooi en gespierd lichaam niet serieus nemen, zullen zij hun geloofwaardigheid snel verliezen. Voorlichting zou dan ook bij voorkeur gegeven moeten worden in combinatie met effectieve trainingsvormen. Een serieuze begeleiding van sporters, niet alleen op het moment dat zij als nieuweling binnenkomen, maar juist ook op momenten dat zij na een periode van training op een plateau terecht komen en het idee krijgen dat er geen schot meer in zit, kan een effectievere vorm van preventie blijken dan een lezing over risico's of een mooi uitgevoerde folder.

E. Ruim zes procent van de ondervraagde sportschoolbezoekers gebruikt prestatie verhogende middelen. Eerder werd gesteld dat dit percentage beslist geen overschatting van het werkelijke aantal gebruikende sportschoolbezoekers zal zijn. Hoe effectief voorlichting ook uitgevoerd moge worden, zij zal er waarschijnlijk nooit in slagen om het gebruik van dergelijke middelen geheel uit te bannen. De gebruikte middelen brengen belangrijke gezondheidsrisico's met zich mee, zeker wanneer er grote doses worden gebruikt - wat bij sportschoolbezoekers waarschijnlijk is -, wanneer zij onoordeelkundig worden gebruikt en wanneer zij over langere periodes worden gebruikt. Deze risico's variëren, o.a. afhankelijk van aard van het gebruikte middel, gebruikte hoeveelheid, wijze van gebruik, leeftijd en sekse (vergelijk o.a. Rogol, 1985). Zo kunnen anabole steroïden o.a. leiden tot groeistoornissen en virilisatie bij kinderen, aangeboren gebreken bij kinderen van gebruikende vrouwen en virilisatie bij vrouwen. Slikken van deze middelen houdt verband met leverstoornissen (onder andere kanker en peliosis hepatitis).

Psychische effecten zijn toegenomen agressiviteit en depressiviteit, mogelijk geassocieerd met suïcide en suïcidepogingen (Lamb, 1976). Een aantal effecten bij mannen (zoals kleiner wordende zaadballen en geringere potentie) zijn zeker bij kortdurend gebruik omkeerbaar. Bij vrouwen zijn de effecten veel vaker niet omkeerbaar (G.J. Goudzwaard, persoonlijke mededeling). Ook in eerste instantie tamelijk onschuldig lijkende middelen als diuretica kunnen bij onoordeelkundig gebruik en in combinatie met andere middelen uiterst gevaarlijk zijn.

De waarschijnlijkheid van gezondheidsrisico's wordt in zekere zin in de hand gewerkt door het feit dat deskundige begeleiding, waar de betrokkenen zelf zeker prijs op stellen, ontbreekt. Immers, mede daardoor wordt het besluit over aard en dosering van de middelen tot een proces dat hierboven beschreven werd als een collectieve 'trial and error', waarbij bijwerkingen en zeker schadelijke effecten op de lange termijn slechts een beperkte rol spelen (vergelijk ook Koert, 1992). En mede door de sociale marginalisering van het gebruik ontstaat er een markt waar onbekende middelen gretig aftrek vinden. 'Vertrouwensartsen' die gebruikers op een deskundige en begripsvolle manier adviseren, zouden deze risico's sterk kunnen inperken. Zeker omdat het hier overwegend gaat om niet-professionele en niet competitieve sporters, zou de keuze van sport-schoolhouders om 'te ontmoedigen, maar soms ook te helpen' ook door betrokken medici en beleidsverantwoordelijken als mogelijke beleidsoptie opnieuw overwogen moeten worden. Daarbij kan met name gedacht worden aan GGD-en, waar mogelijk in samenwerking met Sportmedische Adviescentra. Bij een dergelijke keuze zou ook de toegang tot sportscholen voor buitenstaanders wel eens veel gemakkelijker kunnen worden en zonder medewerking van sportscholen lijkt èn de preventie van gebruik èn de reductie van gezondheidsrisico's een moeilijk haalbare kaart.

F. Het gebruik bij sportschoolbezoekers neemt toe met de leeftijd. Het lijkt daarom waarschijnlijk dat het gebruik door bezoekers die ouder zijn dan de groep die nu is onderzocht, groter zal zijn. Die veronderstelling wordt gesteund door signalen uit sportscholen en door het feit dat in de door ons ontvangen vragenlijsten van bezoekers boven de 25 relatief veel gebruikers zitten. Ook over die groep zijn geen harde gegevens beschikbaar. De factoren die in dit onderzoek zijn onderzocht, zijn tamelijk specifiek gericht op jeugdigen en kunnen daarom zeker niet zonder meer naar oudere bezoekers geëxtrapoleerd worden. Onderzoek onder een oudere groep sportschoolbezoekers lijkt daarom wenselijk.

G. Hierboven werd de aanbeveling geformuleerd om de komende jaren met enige regelmaat het gebruik van prestatie verhogende middelen te peilen. De resultaten - en de beperkingen van de resultaten - van dit onderzoek brengen ons tot de formulering van een andere aanbeveling voor

toekomstig onderzoek. In Eemland heeft een aanzienlijk groter deel van de sportscholen aan het onderzoek willen meewerken. Wij veronderstellen dat dit komt door de aandacht die er in de regio is geweest voor het gebruik van prestatie verhogende middelen en door het feit dat de GGD een beleid ontwikkelt dat niet uitgaat van 'repressie'. Een dergelijke situatie creëert niet alleen een gunstiger voorwaarde voor het doen van onderzoek, maar ook voor het opzetten van gezondheidsvoorlichting. Een dergelijke situatie creëert ook een sfeer waarin open gesprekken met sport-schoolhouders en gebruikers van prestatie verhogende middelen mogelijk worden. In het kader van beleidsvoorbereidend onderzoek lijkt onderzoek op basis van dergelijke gesprekken van groot belang. Zij kunnen informatie verschaffen waarin dit verkennende onderzoek niet kon voorzien. Bijvoorbeeld informatie over concrete mogelijkheden tot samenwerking met sportschoolhouders en voorlichtingsmensen, meer gedetailleerde informatie over gebruikte middelen, hoeveelheden en combinaties, specifieke informatie over de regionale 'markt' en mogelijkheden om een serieuze contacten tot stand te brengen met gebruikers en geïnteresseerde nog-niet-gebruikers.

1.4 Summary and Conclusions

1.4.1 Introduction

This report describes an exploratory study on the use of performance enhancing drugs by young people in the Netherlands. The study was done by the TNO Institute of Preventive Health Care (NIPG-TNO) and the Netherlands Institute for Sports and Health in close cooperation with the Rotterdam and Amersfoort Regional Health Services. The study was initiated by the Programme Committee on Youth Research in the Netherlands and was financed by the Dutch Ministry of Health.

Aim of the study was to answer the following questions:

- a. To what degree are performance enhancing drugs used by young visitors (aged 16 to 25) of gyms in one of the big Dutch cities and in the area around Amersfoort?
- b. What are the characteristics of the users of these drugs? What are the motives for using these drugs? Which (sub)cultural factors are relevant?
- c. Which drugs are used? How do young visitors get these drugs, what are the circumstances leading to use of these drugs and what is the role of the gyms?
- d. Which recommendations can be made for an effective prevention of the risks of using these drugs?

1.4.2. Design of the study

To enhance the validity and robustness of the results and recommendations several surveys were carried out:

1. A survey among gym managers focusing on their attitudes towards the use of performance enhancing drugs and the degree to which they signal visitors using these drugs.
2. A survey among older pupils in secondary education and high schools, focusing on attitudes towards performance enhancing drugs, actual use and social, (sub)cultural and individual factors
3. A survey among young visitors of gyms, focusing on similar topics as the research among pupils.

During the study we had regular contacts with some young gym visitors who told us about their experiences.

Design of the survey among gym managers

For the data collection among gym managers an inventory of all gyms in Rotterdam and the area around Amersfoort was made. Using several sources we compiled a list of 101 gyms. The managers of these gyms received a questionnaire. Half of all managers completed this questionnaire and sent it back. The response from gyms in the Amersfoort area was considerably higher than in the Rotterdam area. One explanation for this difference may be that in the last few years the use of performance enhancing drugs in the Amersfoort area received much attention, both from the media and from local authorities.

The selectivity of the response and non-response of gym managers cannot be established. Those gym managers who did not cooperate, probably had their reasons for this.

Design of the survey among pupils from secondary education

Due to limited resources (money, but especially time) the survey among pupils could not aim at complete representativeness. Instead, variation among relevant categories was the aim, especially in terms of the different types of education in the complicated Dutch school system. In the end we were able to collect and analyze data from pupils from 42 different classes, from all types of education. Older girls, however, are clearly underrepresented in the sample. From the 812 pupils who completed the questionnaire 635 fell in the age range of this study. The main characteristics of these pupils are:

- More than half of them (59%) are boys; 41% are girls.
- They come from all relevant types of schools: about one third comes from lower vocational education and medium-level general education; 44% come from high-level general education or from pre-academic education and 23% come from medium- or high-level vocational education. Among the latter, about 80% are boys.
- 65% are 16 or 17 years old.
- One fifth are from non-Dutch origin. Most of these pupils originate from former Dutch colonies or from Turkey and Morocco.
- More than 60% of all these pupils are actively engaged in sport (70% of the boys and 47% of the girls).
- About one quarter of all pupils visit a gym, again more boys than girls. On the average boys train there for more than five hours a week, girls for about three hours.

Design of the survey among young gym visitors

Young visitors (aged 16 - 25) of 14 different gyms in the Amersfoort and Rotterdam area were asked to complete a questionnaire; 19% refused to do so and another 15% failed to return the questionnaire. Before the request to complete the questionnaire, we asked them some questions about age, the kind of sports they were engaged in and frequency of gym visits. Only part of these data were available on the moment this report was being written. An analysis of the available data strongly suggests that the non-response is not very selective in terms of age, sex, type of sports practiced and frequency of visiting the gym. The non-response is somewhat higher among the few very young visitors (aged 16 and 17) and among those who practise fitness. The non-response among body-builders and weightlifters is not larger than among other visitors.

A total of 330 visitors completed the questionnaire. The main characteristics of this group are:

- More than 80% are older than 19.
- More than 40% are in full-time education, mainly in relatively high-level schools, like medium- and high-level vocational education (MBO and HBO) and university.
- About 10% of those not in full-time education are jobless. 80% of them have a regular job.
- About 20% are immigrants; most of them are from Surinamese, Turkish and Moroccan origin.
- Among both men and women fitness is the most popular sport. The popularity of other sports is strongly related to sex. Among men body-building and weightlifting are popular; among women aerobics, callanetics and condition enhancement.

1.4.3 Results: use of performance enhancing drugs

Gym managers

More than one third of all gym managers who participated in the study did not have the faintest idea about visitors using performance enhancing drugs. About half of the others (52%) knew or suspected some visitors - regardless of age - use anabolic steroids, Growth Hormone, HCG, amphetamines or thyroid drugs. Most commonly signaled were anabolic steroids. Clenbuterol were not mentioned by gym managers. Managers of gyms offering facilities for body-building and weightlifting, signaled more users of performance enhancing drugs.

Pupils

We submitted a limited list of performance enhancing drugs to the pupils: amphetamines, anabolic steroids, thyroid drugs, growth hormone and clenbuterol. To check for boasting we included two non-existing drugs: 'gamma blockers' and 'choreofytin'. Use of these non-existing drugs was reported by none. Eleven pupils (1.7%) reported ever having used at least one real performance enhancing drug, 3 girls and 8 boys. All except one were gym visitors.

A close inspection of the eleven questionnaires raised severe doubts about the reliability of the answers in two of these cases. In three cases it is almost certain that the use of these drugs was not so much inspired by the wish to enhance achievements in sports as by visiting house parties. We suspect a possible confusion of amphetamines with XTC.

Ninety-two questionnaires came in too late to be analysed. We decided to tally the use of performance enhancing drugs in these questionnaires. None of these questionnaires reported any use.

Allowing for the possible confusion of amphetamines with XTC, we therefore estimate that 1.2% of the pupils in this study have ever used performance enhancing drugs. That is 2.1% of the boys and 3.6% of all gym visiting pupils.

Compared with figures from other studies, this percentage is not high. This study is not representative for the Netherlands. Rumour has it the use of performance enhancing drugs in the two areas investigated is relatively high. If these rumours were found to be true, the prevalence of use of performance enhancing drugs would certainly not be higher than the percentage found in this study. However, substantial evidence for these rumours is not available.

Young gym visitors

The same list of existing and non-existing drugs was submitted to the young gym visitors in our study. Again, none of them reported the use of non-existing drugs. 6.4% reported ever having used at least one of these performance enhancing drugs: one woman and 20 men. Most of them (16) are body-builders. A close inspection of the questionnaires involved did not raise any doubt concerning the reliability of the information. Use of anabolic steroids is most often reported (n=14); five visitors reported use of amphetamine and five reported use of HGH.

To check for possible drug pushing we asked users whether they had had to pay for the drugs, the first time they used. Three users said they had not had to pay the first time. However, after this first time, they had not used any performance enhancing drugs anymore. Most users got their drugs from friends, inside or outside the gym. Some got them from people working in the gym.

Almost all users were satisfied with the effects of the drugs used. Yet almost half of them reported some disturbing side-effects. These side-effects seem to be taken for granted and they do not

induce a decision to stop. Although most of the users would appreciate medical advice, in practice medical counselling was as good as absent.

Nearly 16 gym visitors reported use of a drug unknown to them. That is nearly 5%. Six of them also used one of the performance enhancing drugs mentioned in our questionnaire. There are indications that use of unknown drugs is more inspired by participation in house parties than by sportive ambitions. The availability and use of unknown and possibly dangerous drugs was described to us in contacts with two visitors and one gym manager. The latter said that this was one of the reasons why he provided some of his visitors with reliable drugs.

There are large differences in the percentages of performance enhancing drugs users between the 14 gyms who participated in this part of the study.

A comparison of the data from the survey among gym managers and those from gym visitors suggests that gym managers grossly underestimate the use of performance enhancing drugs among their visitors. Injecting by means of syringes was done by 9 of the 15 users who more than once used performance enhancing drugs.

1.4.4 Attitudes towards performance enhancing drugs

Gym managers

Concerning drug-using visitors, gym managers seem to follow (combinations of) two strategies. One strategy is 'Discouraging'; the second is 'Guidance, if needed'. Discouraging is more common. Managers of gyms with body-building and weightlifting reported more often elements of a guiding strategy, usually, however, in combination with elements of discouraging. Gyms with more female visitors predominantly tend to discourage.

Pupils

First we tried to measure the attitude towards the use of anabolic steroids, mainly in sports. We asked the pupils whether they agreed or disagreed with four items ('the use of anabolic steroids should be permitted', 'is not fair', 'is inevitable if you want to win', and 'is not too dangerous'). Most of the pupils showed a consistent negative attitude; 14% indicated a positive attitude on two or more items. Boys, older pupils and gym-visiting pupils were more positive towards the use of anabolic steroids, as were those pupils who already used performance enhancing drugs themselves. Secondly, we probed pupils' personal interest in drugs enhancing physical performance and figure. We asked them if they would be inclined to use such drugs, if offered by friends or trainer, with or without health risks, and with or without the need for physical training. Again, most pupils were

consistently not interested; yet 17% showed some interest, on at least two out of 6 items. Again, boys, older pupils and gym-visiting pupils were more often interested, as were those pupils who already used performance enhancing drugs themselves.

Young gym visitors

A quarter of all young gym visitors showed a relatively positive attitude towards the use of anabolic steroids in sports. This positive attitude was more often found among those who visit their gym frequently and among body builders. Women were more reluctant than men.

The interest among gym visitors in drugs enhancing physical performance and figure was at the same level as among pupils. Frequent visitors, body-builders and those who already used performance enhancing drugs, were clearly more often interested. We did not find significant differences between male and female visitors in this respect.

1.4.5 Social and cultural aspects

Several social and cultural aspects were investigated. We explored the relation between these factors and interest in or actual use of performance enhancing drugs. Until now only simple bivariate analyses have been used. First, we assessed the relation between musical preferences and interest in figure and performance enhancing drugs among pupils. Interest was somewhat more common among those who like house music and rap. When asked to name groups to which they belonged, pupils gave a wide range of answers. More interest was found among those who felt they belonged to criminal groups, the world of house music or rap and those who showed a clear dislike of homosexuals.

Secondly, we investigated several aspects of the nature of peer groups. Participation in peer groups in itself seems not related with interest in performance enhancing drugs or actual use. The nature of peer groups, however, seems to be crucial. Three dimensions of activities of pupils with their friends were found. Two of these dimensions (activities at home and regulated activities outside the house, i.e. sports, clubs, jobs) show no relation with interest in performance enhancing drugs. The third dimension reflects unregulated activities outside the house (truancy, gambling, visiting bars and discos, playing pool or snooker and loitering). Pupils who were often engaged in unregulated activities with their friends, were more often interested in performance enhancing drugs. So were those pupils who often engaged in criminal or subcriminal behaviour, especially if these activities

were drug-related. Among young gym visitors the same patterns arise. In this group a clear relation with actual use of performance enhancing drugs could also be established.

Three dimensions of group values were found: an orientation on middle-class values like health, marriage, interesting jobs, education, animals, environment, music, arts and culture; an orientation on body and money (making money, a beautiful, strong and muscular body, winning, and impressing people of the same sex) and an orientation on dating (sex, impressing people of the opposite sex, excitement, going out and having fun). A strong orientation on dating in the peer group was related with more interest in performance enhancing drugs, as was a strong orientation on body and money. A high middle-class orientation among pupils went along with less interest. Among gym visitors in general, the same, although less marked trends were found. There was, however, a significant relation between actual use of performance enhancing drugs and friends with a strong orientation on body and money.

Pupils and young gym visitors who personally knew users of performance enhancing drugs, were more inclined to use these drugs themselves. Knowing other users personally seems to be a *conditio sine qua non* for actual use by pupils and young gym visitors themselves. Expecting friends to reject criminal behaviour and use of doping and XTC is related to less interest and less actual use among young gym visitors.

1.4.6 Individual aspects

Among pupils a negative body image was related to more interest in performance enhancing drugs. Among gym visitors this relation could not be established. Self-esteem was not related with interest in performance enhancing drugs or actual use. Part of the pupils perceived large discrepancies between adults and themselves. These pupils showed more interest in using performance enhancing drugs. The same applied to those pupils, both boys and girls, who showed relatively highly sexist attitudes concerning the role of women. Pupils who had used other drugs (especially marihuana and XTC) were also clearly interested in performance enhancing drugs. Among gym visitors a strong relation between use of performance enhancing drugs and use of other drugs was found, too.

1.4.7 Conclusions

Use of performance enhancing drugs in secondary education

About 1% of the pupils participating in this study was found to use performance enhancing drugs. Although the results of this study in two regions in the Netherlands cannot be simply generalised to the country as a whole, it seems unlikely that a representative study on a national scale will find much higher figures. However, the number of gym visitors, among them young visitors, has been growing the last decade. Furthermore, about one in eight pupils seems interested in performance enhancing drugs and many pupils have contacts with groups where all kinds of drugs are readily available, *eg*, in the house scene. Therefore, a growth in the number of performance enhancing drugs users in secondary education cannot be excluded. For these reasons it is recommended that the use of performance enhancing drugs by pupils in secondary education is carefully monitored with regular intervals in the coming years, preferably on a wider scale than was possible in this exploratory study.

Prevention of use of performance enhancing drugs in secondary education

Based on the results of this study the percentage of users of performance enhancing drugs among older pupils in secondary education will be approximately 1%. Use of these drugs was almost completely limited to youngsters visiting gyms. A larger group showed some interest in using performance enhancing drugs.

Every health education campaign bears the risk of drawing attention to exactly those behaviours that one tries to prevent, thereby introducing these behaviours in the behavioural repertoire, rather than preventing them. Since the number of actual users is low, compared to figures found in other studies, and the actual users can be contacted in other settings, and since a wider group of pupils seems interested, it seems best not to organize general health educational campaigns specifically and explicitly directed against performance enhancing drugs.

A strong association has been established between actual use of and interest in performance enhancing drugs on the one hand and use of other drugs, especially hash and XTC on the other hand. Up to some degree one could hypothesise that the use of performance enhancing drugs is a variation of drug use in general. Effective campaigns against these drugs could therefore be expected to have a preventive effect against performance enhancing drugs as well. This study has shown strong links between (interest in) use of performance enhancing drugs and social and cultural variables. It seems very likely that several of these variables also play a role in the use of

drugs like marihuana and XTC. Taking these variables into account could therefore benefit health education campaigns against these drugs.

The role of gyms

Gyms play an important role in the use of performance enhancing drugs. This is not to say that gyms in general act as pushers or even as the main providers of these drugs. Most gym managers said they tried, first and for all, to discourage the use of performance enhancing drugs. As most of their visitors show a negative attitude towards these drugs and are themselves not at all interested in using them, this strategy is probably economically a wise one. Yet some gym managers combine this discouraging strategy in some cases with a helping and guiding strategy. A number of them even provide some of their visitors with drugs. One of their arguments for this strategy is that they want to prevent the use of unknown and dangerous drugs that are available on the market.

The most important reason why gyms play a crucial role is probably this: they are places where people who are interested in their body and physical performance and people who are possibly interested in performance enhancing drugs, meet with actual users and potential providers. Dissatisfaction with progress through training and jealousy with regard to the performance of others can then easily arouse interest that can be readily realised.

Interested, but not yet using

Most visitors of gyms do not use performance enhancing drugs and are not interested in using them. Yet, one in eight visitors is interested. Mainly, but not exclusively, these interested visitors are men who often visit the gym. Quite often they are engaged in body-building. The reasons why they do not yet use these drugs, are sometimes merely pragmatic: they do not know how to get them, their reputation could be damaged or they do not have enough money.

In the design of preventive activities for this group several factors must be considered. In this study found the peer group was found to play a crucial role. This suggests that preventive activities that are only directed towards the individual and not (also) towards the peer group will face serious problems. Both interest and actual use seem distinct parts of the cultural codes of the group and one could ask the question to what extent health education is able to detach individuals from their peers, to what extent it is allowed to do so and to what extent it is wise to do so.

Among pupils a very strong relation was found between the interest in performance enhancing drugs and the perception of discrepancies between the world of young people and adults. This variable was not measured in the survey among gym visitors. Most of the findings concerning pupils are consistent with those concerning gym visitors. As the association among the pupils is

very clear, one might hypothesise a similar phenomenon among gym visitors. This would imply that a professional health educator might be seen as an outsider with little credibility. Forms of peer education or education by persons - such as body-builders - who are seen as authorities by the targeted group itself, will probably have more chance of success. Gym instructors might play an important role, too.

Users are, first and for all, interested in the effects of drugs on performance and figure. Side-effects are taken for granted, at least up to some degree. These visitors aim to perform and performing means developing a strong, muscular, well-proportioned body. Health education for sportsmen and -women who are interested in these drugs but do not yet use them, should accept this. The main effect of stressing the dangers of performance enhancing drugs could be loss of credibility, instead of prevention of drug use. Preferably health education should therefore be combined with effective training methods, not only for new visitors, but also for experienced visitors who are confronted with disappointing progress. Good training methods could be a more effective form of prevention than lectures about health risks and carefully designed brochures.

Visitors using performance enhancing drugs

This study found that 6.4% of all participating gym visitors used performance enhancing drugs. Most of the users can be found among male body-builders, not engaged in formal competition.

This figure is based on a survey among visitors of a selection of gyms that were willing to participate in this study. About half of the gyms did not want to cooperate. If we assume that the use of performance enhancing drugs in these non-responding gyms will not be less, the 6.4% we found should be taken as the absolute minimal estimate of the total actual use by visitors in the areas studied. Even the most effective health education will probably never succeed in eliminating the use of performance enhancing drugs.

These drugs can be very dangerous, especially when used in excess - as seems often to happen among gym visitors -, over a long period and injudiciously. Professional medical advice turns out to be absent, despite our finding that most users are definitely interested in medical advice. This makes serious health risks more probable. Users seek their friends' advice when deciding what, how much and in what combinations to use. These friends probably base their advice on their own experiences and on opinions of their friends. Opinions about what is effective, dangerous and acceptable are thus formed in a kind of 'collective trial and error process'. In this process the effects on muscles and figure are the main concern. Short-term side-effects play a minor role and long-term health risks may be nearly completely neglected.

The use of performance enhancing drugs takes place in the margins of what is socially acceptable and what is not. This social marginalisation allows for the growth of a greedy market where unknown and possibly dangerous substances are being sold. According to some of our contacts they sell like hot cakes. This situation creates serious health risks. Trusted doctors, working under strict conditions of confidentiality and willing to counsel users expertly and understandingly, could reduce these risks. Some gym managers who are confronted with use of performance enhancing drugs, have chosen for a strategy of 'discouraging, but guiding if needed'. Perhaps this option should be reconsidered by doctors and authorities involved, especially by Regional Health Services and, if possible, by Medical Advice Centres for Sport and Health. Choosing for this option could give outsiders - like health educators - an easier access to gyms, and without cooperation of gyms both prevention of use and reduction of health risks are probably impossible.

Research recommendations

A regular monitoring of use of performance enhancing drugs was already recommended. The results - and the limitations of the results - of our study lead us to two other recommendations for future research.

Most of the users of performance enhancing drugs were found among those older than 20. This could imply growing use with growing age. Most visitors of gyms are older than 25. However, data about older visitors are not available in the Netherlands. Our study has established several important factors contributing to interest in and actual use of performance enhancing drugs, but most of these are quite specific for the age group in this study. Research among older visitors is therefore recommended.

In the Amersfoort area considerably more gym managers were willing to cooperate in the study. In this area the use of performance enhancing drugs received much attention in the regional press and from the Regional Health Service. This service is developing a non-repressive policy with regard to use of performance enhancing drugs. Such an atmosphere allows for better conditions both for research and for implementing health promoting campaigns in gyms and allows for open interviews with gym managers and users of performance enhancing drugs. Such interviews could provide information that this exploratory study could not provide, for example, information about possibilities of cooperation between gym managers, trainers and Regional Health Service; more detailed information on used substances and quantities; specific information about the market for these substances, and ways to contact groups of users or not-yet-users.

2. INLEIDING

2.1 Aanleiding tot het onderzoek

Eind april 1993 vroeg het Programmeringscollege Onderzoek Jeugd (PCOJ) het Nederlands Instituut voor Praeventieve Gezondheidszorg (NIPG-TNO) en het Nederlands Centrum voor Dopingvraagstukken (NeCeDo) een onderzoeksvoorstel te ontwerpen om het gebruik van prestatie verhogende middelen door jeugdige bezoekers van sportscholen in kaart te brengen. Omdat het NIPG en het Nederlands Instituut voor Sport en Gezondheid (NISG), de organisatie die het voorlichtingsvoorbereidend onderzoek ten behoeve van het NeCeDo coördineert en uitvoert, een samenwerkingsrelatie met elkaar hebben, werd besloten een gemeenschappelijk onderzoeksvoorstel in te dienen.

De aanleiding tot het verzoek van het PCOJ staat beschreven in het NeCeDo-rapport 'Doping en Voorlichting' (Van Kemebeek, 1993) en in de PCOJ-notitie 'Gebruik van stimulerende middelen door jongeren in sportschool en fitnesscentrum' (1993). Daarin wordt geconstateerd dat er sprake is van groeiende zorg over het gebruik van prestatie verhogende middelen - met name amfetaminen en anabole steroïden - in recreatieve (kracht-)sportbeoefening. Die zorg wordt ingegeven door de gezondheidsrisico's die aan het gebruik van deze middelen verbonden kunnen zijn en door signalen in de populaire pers dat er sprake zou zijn van relatief fors gebruik door bijvoorbeeld bodybuilders. Adequate informatie daarover is in Nederland echter niet beschikbaar.

Sporten in het kader van sportscholen wint aan populariteit. Het aantal bezoekers van sportscholen is de afgelopen jaren sterk gegroeid, van ongeveer 400.000 in 1984 naar circa 1.000.000 in 1990. Verondersteld wordt dat adolescenten hier goed vertegenwoordigd zijn. Volgens Van der Linden en Dijkman (1989) doet meer dan 13% van jongeren in de leeftijd van 12 tot en met 21 aan fitness, krachtraining of aerobics.

Het Praeventiefonds had het NeCeDo reeds gevraagd een voorlichtingsproject te ontwikkelen. In het kader van dat project, dat uitgevoerd wordt door de GGD in de regio Eemland (Amersfoort en omgeving), zou ook onderzoek worden gedaan naar het gebruik van middelen en kenmerken van de gebruikers. Gesteld werd dat onduidelijk was in hoeverre die gegevens ook iets zouden zeggen over de situatie elders in Nederland. Omdat het gebruik van prestatie verhogende middelen duidelijke raakvlakken heeft met het illegale circuit, werd verondersteld dat het lastig zou zijn om landelijk representatieve gegevens te verzamelen. Nadat NIPG-TNO en NeCeDo besloten hadden een gezamenlijk onderzoeksvoorstel te ontwikkelen, werd besloten de onderzoeksactiviteiten, voor

zover relevant in het kader van de door het PCOJ geformuleerde vraagstelling, optimaal op elkaar af te stemmen. Met die opzet wordt geen landelijke representativiteit gerealiseerd, maar elkaar aanvullende gegevens uit twee uiteenlopende regio's (Eemland en Rotterdam) zullen de kwaliteit van deze eerste probleemverkenning ongetwijfeld bevorderen.

Het onderzoek wordt uitgevoerd mede in het kader van de onderzoeksprogrammering van het PCOJ in de komende jaren. Daarom ook zou het onderzoek in korte tijd -tussen juli 1993 en december 1993- afgerond moeten worden.

Opgemerkt moet worden dat in dit rapport -om stilistische redenen- de term sportschool gebruikt wordt als aanduiding voor sportscholen en fitnesscentra. Het onderscheid tussen beide benamingen is zeer vaag en of een bepaalde instelling sportschool of fitnesscentrum genoemd wordt, lijkt meer afhankelijk van de voorkeur van betrokkenen dan van een serieus inhoudelijk onderscheid. Daar waar in dit rapport de term sportscholen gebruikt wordt, worden derhalve ook fitnesscentra bedoeld.

2.2 Probleemstelling

Op basis van zijn voorlopige probleemanalyse formuleerde het PCOJ de volgende probleemstelling, waarop het onderzoek een antwoord moest geven:

- a. In welke mate is in sportscholen en fitnesscentra (in een van de grote steden en in het gewest Eemland) sprake van gebruik van stimulerende middelen door jeugdigen tot 25 jaar en welke middelen gebruiken zij?
- b. Wat zijn de kenmerken van de gebruikers van deze middelen, de motieven voor dat gebruik en door welke jeugdculturele factoren wordt dat gebruik beïnvloed?
- c. Wat is de aard van de gebruikte middelen, de bereikbaarheid en aanschaf daarvan, onder welke omstandigheden vindt het gebruik van deze middelen plaats en wat is daarbij de rol van de ambiance van de betreffende sportschool of het fitnesscentrum?
- d. Welke handvatten zijn op basis van het voorgaande aan te reiken voor het (onder andere via voorlichting) effectief terugdringen van het onverantwoord gebruik van deze middelen?

Waar het PCOJ in de formulering van de probleemstelling de term 'stimulerende middelen' gebruikt, hanteren wij in het rapport de term 'prestatie verhogende middelen'. Deze term wordt uitsluitend gehanteerd om middelen gericht op verbetering van sportieve prestaties en op verfraaiing van het lichaam te kunnen onderscheiden van het brede scala aan middelen dat ook met deze

algemene term wordt aangeduid, zoals koffie, alcohol, hasj en XTC. Dat zit onderscheid in zekere zin kunstmatig is, zal in het vervolg blijken.

Het PCOJ benadrukt het belang van jeugd(sub)culturele factoren in het kader van deze probleemstelling. Deze kunnen een rol spelen in het stimuleren dan wel afremmen van het gebruik van prestatie verhogende middelen en zijn mede daarom van belang bij het opzetten van voorlichting.

Opgemerkt dient te worden dat deze tamelijk brede probleemstelling in relatief korte tijd beantwoord zou moeten worden. De definitieve onderzoeksopdracht werd eind juli verleend, zodat in totaal 5 maanden beschikbaar waren voor het ontwerpen van meetmethoden, dataverzameling, analyse en rapportage. Deze termijn is te meer kort te noemen omdat er in Nederland nog niet eerder onderzoek is gedaan naar dit verschijnsel. Niettemin beoogt dit rapport antwoorden te formuleren op de genoemde probleemstelling.

2.3 Opbouw van het rapport

In het eerste hoofdstuk zijn de resultaten van dit onderzoek samengevat. In de discussie van dat hoofdstuk is geprobeerd in te gaan op de betekenis van de bevindingen in het kader van de door het PCOJ geformuleerde probleemstelling.

In het derde hoofdstuk wordt de opzet van de verschillende delen van dit onderzoek geschetst. In hoofdstuk 4 wordt ingegaan op de kenmerken van de verschillende onderzoeksgroepen die in het kader van het onderzoek zijn benaderd. Hoofdstuk 5 behandelt het gebruik van prestatie verhogende middelen: hoeveel jongeren gebruiken dergelijke middelen, welke middelen gebruiken zij en hoe komen zij aan die middelen. In het volgende hoofdstuk wordt ingegaan op de houding ten aanzien van het gebruik van middelen, ook bij mensen die dergelijke middelen (nog) niet gebruiken.

In hoofdstuk 7 wordt ingegaan op de rol van een aantal onderscheiden sociale en (sub)culturele factoren. Daarbij komen aan de orde: het gebruik van dergelijke middelen in de eigen omgeving, kenmerken van vriendengroepen, muziekvoorkeuren en conversatieklimaat. In hoofdstuk 8 komen een aantal andere, individuele factoren aan de orde: zelfwaardering, tevredenheid met het eigen lichaam, bezoek van strand en zwembad en het gebruik van de andere middelen, met name hasj, XTC en hard drugs. In het laatste hoofdstuk is een korte beschrijving opgenomen van de ervaringen van een aantal jonge sportschoolbezoekers met wie wij in de loop van het onderzoek contact hebben gehad.

3. ONDERZOEKSOPZET

3.1 Inleiding

Zoals het PCOJ in zijn notitie stelt, raakt het onderwerp van dit onderzoek het illegale circuit. De middelen waar het in dit onderzoek om gaat, worden veelal illegaal verkregen. Daarnaast zijn er een aantal andere factoren die ervoor zorgen dat op het onderwerp van dit onderzoek een taboe rust: middelen als amfetaminen en anabole steroïden staan op de lijsten van door veel sportbonden verboden middelen. Bovendien kan het gebruik van middelen -ook buiten het wedstrijdscircuit om- ervaren worden als iets dat niet eerlijk is: je scoort, presteert hoog, niet uit eigen aanleg of door training en oefening, maar door het slikken van middelen.

Dit taboe maakt het verzamelen van betrouwbare informatie niet gemakkelijker. Men dient rekening te houden met non-respons juist door mensen die middelen gebruiken. Daarnaast bestaat het risico dat mensen die wel aan het onderzoek meewerken, onvolledige of onjuiste informatie geven. Tenslotte dient men rekening te houden met tegenwerking door personen die uiteenlopende belangen kunnen hebben bij het handhaven van de status quo.

Daarom is besloten in dit onderzoek niet af te gaan op gegevens die met een enkele methode verzameld kunnen worden, maar een aantal verschillende methodes te hanteren. In de eerste plaats werd er een enquête onder sportschoolhouders gehouden. Daarnaast werden gegevens verzameld met behulp van een klassikale enquête onder oudere leerlingen in het voortgezet onderwijs. Met behulp van een vergelijkbare vragenlijst werden gegevens verzameld onder jeugdige bezoekers van een aantal verschillende sportscholen.

In de loop van het onderzoek hebben een aantal (nieuwe) bezoekers van sportscholen ons verteld over hun ervaringen op hun sportscholen. De informatie die wij van hen kregen, zal in deze rapportage ook in beperkte mate gebruikt worden.

Hieronder wordt de opzet van de dataverzameling onder sportschoolhouders, leerlingen en jeugdige bezoekers van sportscholen beschreven.

3.2 Enquête onder sportschoolhouders

Doel van de enquête onder sportschoolhouders was na te gaan in welke mate zij bij hun bezoekers gebruik van prestatie verhogende middelen signaleren en een indruk te krijgen van hun houding ten aanzien van dat gebruik.

Daartoe diende allereerst vastgesteld te worden welke sportscholen benaderd zouden moeten worden. Eén volledige registratie van sportscholen is niet beschikbaar. Daarom werd er een adressenbestand gemaakt op basis van de volgende bronnen:

- register Kamer van Koophandel
- telefoonboek
- informatie van de kant van de betrokken gemeenten, met name gemeentelijke gidsen en dergelijke
- Gouden gids.

Met deze bronnen kan geen volledigheid gegarandeerd worden. Niettemin mag ervan worden uitgegaan dat het overgrote deel van de in Eemland en Rotterdam gevestigde sportscholen in het adressenbestand is opgenomen.

In totaal bevatte dit bestand 141 namen en adressen, 101 in Rotterdam en 40 in Amersfoort. Verschillende sportscholen bleken onder dubbele namen en/of adressen in de lijst te staan. Zoals verwacht, bleek bij benadering van een aantal adressen ook dat de daar gevestigde bedrijven geen sportschool waren. Een aantal sportscholen bleek inmiddels gesloten en op een aantal adressen zou volgens informatie nooit een sportschool gevestigd zijn geweest. Alle adressen die niet correct waren, werden opnieuw gecontroleerd -met behulp van het programma CDFOON van de PTT- en zo nodig verbeterd en opnieuw benaderd. De aldus verbeterde lijst bevatte 101 namen en adressen (zie tabel 3.1).

Tabel 3.1 Aantal sportscholen in het oorspronkelijke bestand, naar regio

	Rotterdam n	Eemland n
Oorspronkelijk bestand	101	40
dubbel in bestand opgenomen	12	2
bleek geen sportschool te zijn/niet-bestaand adres/op adres geen sportschool gevestigd	16	10
benaderde sportscholen	73	28

De houders/directies van deze sportscholen kregen een vragenlijst toegezonden, vergezeld van een aanbevelingsbrief van de directeur van de GGD en de directeur van het NIPG. Gevraagd werd de vragenlijst in te vullen en op korte termijn te retourneren. Na ongeveer 10 dagen werden degenen van wie de vragenlijst niet retour was gekomen, telefonisch benaderd met het verzoek de vragenlijst alsnog in te vullen en op te sturen. Van een deel van hen die weigerden, werd telefonisch enige informatie verkregen, over beoefende sporten en soms ook over gebruik van middelen. De beschrijving van de respons en non-respons staat vermeld in hoofdstuk 4; inhoudelijke resultaten komen in de daarop volgende hoofdstukken aan de orde.

De vragenlijst was kort gehouden, om de kans op een redelijke respons te vergroten. In de vragenlijst werd allereerst gevraagd naar een aantal kenmerken van de sportschool (beoefende sporten en participatie aan wedstrijden) en de bezoekers. Daarna werd de sportschoolhouders gevraagd of zij enig idee hadden van het gebruik van middelen door hun bezoekers. Aan degenen die deze vraag niet volstrekt ontkennend beantwoordden, werd gevraagd hoeveel bezoekers een aantal met name genoemde middelen gebruikten. Opgemerkt moet worden dat hier niet gevraagd werd naar het aantal gebruikers in de leeftijd van 16 tot en met 25 jaar. Dit werd gedaan in de veronderstelling dat een exact antwoord op die vraag moeilijk gegeven zou kunnen worden. Daarna volgden een aantal vragen over hun houding ten aanzien van het gebruik door bezoekers en naar de mogelijkheden en wenselijkheden van ingrijpen door de leiding van de sportschool. Na een vraag naar de opstelling ten aanzien van gebruik in de praktijk werd de vragenlijst besloten met een vraag naar behoefte aan begeleiding door derden.

3.3 Enquête onder oudere leerlingen in het voortgezet onderwijs, inclusief MBO en HBO

Om zicht te krijgen op het gebruik van prestatie verhogende middelen onder 16- tot en met 25-jarige sportschoolbezoekers, lijkt een rechtstreekse benadering van die groep in eerste instantie misschien het meest voor de hand te liggen. In de praktijk zijn aan die benadering echter een aantal belangrijke bezwaren gekoppeld, die de waarde van de aldus verkregen gegevens ernstig beperken. Benadering van sportschoolbezoekers is vrijwel onmogelijk zonder medewerking van de betreffende sportschoolhouders en dezen kunnen uiteenlopende redenen hebben om geen medewerking te willen verlenen. Wanneer zij wel medewerking verlenen, bestaat er nog een redelijk grote kans op een waarschijnlijk selectieve non-respons bij de sportschoolbezoekers zelf. Een deel van hen begint na aankomst direct met hun training en vertrekt na afronding meteen, waardoor de kans kleiner wordt dat zij tijd willen maken om mee te werken aan een interview of enquête. Bij een benade-

ring door middel van een postenquête moet rekening gehouden worden met een grote en waarschijnlijk selectieve non-respons. Dat geldt evenzeer voor een benadering voor een mondeling interview, waarvoor overigens tijd en middelen ontbraken.

Kortom, een rechtstreekse benadering van sportschoolbezoekers alleen zou waarschijnlijk leiden tot een partieel en vertekend beeld van het gebruik van middelen en van de factoren die daarmee samenhangen. Een deel van de populatie van 16- tot en met 25-jarigen is te bereiken in het onderwijs. De ervaring met die benadering heeft geleerd dat de kans op een zeer hoge respons, ook bij onderwerpen met een taboekarakter, zeer groot is en dat de betrouwbaarheid van de gegeven antwoorden hoog is (vergelijk Vogels en Van der Vliet, 1990). Daarom werd besloten om in dit onderzoek ook een enquête van leerlingen op school op te nemen.

3.3.1 De dataverzameling

Op basis van buitenlands onderzoek werd verwacht dat het aantal gebruikers onder scholieren relatief beperkt zou zijn. In tabel 3.2 staat een kort overzicht van de bevindingen van een aantal buitenlandse onderzoeken. De gevonden percentages variërend, afhankelijk van plaats maar met name ook van de samenstelling van de onderzoeksgroep. Daarom werd een relatief grote onderzoeksgroep van ongeveer 1.000 leerlingen noodzakelijk geacht, verspreid over de verschillende onderwijstypen en leerjaren. Aan de GGD in Rotterdam en Eemland werd een specificatie gegeven van te benaderen schooltypen en klassen (zie Bijlage I). Deze specificatie bevatte aanwijzingen betreffende onderwijstype, leerjaar en aantallen verschillende scholen. Daarnaast werd een aantal meer algemene criteria geformuleerd. De specificatie was zo opgesteld dat een spreiding over onderwijstypen, leerjaren (en dus leeftijden), etniciteit en lokatie in de regio zou worden bereikt. De GGD zocht scholen in het eigen vestigingsgebied die aan de opgestelde criteria voldeden en benaderde deze scholen met het verzoek om aan het onderzoek mee te werken. Aan dit verzoek werd steeds gehoor gegeven.

De afname van de vragenlijsten gebeurde in Eemland door medewerkers van de GGD en in Rotterdam door NIPG-medewerkers of door leerkrachten van de betreffende school; dit laatste op basis van een gedetailleerde instructie.

Degene die de afname uitvoerde, vulde een afnameregistratieformulier in. Daarop werden gegevens genoteerd omtrent het aantal weigerende of om andere redenen niet aanwezige leerlingen en omtrent de sfeer, problemen bij het invullen en dergelijke. Volgens de informatie op de afnameregistratieformulieren is de afname in vrijwel alle gevallen goed en zonder veel problemen

verlopen. Zoals gebruikelijk werd redelijk vaak genoteerd dat het in het begin van de afname een beetje rumoerig was. Na verloop van tijd werd het vrijwel altijd rustig en zaten de leerlingen 'serieus' of 'rustig' over de vragenlijsten gebogen.

Als de leerlingen klaar waren met invullen, konden zij hun vragenlijst in een enveloppe stoppen die dichtgeplakt kon worden. Na afloop van de afname werden de vragenlijsten voor verdere bewerking en analyse direct naar het NIPG-TNO gezonden. Daar werden alle vragenlijsten geïnspecteerd. In één geval werd geconstateerd dat de vragenlijst niet serieus was ingevuld en deze werd verwijderd.

Tabel 3.2 Een beperkt overzicht van in buitenlands onderzoek gevonden percentages jongeren die prestatie verhogende middelen gebruiken

Auteurs	Populatie	Middel ¹	Gebruikers Totaal %	Jongens %	meisjes %
WINDSOR & DUMITRU (1989)	high school-leerlingen, 13 - 21 jr	AS	3	5	1,4
WHITEHEAD ET AL (1992)	high school-leerlingen grade 10 - 12	AS	5,3	5,3	NVT
JOHNSON ET AL (1989)	high school-leerlingen grade 11	AS	11,1	11,1	NVT
TERNEY & MCLAIN (1990)	high school-leerlingen grade 9 - 12	AS	4,4	6,5	2,5
PRICE-WATERHOUSE (1993)	leerlingen, 11 - 18 jr	AS	2,8	4,1	1,5
KROWCHUK ET AL (1989)	high school atleten 13 - 18 jr	AS AMF	1,4 1,8		
DURANT ET AL (1993)	leerlingen van health- science klassen grade 9 - 12	AS	4,2	6,5	1,9
BUCKLEY ET AL (1988)	high school-leerlingen jongens, grade 12	AS	6,6	6,6	
RICKERT ET AL (1992)	high school-leerlingen, grade 10	HGH AS	5 5	5 5	0 0

1 AS = anabole steroïden; HGH = Groeihormoon; AMF = amfetaminen

3.3.2 De vragenlijst

Uitgangspunt bij de constructie van de vragenlijst was dat deze in één lesuur ingevuld zou moeten kunnen worden door de leerlingen van alle onderwijssoorten die in het onderzoek benaderd zouden worden. Uitgaande van het taboe dat er op het onderwerp van het onderzoek ligt, werd besloten de vragen naar het gebruik van middelen in te bedden in een vragenlijst naar vrijetijdsbesteding en

sportbeoefening. Leerlingen die zelf nooit dergelijke middelen gebruikten, zouden zo weinig mogelijk vragen over prestatie verhogende middelen onder ogen moeten krijgen. Dit impliceert dat een aantal leerlingen, -met name zij die niet aan sport deden en zij die nooit prestatie verhogende middelen hadden gebruikt- minder vragen zouden krijgen dan anderen. Dat zou ertoe kunnen leiden dat het in de klas duidelijk zou worden wie van de leerlingen wél prestatie verhogende middelen hadden gebruikt. Om dit te voorkomen werd besloten aan de eigenlijke vragen een set vragen toe te voegen die inhoudelijk wel in de lijst pasten, maar die minder essentieel waren voor de beantwoording van de probleemstelling: een zogenaamde buffer (vergelijk ook Vogels en Van der Vliet, 1990).

Een eerste versie van de vragenlijst werd voorgelegd aan een aantal sporters en enige deskundigen (waaronder de leden van de begeleidingscommissie); bovendien werd een beperkte proefafname gehouden onder 8 leerlingen van een vierde klas LBO, voor een belangrijk deel allochtoon.

De vragen naar achtergrondkenmerken werden ontleend aan de vragenlijst die werd gebruikt in het onderzoek 'Gezondheid, gedrag en relaties bij adolescenten' (vergelijk Vogels en Van der Vliet, 1990). De vragen naar vrijetijdsbesteding werden gebaseerd op die in het scholierenonderzoek 1990 (vergelijk Zwart et al, 1990). Bij al deze vragen werden echter -soms belangrijke- redactionele en stilistische wijzigingen aangebracht. Enerzijds gebeurde dat omdat de betreffende vragen anders een te groot deel van het beschikbare uur in beslag genomen zouden hebben. Anderzijds omdat het van belang geacht werd de wijze van beantwoording -en dus van formulering van de vraagstelling- in de vragenlijst enigszins homogeen te houden.

De vragen naar houding ten aanzien van prestatie verhogende middelen en naar het feitelijk gebruik moesten grotendeels nieuw geconstrueerd worden. Daarbij kon echter wel gebruik gemaakt worden van een aantal vragenlijsten die in buitenlands onderzoek gebruikt waren (vergelijk o.a. Komorowski, 1992, Johnson, 1989 en Price-Waterhouse, 1993) en van literatuur die diverse aspecten van het gebruik en van onderzoek op dit terrein beschrijft (o.a. Clifford, 1993).

De houding ten aanzien van middelen en gebruik daarvan werd op twee manieren geoperationaliiseerd. In de eerste plaats werd een aantal items geformuleerd die de algemene interesse zouden moeten meten voor middelen die het lichaam verfraaien en sportieve prestaties verhogen. Daarnaast werd de leerlingen op een aantal punten gevraagd naar hun mening over het gebruik van prestatie verhogende middelen. Omdat deze mening voor verschillende middelen uiteen kan lopen en omdat het binnen de beschikbare tijd niet mogelijk was om de mening over allerlei verschillende middelen te vragen, werden deze items toegespitst op een, naar wij veronderstelden relatief bekend en frequent gebruikt, middel: anabole steroïden.

Ten aanzien van het gebruik van middelen moest eerst de vraag beantwoord worden hoe deze te benoemen: er zijn zeer veel uiteenlopende middelen onder zeer veel verschillende merknamen verkrijgbaar. Gedetailleerde vragen naar alle mogelijke middelen onder allerlei verschillende namen zou dan te veel ruimte in beslag nemen en bovendien de concentratie en de interesse van de leerlingen doen afnemen, met als resultaat een slordig en onbetrouwbaar ingevulde vragenlijst. Daarom werd een beknopt lijstje gemaakt van algemene soortnamen waarvan verondersteld kan worden dat zij tot de meer gangbare en de meer bekende soorten hoorden:

- Amfetamine
- Anabole steroïden
- Schildklierpreparaten
- Groeihormoon
- Clenbuterol

In het onderzoek van Price Waterhouse (1993) werd aan een vergelijkbare lijst een naam van een niet-bestaand middel toegevoegd, om een idee te krijgen van de betrouwbaarheid van de antwoorden. Besloten werd om dit idee te volgen en twee niet-bestaande middelen met fictieve namen toe te voegen (choreofitine en gamma-remmers).

Het gebruik van middelen werd enigszins voorzichtig geïntroduceerd, dit in navolging van onder andere de strategie in het WHO-project Health Behaviour in Schoolchildren (vergelijk Vogels, 1990). Allereerst werd, als een soort kennisvraag, de leerlingen verzocht aan te geven welke van de genoemde middelen gebruikt worden om 'beter te presteren in sport, bijvoorbeeld om je spieren sterker te maken of om je lichaam een betere vorm te geven'. Vervolgens werd gevraagd of men in de eigen persoonlijke kennissenkring mensen kende die dergelijke middelen gebruikten. Pas daarna werd gevraagd of men een of meer van die middelen zelf ooit had gebruikt. Aan degenen die deze vraag positief beantwoordden, werd gevraagd hoe dat de eerste keer gegaan was. Aan mensen die na die eerste keer vaker middelen hadden gebruikt, werd ook nog een aantal vragen over het gebruik de laatste keer gesteld. De relatief sterke concentratie op de eerste keer was gebaseerd op twee overwegingen:

- ten eerste gaat het hier om een relatief jonge groep, waarbij verondersteld kan worden dat die relatief weinig langdurige gebruikers bevat;
- ten tweede lijkt het, wanneer men gebruik van prestatie verhogende middelen wil bestrijden, in voorlichting aan relatief jonge groepen verstandig te streven naar het voorkomen van gebruik überhaupt.

In de vragenlijst is aandacht besteed aan verschillende factoren die van invloed kunnen zijn op het al dan niet gebruiken, zowel individuele als sociale en (sub)culturele factoren.

Waar het individuele factoren betreft, gaat het om tevredenheid met het eigen lichaam (door middel van zelf geconstrueerde items), zelfachting (met behulp van de Nederlandse versie van Rosenbergs (1965) schaal) en vrijetijdsbesteding, waarbij met name aandacht werd besteed aan bezoek aan strand en zwembad en het gedrag daarbij (eveneens door middel van zelfgeconstrueerde items, gedeeltelijk op basis van de operationalisaties van Zwart et al, 1992).

Bij de operationalisatie van sociale en (sub)culturele factoren zijn verschillende uitgangspunten gehanteerd. Cultuur wordt -met name in kwantitatief onderzoek- vaak benaderd in termen van verschillende leefstijlen, zoals die bijvoorbeeld in muziekvoorkeuren en kleding tot uitdrukking komen. Deze benadering heeft een aantal nadelen. Ten eerste zijn muziekvoorkeuren en kledingstijlen, bijna per definitie, onderhevig aan sterke veranderingen in de tijd: zij komen op en verdwijnen. Waar dit enerzijds beschouwd moet worden als een inherent kenmerk van fluctuerende leefstijlen, betekent het anderzijds dat de informatieve waarde van deze informatie beperkt is, in plaats en tijd. Immers, zonder veel aanvullende informatie blijft het dan onduidelijk welke de betekenis is die in bepaalde stijlen tot uitdrukking wordt gebracht en welke groepen zich aangetrokken voelen tot bepaalde stijlen. Ten tweede, en in het verlengde daarvan, zijn associaties tussen dergelijke stijlen en concrete gedragingen soms aanzienlijk minder duidelijk dan men zou kunnen verwachten. Zo moest in het onderzoek Jeugd en seks (Vogels en Van der Vliet, 1990) geconstateerd worden dat er nauwelijks verband bestond tussen muziekvoorkeur enerzijds en seksueel gedrag en opvattingen ten aanzien van seksualiteit anderzijds.

In veel kwalitatief onderzoek worden jeugdculturen op een meer subtiele en dynamische wijze benaderd, als het produkt van een proces van betekenisverlening en gedragsvorming, ontwikkeld door groepen jongeren in interactie en gedeeltelijk in oppositie met de maatschappelijke en culturele omgeving (vergelijk onder andere Willis, 1977). Dergelijke processen vinden met name plaats bij groepen jongeren die relatief veel met elkaar omgaan, een aantal maatschappelijke kenmerken gemeenschappelijk hebben en minder vaak aangesloten zijn bij meer formeel georganiseerde verbanden, zoals muziek- en sportverenigingen.

Een gedetailleerde uitvraging van allerlei (sub)culturele factoren is in het bestek van één lesuur nauwelijks mogelijk. Niettemin is geprobeerd aan diverse sociale en (sub)culturele aspecten aandacht te besteden.

In de eerste plaats is nagegaan of er een groep vrienden en vriendinnen was waar men veel tijd mee doorbracht; vervolgens werd gevraagd of deze groep uit leeftijdsgenoten bestond. Bovendien werd gevraagd die groepen te typeren in termen van een aantal waarden en in termen van activiteiten. Daarbij werd met name ook aandacht besteed aan niet geheel legale activiteiten.

Daarnaast werd gevraagd naar muziekvoorkeur en stijl van kleding. Om de sterkte van de identificatie met een bepaalde muzieksoort te peilen, werd ook gevraagd naar muziek die men lelijk vond. Omdat de feitelijke kleding bij sommige jongeren niet geheel bepaald kan zijn door de eigen voorkeur, werd ook gevraagd hoe men zich zou willen kleden als men dat geheel zelf zou kunnen bepalen.

In het kader van het onderzoeksproject 'Wendingen in de Levensloop' van de Rijksuniversiteit Utrecht zijn een aantal gestandaardiseerde instrumenten ontwikkeld waarmee een aantal jeugdculturele aspecten onderzocht kunnen worden, onder andere jeugdcentrisme en de houding ten aanzien van sekse-rolverdeling (vergelijk Meeus en 't Hart, 1993). Aanvankelijk was het die bedoeling om die schalen integraal in de vragenlijst op te nemen. Dit stuitte echter op veel commentaar, zowel bij de sporters en deskundigen aan wie wij de eerste versie van de vragenlijst voorlegden, als bij de leerlingen die betrokken waren bij de proefafname. Dat commentaar had met name betrekking op de formulering van de items en op de eenzijdige inhoud van de schalen. Op basis van die commentaren werd besloten om de oorspronkelijke schalen niet op te nemen, maar in plaats daarvan een eigen bewerking. Deze bewerking kon in de beschikbare tijd niet geëvalueerd worden. Als mogelijk belangrijke sociale factor werd in de vragenlijst, zoals hierboven reeds aangegeven, ook gevraagd naar het gebruik door bekenden in de eigen persoonlijke omgeving.

In de vragenlijst werden geen vragen opgenomen naar de hoeveelheid middelen die men gebruikt. De wijze waarop men bepaalde middelen gebruikt, kan sterk variëren; zo kunnen pillen, per volume-eenheid, verschillende hoeveelheden werkzame stof bevatten en datzelfde geldt voor injecties. Uit onderzoek naar medicijngebruik is bekend geworden dat de antwoorden van respondenten op vragen naar hoeveelheid vrij onbetrouwbaar zijn. Verondersteld werd dat dit voor het gebruik van met taboes beladen middelen nog sterker het geval zou zijn.

3.4 Enquête sportschoolbezoekers

3.4.1 De dataverzameling

Volgens het onderzoeksvoorstel zou ernaar gestreefd worden ongeveer 500 jeugdige sportschoolbezoekers te enquêteren: 250 in Rotterdam en 250 in de regio Eemland. Sportschoolbezoekers zijn feitelijk uitsluitend bereikbaar via de door hen bezochte sportschool. Dat betekent dat medewerking van de sportschoolhouder noodzakelijk is. Het werd niet haalbaar geacht aan sportscholen namen

en adressen van jeugdige bezoekers te vragen. Daarom moesten zij op de sportschool zelf benaderd worden. Dit beperkte het domein tot die sportscholen die aan het onderzoek mee wilden werken.

Zowel in Rotterdam als in Eemland werden uit de sportscholen die (telefonisch of door het insturen van de vragenlijst) aan de eerste fase hadden meegewerkt, zes sportscholen geselecteerd. Daarvoor kwamen op de eerste plaats sportscholen in aanmerking die blijkens de door hen verstrekte gegevens een redelijk aantal jeugdige bezoekers hadden. In beide regio's werden vier sportscholen geselecteerd die volgens eigen opgave onder hun bezoekers gebruikers van prestatie verhogende middelen kenden en twee sportscholen waar dat niet het geval zou zijn. Die sportscholen werden bezocht en hun werd toestemming gevraagd om op hun sportschool bezoekers te enquêteren.

In Rotterdam verleenden alle benaderde sportscholen toestemming. Een van die sportscholen wilde na een paar dagen op die toezegging terugkomen, maar kon bewogen worden om toch te blijven meewerken. Op één sportschool bleek het aantal jongeren dat de sportschool bezocht geringer dan op basis van de door de sportschool ingevulde vragenlijst werd verwacht. Er is toen een vervangende sportschool geselecteerd waar ook een aantal bezoekers werden geënquêteerd. Op een andere sportschool vond de eigenaar het na vier keer enquêteren genoeg. Ook hiervoor is een vervangende sportschool gezocht.

In Eemland kon de enquêtering van de sportscholen door gebrek aan menskracht pas in een laat stadium op gang komen. Daar werden -tot het moment dat de dataverzameling voor de rapportage stopgezet moest worden- vijf sportscholen benaderd, die alle medewerking wilden verlenen.

De enquêteurs kregen de opdracht om de betreffende sportscholen gedurende twee weken acht keer drie uur lang te bezoeken. Bezoekers die binnen de leeftijdscategorie leken te vallen, moesten bij binnenkomst benaderd worden. Na een korte introductie werd hun gevraagd hoe oud zij waren, welke sporten zij op de sportschool beoefenden, en hoe vaak zij de sportschool bezochten. Die gegevens werden genoteerd, samen met de sekse van de bezoeker. Daarna werd gevraagd of men de vragenlijst wilde invullen. Dit geschiedde bij voorkeur ter plekke. Bezoekers die wilden meewerken, maar die de lijst niet ter plekke konden of wilden invullen, kregen de gelegenheid om dat thuis te doen. Zij kregen dan een retourenveloppe mee waarmee zij de lijst ongefrankeerd konden retourneren. De vragenlijsten waren genummerd en de nummers van de uitgereikte lijsten werden genoteerd bij de andere gegevens van de betreffende persoon. Met de genoteerde gegevens kan een controle worden uitgevoerd op de selectiviteit (naar sekse, leeftijd, soort beoefende sport en frequentie bezoek sportschool) in weigeringen om aan het onderzoek mee te werken en in het niet retourneren van uitgereikte lijsten die thuis ingevuld worden.

Halverwege de dataverzameling ontstond de mogelijkheid om bezoekers die wilden meewerken een presentje te geven².

3.4.2 De vragenlijst

De vragenlijst voor de bezoekers kwam in grote lijnen overeen met die voor de in paragraaf 3.3.2 beschreven vragenlijst voor leerlingen. Om de respons te vergroten, is er maar gestreefd de vragenlijst nog korter te houden dan die voor de leerlingen. De belangrijkste inhoudelijke verschillen met de leerlingenvragenlijst waren de volgende:

- Aanpassing van de achtergrondkenmerken; met name werden vragen opgenomen naar de werksituatie.
- Sportbeoefening, voorzover plaatsvindend buiten het kader van de sportschool, werd minder gedetailleerd uitgevraagd.
- Een aantal vragen over de laatste keer dat men prestatie verhogende middelen gebruikte werden toegevoegd, namelijk: de wijze waarop men de middelen gebruikte, de hoeveelheid geld die men aan de laatste kuur had besteed en nadelige effecten die men eventueel had ondervonden.
- De activiteiten in de vrije tijd met een eventuele vriendengroep werden geschrapt; gehandhaafd bleven de vragen naar niet geheel legale activiteiten in de vriendengroep en de waarden in de vriendengroep.
- De operationalisatie van subculturele aspecten werd wat uitgebreider opgezet. Twee vragen naar de hechtheid van de binding met vrienden werden toegevoegd; de verwachte reactie van vrienden en vriendinnen op een aantal in het kader van dit onderzoek relevante gedragingen werden gevraagd; een aantal vragen werden toegevoegd om het conversatieklimaat in de vriendenkring ten aanzien van prestatie verhogende middelen te peilen.
- De vragen naar zelfbeeld, de opvattingen naar jeugd als een afzonderlijke maatschappelijke categorie en naar opvattingen over de rolverdeling tussen mannen en vrouwen werden geschrapt.

---

² Deze presentjes werden, na een verzoek daartoe van de kant van de onderzoekers, ter beschikking gesteld door Nutricia B.V. te Zoetermeer.

Een eerste versie van de vragenlijst werd voorgelegd aan een aantal deskundigen (waaronder de leden van de begeleidingscommissie) en twee sportschoolbezoekers (waaronder een gebruiker van anabole steroïden). Deze consultaties leidden tot een aantal wijzigingen in formuleringen.

Ook in deze lijst werd niet gevraagd naar de hoeveelheid middelen die men gebruikte. Wel werd gevraagd naar het aan de laatste kuur bestede geld.

Van de vragenlijst werden (beknopte) Turkse en Marokkaanse versies gemaakt. Tot het moment van het afsluiting van de dataverzameling ten behoeve van dit rapport (29 december 1993) is daarvan geen gebruik gemaakt. Daarna is een Turkse lijst ontvangen.

4. BESCHRIJVING VAN ONDERZOEKSGROEPEN

4.1 Sportschoolhouders

In tabel 4.1 staat het resultaat van de benadering van sportschoolhouders weergegeven.

Tabel 4.1 Resultaat benadering van sportschoolhouders, Rotterdam en Eemland

	Rotterdam		Eemland		Totaal	
	N	%	N	%	N	%
Benaderd	73		28		101	
Respons ¹	26	36	21	75	50	50
Telefonische weigering	3		0		3	
Telefonisch enige informatie	5		1		6	
Geen respons, ook niet na telefonisch rappel van zekere sportscholen	25		5		27-30	
Geen respons van instellingen/adressen waarvan niet zeker is of het een sportschool betreft	14		1		12-15	
Totale non respons ¹	47	64	7	25	51	50
1	Drie vragenlijsten kwamen niet identificeerbaar terug; de totale respons is daarom 3 hoger dan de som van de respons in Rotterdam en Eemland; de totale nonrespons 3 minder dan de som van de nonrespons in Rotterdam en Eemland					

Van drie geretourneerde vragenlijsten was het identificatienummer verwijderd, zodat onduidelijk was of deze uit Eemland of uit Rotterdam afkomstig waren. Deze vragenlijsten zijn wel opgenomen in de laatste totaalkolommen, zodat de daar opgenomen totalen hoger zijn dan de som van de aantallen in Eemland en Rotterdam.

In totaal heeft 50% van de benaderde sportscholen gereageerd. Dat percentage is gebaseerd op de veronderstelling dat de adressen waarvan het niet zeker is of het om een sportschool gaat, inderdaad sportscholen zijn. Wanneer dat niet het geval zou zijn, is de respons 58% (44% in Rotterdam en 78% in Eemland)

In Eemland ligt de respons met 75% beduidend hoger dan in Rotterdam. Over de oorzaken daarvan kunnen niet met zekerheid uitspraken worden gedaan. Als mogelijke oorzaak moet echter worden gewezen op het feit dat het gebruik van prestatie verhogende middelen op sportscholen daar al enige tijd in de belangstelling -ook van de regionale pers- staat en dat recentelijk een groot artikel in de regionale krant in de kop meldde dat de GGD in de regio het gebruik van doping zou

'gedogen'. Dat dit een rol heeft gespeeld is te meer waarschijnlijk omdat de vragenlijst aan sportschoolhouders vergezeld werd van een brief van de directeur van de GGD.

Betrouwbare informatie over de sportscholen die uitdrukkelijk of feitelijk medewerking aan het onderzoek weigerden, is moeilijk te geven. Het merendeel van de weigerende scholen is noch aangesloten bij de Nederlandse Body Building Federatie, noch bij Natural Body en Fitness Nederland, maar dat geldt ook voor de sportscholen die de vragenlijst wel terug zonden. In de informatie die wij telefonisch verzamelden, vielen geen algemene bijzonderheden op, maar de betrouwbaarheid van die informatie kan niet vastgesteld worden. Een reactie op onze vraag naar mogelijk dopinggebruik moge daarvan getuigen: "Mijn twee beste jongens hebben pas aan een wedstrijd meegedaan en zijn toen gecontroleerd. Daar is niks gevonden. Ik heb dus geen reden om te veronderstellen dat er gebruikt wordt door mijn bezoekers." De drie sportscholen die uitdrukkelijk weigerden, gaven de volgende argumenten:

- 'Volgens mij zit de belasting achter dit onderzoek.'
- 'Aan die flauwekul doe ik niet mee', waarna de hoorn op de haak werd gegooid
- 'Als wij iets willen laten onderzoeken, kost dat miljoenen en dan ga ik niet voor niks meewerken aan zo'n onderzoek'.

De scholen die niet uitdrukkelijk weigerden, reageerden op onze telefonische vraag om medewerking vrij vaak met de opmerking dat men zou kijken of men tijd kon vinden, maar dat het wel erg druk was.

In tabel 4.2 staan een paar kenmerken van de sportscholen die wel meewerkten aan het onderzoek. Significante verschillen tussen Rotterdam en Eemland ontbreken vrijwel geheel. Dat laatste heeft natuurlijk ook te maken met de relatief geringe aantallen. Het percentage sportscholen dat aangesloten is bij enige vakorganisatie ligt gelijk. Kijken we naar specifieke vakorganisaties, dan zien we alleen bij vechtsportorganisaties een verschil. Meer sportscholen uit Rotterdam blijken aangesloten bij vechtsportorganisaties, met name de NBB en een Taekwondo-organisatie. Kijken we naar de bezoekersaantallen, dan blijkt dat vanuit Rotterdam wat meer middelkleine sportscholen aan het onderzoek hebben meegewerkt en vanuit Eemland wat meer middelgrote.

Tabel 4.2 Kenmerken sportscholen die meewerkten aan het onderzoek, naar regio

	Rotterdam n=26	Eemland n=21	Totaal n=50
	%	%	%
Aangesloten bij vakorganisatie	68	70	67
Aangesloten bij:			
- Ned. Body Building Federatie	15	5	11
- Natural Body en Fitness Nederland	4	0	2
- FITVAK	15	20	17
- Vechtsportorganisatie	23	5	15
- Body Trend Club	0	10	4
- Andere	4	15	9
Gemiddeld aantal ingeschreven bezoekers:			
- tot en met 50	12	10	12
- 51 tot en met 125	23	10	18
- 126 tot en met 299	50	24	36
- 300 tot en met 1000	8	48	24
- 1001 tot en met 2000	8	10	10
Percentage vrouwelijke bezoekers:			
- 0 tot en met 33%	62	33	48
- 34 tot en met 67%	27	43	32
- 68 tot en met 100%	12	24	20
Percentage bezoekers jonger dan 26 jaar			
- 0 tot en met 33%	23	35	31
- 34 tot en met 67%	54	35	43
- 68 tot en met 100%	23	30	27
Beoefende sporten:			
- vechtsporten	54	43	48
- krachtsporten	35	57	44
- bodybuilding	35	29	32
- conditietraining	69	86	74
- fitness	62	86	72
Percentage bezoekers dat deelneemt aan wedstrijden in op sportschool beoefende sporten:			
- 0%	38	35	36
- 1 tot en met 5%	33	35	34
- meer	29	30	30

* duidt op een significant verschil (alfa=.05; Chi²).

Tweederde van de Rotterdamse sportscholen heeft relatief weinig vrouwelijke bezoekers (maximaal 33%). In Eemland heeft tweederde van de scholen relatief veel vrouwelijke bezoekers (meer dan 33%). Vanuit Rotterdam hebben ook meer sportscholen met relatief veel (tussen de 33 en 67%) jonge bezoekers aan het onderzoek meegewerkt.

Bij de Rotterdamse sportscholen is het percentage met vechtsporten wat groter; het percentage met fitness- en conditietraining ligt lager. Datzelfde geldt voor krachtsporten, maar niet voor bodybuilding.

4.2 Leerlingen

Alle scholen die werden benaderd om aan het onderzoek mee te werken, hebben hun medewerking toegezegd. Bij één school konden de onderzoekers de gemaakte afspraak voor de afname niet nakomen. Een nieuwe afspraak bleek daar niet meer realiseerbaar. Er is toen een andere school benaderd (met dezelfde onderwijssoorten). Deze bleek bereid tot medewerking.

In totaal werd de vragenlijst in 47 klassen afgenomen. Van vijf klassen konden de gegevens niet meer tijdig worden ingevoerd. De betreffende vragenlijsten zijn wel geïnspecteerd op het punt van het gebruik van prestatie verhogende middelen (zie hoofdstuk 5), maar konden in dit rapport niet meer in de analyses worden meegenomen. In tabel 4.3 staat de verdeling naar onderwijssoort en regio van de 42 klassen waarop dit rapport is gebaseerd.

Tabel 4.3 Aantal benaderde klassen naar onderwijssoort en regio

	Rotterdam n=24	Eemland n=18	Totaal n=42	%
	n	n	n	%
VBO	6	7	13	31
MAVO	2	3	5	12
HAVO	4	3	7	17
VWO	5	3	8	19
MBO	2	2	4	10
HBO	5	0	5	12

Het aantal MAVO-klassen waar de vragenlijst werd afgenomen, is lager dan oorspronkelijk de bedoeling was. De oorzaak hiervan lag in het feit dat op het moment dat de gegevens verzameld werden, op alle scholen MAVO-schoolonderzoeken gaande waren. Door de beperkte tijd die voor het onderzoek beschikbaar was, kon hiervoor niet meer gecorrigeerd worden. Op een aantal scholen is de vragenlijst toen afgenomen op extra HAVO-klassen. Ook het aantal MBO- en HBO-klassen is lager dan oorspronkelijk beoogd. De reden daarvan is dat een aantal te laat binnen kwam om in de analyses voor dit rapport meegenomen te kunnen worden.

In tabel 4.4 staat aangegeven hoeveel van de leerlingen uit de benaderde klassen de vragenlijst daadwerkelijk hebben ingevuld. Bij de instructie werd benadrukt dat deelname aan het onderzoek vrijwillig was. Dit om te voorkomen dat leerlingen die niet willen meewerken onbetrouwbare antwoorden zouden gaan geven. Andere oorzaken van uitval kunnen zijn: weigeringen van de

ouders (op een aantal scholen werden vooraf de ouders ingelicht) of afwezigheid om andere redenen dan het onderzoek.

Tabel 4.4 Aantal benaderde leerlingen, uitval en respons, naar onderwijssoort

onderwijssoort	aantal leerlingen volgens klasseboek	weigeringen ouders	Weigeringen leerlingen	Afwezig om andere reden dan het onderzoek	Totaal uitval	Respons
	n	n	n	n	%	%
VBO	219	0	0	21	10	90
MAVO	114	0	0	8	7	93
HAVO	217	0	0	32	15	85
VWO	187	0	0	12	6	94
MBO	93	0	0	6	6	94
HBO	78	0	5	10	19	81
Totaal	908	0	5	89	10	90

Weigeringen van de ouders hebben zich in dit onderzoek niet voorgedaan, weigeringen van de zijde van leerlingen alleen op het HBO. Deze weigeringen deden zich voor in een klas waar de vragenlijst na het laatste lesuur werd afgenomen en in een groep waar een practicum plots onderbroken werd voor de afname.

De totale uitval van 10% is daarmee vrijwel volledig toe te schrijven aan afwezigheid om andere redenen dan het onderzoek. Deze uitval is relatief groot op het HBO en op het HAVO.

In totaal hebben 812 leerlingen de vragenlijst ingevuld. Van twee leerling werden de gegevens verwijderd omdat zij kennelijke onzin hadden ingevuld. Een relatief groot deel van de leerlingen was jonger dan 16 jaar, de ondergrens van de in de onderzoeksopdracht gegeven bepaling van de te onderzoeken groep. Een beperkt deel was ouder dan 25, de aangegeven bovengrens. Deze vragenlijsten werden voor deze rapportage uit het bestand verwijderd. Daarmee resteerden 635 leerlingen. In tabel 4.5 staat een aantal kenmerken van deze groep.

Tabel 4.5 Percentages leerlingen, van 16 tot en met 25 jaar, die aan het onderzoek hebben meegewerkt, naar sekse, onderwijssoort, leeftijdsgroep, werksituatie vader, regio en geboorteland

	Jongens n=373	Meisjes n=262	Totaal n=635
	%	%	%
Sekse:	59	41	100
Onderwijssoort			
- VBO/MAVO	28	39	33
- HAVO/WVO	37	35	44
- MBO/HBO	35	7	23
Woont niet bij vader thuis:	18	22	20
Werksituatie vader, als bij vader wonend			
- werkloos	5	10	7
- afgekeurd	6	4	5
- pensioen of VUT	3	3	3
- eigen zaak	13	10	12
- baan	65	67	65
- huishouden	3	5	4
Regio			
- Eemland	34	39	36
- Rotterdam	66	61	64
Leeftijdsgroep:			
- 16-17	52	78	65
- 18-19	26	15	20
- 20 en ouder	23	7	15
Geboorteland			
- Nederland	80	79	80
- Suriname	4	4	4
- Ned. Antillen	1	1	1
- Turkije	5	4	5
- Marokko	5	7	6
- Kaapverdise Eil.	1	0	0
- Anders	5	5	5

Het onderzoek streefde geen representativiteit na, wel een spreiding over relevante categorieën. De relevante onderwijssoorten zijn vertegenwoordigd. Alleen de meisjes uit MBO en HBO zijn duidelijk ondervertegenwoordigd. Hun vragenlijsten (n=92) zijn wel binnengekomen, maar konden niet meer tijdig ingevoerd worden.

Voor leeftijd is, voorzover dat binnen het voortgezet onderwijs haalbaar is, een redelijke spreiding bereikt. Bijna tweederde van de vaders heeft een baan; iets meer dan 10% heeft een eigen bedrijf en de overigen nemen om uiteenlopende redenen niet meer deel aan het arbeidsproces. Vier vijfde van de respondenten is in Nederland geboren (eventueel uit niet oorspronkelijk Nederlandse ouders). Bij de buiten Nederland geboren leerlingen zijn er relatief veel afkomstig uit Turkije, Marokko en Suriname. Het aantal oudere meisjes blijft achter bij het aantal jongens. Dit hangt samen met het eerder genoemde te laat binnenkomen van een aantal vragenlijsten uit MBO en HBO.

Van alle leerlingen zegt 61% dat zij aan sport doen; bij de jongens is dat 70%, bij de meisjes 47%. Bij de jongens van 20 jaar en ouder bedraagt dat percentage zelfs 71%. Op MBO en HBO ligt dat percentage hoger dan op het HAVO en het VWO en daar weer hoger dan op VBO en MAVO. Een derde van alle sportende leerlingen zegt dat zij de sport waar ze de meeste tijd aan besteden, in een sportschool beoefenen. Twaalf procent van de sportende leerlingen zegt dat zij nog een andere sport in een sportschool beoefenen. Bij elkaar betekent dit dat 26% van de leerlingen op het moment van de enquête aan sportbeoefening in het kader van een sportschool deden. Dat wil overigens niet zeggen dat de anderen volstrekt vreemd zijn in de wereld van sportscholen. Bijna twee vijfde van alle leerlingen die op het moment van de enquête niet meer aan sport deden, zegt in het jaar daaraan voorafgaande wel eens een sportschool bezocht te hebben. Dat is ongeveer 16% van alle ondervraagde leerlingen.

In tabel 4.6 staat de verdeling van sportbeoefenaars in sportscholen naar een aantal achtergrondkenmerken weergegeven.

Tabel 4.6 Percentages in sportscholen sportende leerlingen naar leeftijd en onderwijssoort en naar sekse

		jongens n=373	meisjes n=262	totaal n=635
		%	%	%
Sekse	**	32	19	26
Leeftijdsgroep				
- 16-17		30	22	26
- 18-19		32	8	25
- 20 en ouder		35	5	30
Onderwijssoort				
- VBO/MAVO		30	23	27
- HAVO/WVO		31	18	24
- MBO/HBO		34	nvt	30

* 1, 2 of 3 sterretjes geeft een significantieniveau aan van respectievelijk .05, .01 en .001 (Chi²).

Bij de jongens ligt het percentage sporters in sportscholen aanzienlijk hoger dan bij de meisjes. Tussen de onderscheiden onderwijssoorten zijn de verschillen relatief gering. Bij hen zijn de verschillen naar leeftijd ook gering. Van de oudere meisjes bezoekt slechts een gering deel de sportschool. Mogelijk heeft dit te maken met het ontbreken van vrouwelijke MBO- en HBO-leerlingen.

De in sportscholen sportende leerlingen werd een aantal vragen voorgelegd over de sport waaraan zij de meeste tijd besteedden. Onder andere werd hun gevraagd aan te geven hoe vaak zij

gemiddeld per week trinden en hoeveel uur (afgerond op hele uren) zo'n training duurde. Gemiddeld ligt dat op ongeveer 5,2 uur per week, variërend tussen de 1 en 12 uur (zie tabel 4.7).

Tabel 4.7 Gemiddeld aantal uren training per week, naar leeftijdsgroep en onderwijssoort en naar sekse

	jongens n=373	meisjes n=262	totaal n=635
	gem. n. uren	gem. n. uren	gem. n. uren
Sekse **	5,3	3,0	5,1
Leeftijdsgroep			
- 16-17	4,9	4,0	4,1
- 18-19	5,9	3,7	5,7
- 20 en ouder	5,5	4,2	5,5
Onderwijssoort			
- VBO/MAVO	5,0	3,0	4,0
- HAVO/WO	5,1	2,6	4,6
- MBO/HBO	5,7	nvt	5,7

* 1, 2 of 3 sterretjes duiden op een significantie van respectievelijk .05, .01 of .001 (Variantie-analyse).

Meisjes besteden gemiddeld minder tijd aan hun trainingen dan jongens. De jongste groep traint wat minder dan de overige leeftijdsgroepen. Tussen de onderscheiden onderwijssoorten lijken de jongens van MBO/HBO meer tijd aan trainen te besteden.

4.3 Sportschoolbezoekers

Zoals eerder werd beschreven (zie hoofdstuk 3), hadden de enquêteurs op de sportscholen de uitdrukkelijke opdracht om zo veel mogelijk bezoekers te benaderen die binnen de beoogde leeftijdsrange leken te vallen. Zij moesten hun een beperkt aantal vragen stellen en vervolgens vragen om mee te werken aan het onderzoek en de vragenlijst in te vullen. Zij moesten proberen mensen die wilden meewerken, de vragenlijst ter plekke te laten invullen. Indien men dat niet wilde, kreeg men de vragenlijst mee naar huis, met een antwoordenvolp, waarmee de vragenlijst kosteloos geretourneerd kon worden.

De uitval in de benadering van sportschoolbezoekers kan daarmee drie globale oorzaken hebben. In de eerste plaats kunnen enquêteurs niet alle bezoekers die op een bepaald moment binnenkomen en waarschijnlijk binnen de leeftijdsrange van dit onderzoek vallen benaderd hebben, bijvoorbeeld omdat er te veel mensen gelijktijdig binnenkomen, omdat zij een verkeerde taxatie maken van de leeftijd of om andere redenen. Voor een deel zal dit ongetwijfeld een rol gespeeld hebben.

In de tweede plaats kunnen bepaalde bezoekers ter plekke direct geweigerd hebben om aan het onderzoek mee te werken. Op de derde plaats kunnen bezoekers gezegd hebben dat zij de vragenlijst thuis zouden invullen om hem daarna op te sturen, maar dit niet gedaan hebben. Een nauwkeurige algemene taxatie van die laatste twee soorten uitval kan niet gegeven worden. De reden daarvan is dat, omwille van een optimaal aantal beschikbare respondenten, de dataverzameling tot 6 dagen voor de afronding van dit rapport is doorgezet en nog niet van alle enquêteurs de administratie is binnengekomen. Daarnaast blijkt de administratie van twee enquêteurs onvolledig. In tabel 4.8 staat een schatting van de respons en de verschillende soorten uitval op basis van de gegevens van 3 van de 6 enquêteurs.

Tabel 4.8 Schatting van de respons van de benaderde sportschoolbezoekers naar een aantal kenmerken; schatting op basis van de gegevens van 3 van de 6 enquêteurs

	Benaderd n=248	Weigering 19%	Niet teruggezonden 15%	Respons 66%
Sekse				
- man	115	19	12	70
- vrouw	93	20	19	60
Leeftijdsgroep				
- 16-17	17	29	18	53
- 18-19	36	25	17	58
- 20-21	50	18	18	64
- 22-23	73	22	12	66
- 24-25	72	13	13	75
Op sportschool beoefende sporten				
- aerob., callanet. etc	52	14	17	69
- bodybuilding	31	19	13	68
- conditietraining	31	36	10	55
- fitness	180	17	14	74
- krachtsporten	24	33	4	63
- vechtsporten	28	11	21	68
Frequentie sportschoolbezoek per week				
- 1 maal	17	6	12	82
- 2 maal	85	17	9	74
- 3 maal	58	26	21	53
- 4 maal	56	23	16	61
- vaker	32	16	16	69

In totaal zei 19% van de benaderde bezoekers - voor zover vallend binnen de leeftijdsrange van 16 tot en met 25 jaar - dat zij niet wilden meewerken aan het onderzoek. Nog eens 15% zei toe de vragenlijst thuis te zullen invullen, maar heeft dat niet gedaan. In totaal komt de respons daarmee op 66%. Bij mannen is dat wat hoger dan bij vrouwen. Bij de 16- tot en met 19-jarigen is de respons wat lager en bij de alleroudste groep hoger. Bij mensen die (onder andere) aan con-

ditietraining doen, is de respons relatief laag en bij mensen die (onder andere) aan fitness doen vrij hoog.

Wanneer we kijken naar de frequentie waarmee men de sportschool bezoekt, zien we dat de respons bij mensen die drie maal per week de sportschool bezoeken relatief laag is. Bij degenen die vaker komen, zien we geen verschillen met het totaal.

In tabel 4.9 staat de samenstelling beschreven van de groep sportschoolbezoekers van 16 tot en met 25 jaar van wie wij een ingevulde vragenlijst hebben ontvangen. Iets meer dan een vijfde van de respondenten is jonger dan 20 jaar. Bij de vrouwen is dat nog minder. Bijna een derde is 24 of 25 jaar, bij de vrouwen wat meer dan bij de mannen. Van de respondenten volgt 44% een volledige dagopleiding. Meestal gaat het daarbij om relatief hooggekwalficeerde opleidingen als MBO, HBO of Universiteit. Voor de vrouwen geldt dit bijna even sterk als voor de mannen. Slechts weinig bezoekers volgen op dit moment de eerste fase van het voortgezet onderwijs. Van degenen die geen volledig dagonderwijs meer volgen, heeft bijna een vijfde een LBO-diploma; een kwart heeft een MAVO-, HAVO- of VWO-diploma; een derde heeft een afgeronde MBO-opleiding en 8% heeft een HBO- of universitaire opleiding afgemaakt. Bij de vrouwen is het aandeel met een afgeronde LBO-opleiding duidelijk kleiner dan bij de mannen, terwijl het percentage vrouwen met een afgeronde MAVO-, HAVO-, of VWO-opleiding groter is.

Van degenen die geen volledige dagopleiding volgen, heeft meer dan vier vijfde een baan of een eigen bedrijf; 5% werkt via een uitzendbureau (jongens 7%, meisjes 2%) en 10% is werkloos.

Van de mannen is 19% van niet-Nederlandse afkomst. De grootste groepen onder allochtone jongens zijn de Surinamers en de Marokkanen. Het aandeel allochtonen is bij de vrouwen wat lager. De grootste groep niet Nederlandse vrouwen vulde bij herkomst niet een van de gegeven mogelijkheden aan. Vermoedelijk gaat het hierbij vaak om mensen van Westeuropese herkomst.

Tabel 4.9 Percentages sportschoolbezoekers naar leeftijdsgroep, dagopleiding, werksituatie, geboorteland en beoefende sport en naar sekse

	Mannen n=233	Vrouwen n=97	Totaal n=330
	%	%	%
Sekse			
- man			71
- vrouw			29
Leeftijdsgroep:			
- 16-17	6	4	6
- 18-19	18	11	16
- 20-21	18	25	20
- 22-23	29	28	29
- 24-25	30	32	30
Volgt een volledige dagopleiding	46	38	44
Als volledige dagopleiding:			
- LBO	3	0	2
- MAVO	1	3	1
- HAVO	3	3	3
- VWO	6	5	6
- MBO	35	16	29
- HBO/Universiteit	41	43	42
- anders	12	30	17
Werksituatie, als geen volledige dagopleiding:			
- werkloos	10	10	10
- afgekeurd	0	0	0
- heeft baan	79	87	82
- eigen bedrijf	3	2	3
- werk via uitzendbureau	7	2	5
Hoogste afgeronde opleiding, als geen volledige dagopleiding:			
- alleen lager onderwijs	3	7	4
- IBO/LBO	19	7	15
- MAVO/HAVO/VWO	24	34	28
- MBO	39	36	38
- HBO/Universiteit	7	10	8
- anders	7	7	7
Herkomst:			
- Nederlands	81	85	82
- Surinaams	6	2	5
- Antilliaans	1	2	2
- Turks	3	3	3
- Marokkaans	5	0	3
- Kaapverdisch	0	0	0
- anders	3	8	5
Beoefende sporten:			
- aerobics, callanetics etc	5	59	21
- bodybuilding	40	11	31
- conditietraining	16	31	20
- fitness	61	66	62
- krachtsporten	37	11	29
- vechtsporten	12	5	10

Bij de op de sportschool beoefende sporten zijn er tussen mannen en vrouwen grote verschillen. Bij beide groepen is fitness het meest populair, maar bij de mannen zijn vervolgens bodybuilding en krachtsport de meest beoefende sporten. Bij de vrouwen gaat het veel vaker om aerobics,

callanetics en dergelijke en om conditietraining. Vechtsport wordt vrijwel uitsluitend door (een minderheid onder de) jongens beoefend.

Aan de respondenten werd onder andere gevraagd hoe vaak per week zij gemiddeld de sportschool bezochten en hoe lang zij dan echt trainden. Gemiddeld blijken de respondenten vijf uur per week te trainen (zie tabel 4.10).

Tabel 4.10 Gemiddeld aantal uur trainen op de sportschool, naar een aantal kenmerken en naar sekse

	Mannen n=233	Vrouwen n=97	totaal n=330
	gem. n. uur	gem. n. uur	gem. n. uur
sekse **	5,3	4,2	5,0
Leeftijdsgroep:			
- 16-17	6,0	2,1	5,2
- 18-19	5,3	3,3	4,8
- 20-21	5,9	3,8	5,1
- 22-23	4,5	4,3	4,4
- 24-15	5,5	5,0	5,3
Volgt dagopleiding:			
- nee	5,3	4,6	5,1
- ja	5,2	3,6	4,8
Beoefende sport:			
- aerobics, callanetics e.d.	5,2	4,1	5,1
- bodybuilding	6,1	5,6	6,0
- conditietraining	6,0	4,1	5,1
- fitness	4,9	4,5	4,8
- krachtraining	5,3	6,0	5,4
- vechtsport	7,1	7,0	7,0

* 1, 2 of 3 sterretjes duiden op een significantie van respectievelijk .05, .01 of .001 (Chi²).

Mannen besteden gemiddeld significant meer tijd aan trainingen dan vrouwen. Of men een dagopleiding volgt, maakt in dit opzicht weinig uit. Tussen leeftijdsgroepen lijken enige verschillen te bestaan, maar deze blijken niet significant. De op de sportschool beoefende sporten blijken wel samen te hangen met de tijd die men aan trainingen besteedt. Ongeacht sekse besteden mensen die (onder andere) aan vechtsport doen (significant) de meeste tijd aan trainingen. Ook bodybuilders besteden gemiddeld meer tijd aan trainingen dan mensen die geen bodybuilding doen.

4.4 Samenvatting

In dit hoofdstuk is beschreven welke sportscholen, leerlingen en sportschoolbezoekers aan het onderzoek hebben deelgenomen.

Voor het onderzoek onder sportschoolhouders is allereerst geprobeerd sportscholen in Rotterdam en de regio Eemland te inventariseren. Dit leidde tot een bestand van in totaal 101 scholen, die allen het verzoek kregen een beknopte vragenlijst in te vullen. Aan dat verzoek hebben 50 sportscholen voldaan. Vastgesteld is dat, waar het gaat om het onderzoek onder sportschoolhouders, de medewerking in de regio Eemland beduidend beter is geweest dan in Rotterdam. Mogelijk hangt dit samen met het feit dat het gebruik van prestatie verhogende middelen in de regio Eemland de laatste tijd, ook in de regionale pers, veel belangstelling heeft gekregen. Ook het feit dat in het najaar een groot artikel in de regionale pers verscheen onder een kop die suggereerde dat de GGD doping zou 'gedogen', kan een rol gespeeld hebben, te meer daar de vragenlijst aan de sportschoolhouders vergezeld werd door een brief van de directeur van de GGD.

De selectiviteit van de non-respons kan niet vastgesteld worden. Waarschijnlijk dient men er rekening mee te houden dat de sportscholen die niet wilden meewerken daar, naast tijdgebrek, ook andere redenen voor hadden.

De sportscholen uit Rotterdam die aan het onderzoek hebben meegedaan, wijken op twee punten af van de sportscholen uit Eemland: in Rotterdam zijn meer sportscholen waar relatief veel vrouwen sporten en er is een hoger percentage relatief jonge sporters.

Bij het onderzoek onder scholieren was het streven niet zo zeer gericht op representativiteit als wel op spreiding over relevante categorieën onderwijssoorten. Op basis van dat uitgangspunt is bepaald hoeveel klassen per onderwijssoort benaderd zouden moeten worden. In totaal zijn uiteindelijk vragenlijsten uit 42 klassen (24 in Rotterdam, 18 in Eemland) voor dit rapport gebruikt. Van vijf MBO- en HBO-klassen kwamen de gegevens te laat binnen om tijdig ingevoerd te kunnen worden. Doordat in de periode van dataverzameling MAVO-schoolonderzoeken gaande waren, is het aantal deelnemende klassen van deze onderwijssoort lager dan bedoeld. In totaal hebben 812 leerlingen aan dit deel van het onderzoek deelgenomen. Weigeringen hebben zich nauwelijks voorgedaan. Als gevolg van het feit dat MBO- en HBO-klassen voor een belangrijk deel uit jongens bestonden, zijn in de totale onderzoeksgroep de jongens oververtegenwoordigd. Van de 812 leerlingen vallen er 635 binnen de leeftijdscategorie waarop dit onderzoek zich richt.

Ruim 60 procent van de scholieren zegt aan sport te doen; bij de jongens is dat 70%, bij de meisjes 47%. Een kwart meldt op het moment van enquêtering actief te zijn in sportschool. Van de niet-sportende leerlingen geeft daarnaast nog eens 16% aan in het jaar voorafgaande aan het onderzoek een sportschool te hebben bezocht. Ook onder de jongeren die in sportscholen sporten, vinden we relatief weer meer jongens dan meisjes.

Gemiddeld brengen jongeren die in sportscholen hun sport beoefenen daar zo'n vijf uur per week trainend door.

Op 14 sportscholen in Rotterdam en Eemland is aan de daar aanwezige sporters gevraagd een vragenlijst in te vullen. Dat verzoek werd gedaan nadat eerst een beperkt aantal vragen (onder andere over leeftijd, tak van sport en intensiteit van training) was gesteld. Van de op deze wijze benaderde bezoekers weigerde 19% procent de lijst in te vullen. Daarnaast heeft 15% de vragenlijst mee naar huis genomen maar de vragenlijst niet teruggezonden. Op basis van de mondeling gestelde vragen is het mogelijk een taxatie te maken van de selectiviteit van de non-respons. Dan blijkt dat de sporters die (mogelijk onder andere) aan fitness doen, minder vaak geweigerd hebben om de vragenlijst in te vullen. Tevens blijkt dat de jongste leeftijdsklasse (16 en 17 jaar) wat vaker niet mee heeft willen doen. Sporters die vaak trainen, hebben minder vaak geweigerd. De non-respons onder bodybuilders en krachtsporters is niet groter dan die onder bezoekers die deze sporten niet beoefenen.

De belangrijkste kenmerken van de sporters die aan het onderzoek hebben meegedaan, zijn als volgt samen te vatten:

- * Ruim 80% is twintig jaar of ouder.
- * Ruim veertig procent volgt een dagopleiding, waarbij het vooral gaat om opleidingen op MBO, HBO of universiteit.
- * Van de sporters die geen dagonderwijs volgen is 10% werkeloos, heeft ruim 80% een baan en werkt 5% via een uitzendbureau.
- * Meer dan 80% is van Nederlandse afkomst. De belangrijkste niet-Nederlandse nationaliteiten zijn Surinaams, Turks en Marokkaans.
- * Bij mannen en vrouwen is fitness de meest populaire tak van sportbeoefening. Voor het overige is de populariteit sterk sekse-afhankelijk. Bij de mannen komen bodybuilding en krachttraining op de plaatsen twee en drie, bij vrouwen aerobics en conditietraining.

5. GEBRUIK VAN MIDDELEN

5.1 Gesignaleerd door sportschoolhouders

Aan de sportschoolhouders werd gevraagd of zij enig idee hadden of er onder hun bezoekers mensen waren die dopinggeduide middelen gebruikten. Van hen zeiden er 19 (38%) dat zij geen enkel idee hadden of bezoekers al dan niet gebruikten. In dat percentage is er geen verschil tussen de regio's Eemland en Rotterdam. Wel kan geconstateerd worden dat sportschoolhouders met een aanbod van bodybuilding relatief vaak zeiden daarvan geen enkel idee te hebben.

Aan de overigen werd een lijst met verschillende middelen voorgelegd met de vraag aan te geven hoeveel van hun bezoekers dergelijke middelen gebruikten. Daarbij werden globale categorieën gehanteerd: niemand, een of twee, 3 tot en met 5, 6 tot en met 10, 11 tot en met 20 of meer. Uitdrukkelijk werd hun gevraagd om, wanneer zij het niet precies wisten, af te gaan op wat zij vermoedden. De antwoorden staan samengevat in tabel 5.1

Tabel 5.1 Gesignaleerd gebruik van een aantal onderscheiden middelen; in percentages van het aantal sportscholen

Middel	gebruikt door	niemand	1 of 2 bezoekers	meer bezoekers	Totaal	Schatting ¹ enig gebruik
		%	%	%	n	%
Pijnstillers		80	4	16	25	16
Diuretica		74	14	11	27	23
Schildklierpreparaten		89	7	4	27	10
Anabole steroïden		54	25	21	28	42
Groeihormoon		83	10	7	29	16
HCG		89	4	7	28	10
Clenbuterol		100	0	0	31	0
Andere hormonale middelen		100	0	0	22	0
Amfetamine		96	4	0	28	3

1 Zie tekst: gecorrigeerd aantal sportscholen waar gebruik wordt gesignaleerd, uitgaande van de veronderstelling dat ontbrekende antwoorden impliceren dat het betreffende middel niet gebruikt wordt.

Uit de totalen in de op een na laatste kolom valt op te maken dat er een wisselend aantal sportschoolhouders is dat de betreffende vragen niet heeft ingevuld. In theorie zouden er telkens 31 sportschoolhouders een antwoord hebben moeten geven. Vermoedelijk heeft een aantal sportschool-

houders geen antwoord gegeven wanneer het betreffende middel naar zijn mening niet gebruikt wordt. Wanneer die veronderstelling juist is, zou het gebruik op de sportscholen lager liggen dan de kolommen 2, 3 en 4 van de tabel suggereren. Het juiste percentage gebruikers zou dan zijn: het op basis van de genoemde veronderstelling gecorrigeerde percentage in de laatste kolom.

Op 20 van de 31 sportscholen waarvan de leiding deze vragen beantwoordde, wordt het gebruik van een van de genoemde middelen gesignaleerd. Dat is 65%. Wanneer we ons beperken tot het gebruik van schildklierpreparaten, anabole steroïden, groeihormoon, HCG, clenbuterol en amfetaminen, zou er volgens 16 van de 31 sportschoolhouders (52%) gebruikt worden.

Zoals gezegd hebben sportschoolhouders die zeiden geen enkel idee te hebben of er onder hun bezoekers gebruikers waren, deze vragen niet ingevuld. Wanneer we ervan uit zouden gaan dat op die sportscholen niet gebruikt zou worden, zou op 'slechts' 32% van de sportscholen gebruikt worden. Deze veronderstelling lijkt echter weinig plausibel, zodat verondersteld kan worden dat het werkelijke percentage in ieder geval boven die 32% ligt.

In tabel 5.2 wordt het gebruik van middelen weergegeven naar een aantal kenmerken van sportscholen.

Tabel 5.2 Percentage sportscholen dat gebruik van schildklierpreparaten, anabole steroïden, groeihormoon, HCG, Clenbuterol of Amfetamine signaleert, naar een aantal kenmerken van sportscholen

	Gebruik gesignaleerd door	Totaal
Scholen met (o.a.):		
- vechtsport	33	15
- krachtsport	77	17
- bodybuilding	73	11
- conditietraining	54	26
- fitness	67	24
Aangesloten bij enige vakorganisatie	48	23
Percentage bezoekers jonger dan 26:		
- 0 tot en met 33%	29	7
- 34 tot en met 67%	57	14
- meer	56	9
Percentage vrouwelijke bezoekers:		
- 0 tot en met 33%	57	14
- 34 tot en met 67%	54	11
- meer	33	6
	Totaal	52
		31

De verschillen tussen de onderscheiden categorieën sportscholen blijven alles bij elkaar beperkt. Een relatief hoog percentage sportscholen met krachtsport en bodybuilding signaleert enig gebruik onder de bezoekers. Het relatief hoge gebruik dat gesignaleerd wordt op scholen met fitness, wordt voor een deel verklaard door het feit dat er op deze sportscholen ook vaak aan bodybuilding en krachtsporten wordt gedaan. Scholen met vechtsporten signaleren erg weinig gebruik van deze

middelen. Aansluiting bij een vakorganisatie maakt in dit opzicht weinig uit. Op sportscholen met relatief veel vrouwelijke bezoekers is het gesignaleerde gebruik ook wat lager.

Gegeven de uiteenlopende respons van sportscholen uit Eemland en Rotterdam worden in de tabel geen gegevens over beide afzonderlijke regio's genoemd. Tussen de aan het onderzoek meewerkende sportscholen uit Rotterdam en die uit Eemland bestaat niettemin een duidelijk verschil. Van de meewerkende sportscholen uit Rotterdam signaleert 47% enig gebruik van dopinggeduide middelen. In Eemland ligt dat op 64%. Benadrukt zij echter dat dit verschil met zeer grote voorzichtigheid geïnterpreteerd dient te worden. Het grote verschil in respons tussen Eemland en Rotterdam kan dit verschil in gesignaleerd gebruik zeer gemakkelijk verklaren.

5.2 Gerapporteerd gebruik door leerlingen

5.2.1 Ooit prestatie verhogende middelen gebruikt

De leerlingen werd een lijstje met prestatie verhogende middelen voorgelegd met de vraag aan te geven welke daarvan zij ooit hadden gebruikt. Behalve de in tabel 5.3 opgenomen middelen bevatte het lijstje ook twee niet-bestaande middelen: choreofitine en gamma-remmers. Deze niet-bestaande middelen waren opgenomen om na te kunnen gaan in hoeverre er sprake was van een serieuze beantwoording.

De tabel laat zien dat slechts weinig leerlingen aangeven ooit een van de (bestaande) middelen te hebben gebruikt. Niemand geeft aan een niet-bestaand middel te hebben gebruikt.

Tabel 5.3 Aantal en percentage leerlingen dat gebruik van prestatie verhogende middelen rapporteert

	n	n=635 %
	n	%
Amfetamine	3	0,5
Anabole steroïden	7	1,1
Schildklierpreparaten	0	0
Groeihormoon	2	0,3
Clenbuterol	0	0
Enig middel gebruikt	11	1,7
Zegt een niet-bestaand middel te hebben gebruikt	0	0

In totaal zeggen 11 leerlingen (1,7%) dat zij ooit een van de genoemde prestatie verhogende middelen hebben gebruikt. Dat blijken dan vooral anabole steroïden te zijn.

Zoals eerder werd gesteld, zijn de gegevens van vijf klassen niet tijdig genoeg binnengekomen om nog ingevoerd te kunnen worden. Het gaat hier in totaal om 92 vragenlijsten, afkomstig van MBO en HBO. Het merendeel van deze vragenlijsten is afkomstig van (relatief oude) meisjes.

Hoewel deze vragenlijsten niet meer ingevoerd konden worden, hebben wij ze wel geïnspecteerd op het gerapporteerde gebruik van middelen. Van deze 92 leerlingen blijkt niemand gebruik van enig middel te rapporteren. Wanneer we deze gegevens meenemen in een schatting van het gebruik van middelen door oudere leerlingen in het voortgezet onderwijs, zou dat betekenen dat 1,5% van de leerlingen een van de genoemde middelen ooit heeft gebruikt. In de volgende paragrafen zal uiteen worden gezet dat er redenen zijn om die schatting nog nader bij te stellen.

In tabel 5.4 staat aangegeven uit welke categorieën de gebruikers komen.

Tabel 5.4 Percentages gebruikende leerlingen (gecorrigeerd), naar een aantal achtergrondkenmerken

	Gebruikers %	Totaal n
Totaal	1,7	635
Sekse:		
- jongens	2,1	373
- meisjes	1,1	262
Leeftijdsgroep:		
- 16-17	1,8	396
- 18-19	0,7	135
- 20 en ouder	2,9	104
Onderwijssoort:		
- VBO/MAVO	2,4	207
- HAVO/VWO	0,7	269
- MBO/HBO	2,7	147
Doet aan sport:		
- ja	2,3	384
- nee	0,8	249
Sport in sportschool:		
- nee	0,6	468
- ja	4,8	167

De meeste gebruikers vinden we bij de mannelijke leerlingen, bij de oudste leeftijdsgroep en (dus) bij mannelijke leerlingen in het MBO en HBO. Gebruik wordt vrijwel alleen gerapporteerd door mensen die sporten en mensen die in het verband van een sportschool sporten.

Ook hier zijn we nagegaan in hoeverre er verschillen bestaan tussen de regio's Eemland en Rotterdam. In Rotterdam rapporteert 1,2% van de leerlingen enig gebruik, in Eemland 2,6%. Beperken we ons tot de jongens, dan zijn die percentages 1,6% voor Rotterdam en 3,2% voor

Eemland. Deze verschillen lijken echter samen te hangen met de leeftijd van de leerlingen. Bij de jongens onder de 20 lijkt er in Rotterdam wat meer gebruikt te worden dan in Eemland (2,2% vs 1,0%). Bij de oudere jongens ligt het verschil dus omgekeerd. Gezien het lage aantal gebruikers dienen deze gevonden verschillen echter uiterst voorzichtig geïnterpreteerd te moeten worden.

5.2.2 Het aantal 'gebruikers' nader geïnspecteerd

Ter controle van de betrouwbaarheid van het in paragraaf 5.2.1 genoemde percentage gebruikende leerlingen werden hun vragenlijst nader tegen het licht gehouden. Deze cases worden in de volgende paragraaf nader beschreven. De inspectie vormt aanleiding tot enige nuancering ten aanzien van het in de vorige paragraaf genoemde percentage gebruikers.

Naar de mening van de onderzoekers is het in twee van de elf gevallen vrijwel zeker dat er niet echt sprake is van gebruik van middelen ter bevordering van prestaties of ter verfraaiing van het lichaam. De argumenten daarvoor staan in de volgende paragraaf bij de betreffende leerlingen aangegeven.

In drie gevallen is het naar de mening van de onderzoekers vrijwel zeker dat het gerapporteerde gebruik van middelen niet gerelateerd was aan sportbeoefening, maar dat het gebruik van middelen in de house-scene betreft. Deze leerlingen noemen als motief voor het gebruik vooral overwegingen als 'voor de kick' en 'om helemaal uit mijn bol te gaan'. Mogelijk hebben de betreffende leerlingen hier amfetamine ook verward met XTC. In één geval is dit zelfs waarschijnlijk te achten: het betreffende meisje noteerde in de vragenlijst achter het woord amfetamine de letters 'ext'. Deze informatie is echter onvoldoende basis om het door deze leerlingen gerapporteerde gebruik van prestatie verhogende middelen als niet geldig te beschouwen.

Dat betekent dat 1,4% van alle leerlingen in dit onderzoek als gebruiker van prestatie verhogende middelen beschouwd kan worden. Wanneer we de 92 leerlingen meetellen waarvan we de vragenlijsten niet in de analyse konden betrekken, zou het percentage gebruikers op 1,2% liggen. Bij de jongens ligt het percentage gebruikers met 2,1% hoger dan bij de meisjes. Bij de leerlingen die in een sportschool sporten ligt het percentage op 4,8%.

5.2.3 Gebruikers beschreven

Gegeven het relatief geringe aantal gebruikers leek het niet zinvol hun gegevens over motieven, de context van het gebruik en al dan niet doorgaan na de eerste keer kwantitatief te rapporteren. In plaats daarvan is besloten om op basis van hun antwoorden 'case-beschrijvingen' te maken. Deze worden hieronder gepresenteerd. Vanzelfsprekend zijn de namen die daarbij gehanteerd worden, gefingeerd.

Op basis van die beschrijvingen worden in de volgende paragraaf een aantal samenvattende conclusies gepresenteerd.

Hans

Hans is een zelfverzekerde jongen van 20 jaar. Hij doet vijf keer per week aan fitness en doet daarnaast aan zaalvoetbal. Hij vindt fitness leuk om te doen, maar geeft ook aan dat hij graag een mooier figuur en meer spieren wil hebben.

Het afgelopen jaar heeft hij voor het eerst anabole steroïden gebruikt omdat hij vond dat hij met trainen niet snel genoeg vooruit ging. Hij wilde ook zwaarder worden en meer spieren krijgen. In de vragenlijst geeft hij dan ook aan over een aantal onderdelen van zijn lichaam niet erg tevreden te zijn. Hij heeft de anabolica gekocht van sporters van zijn sportschool, die hem tevens hebben uitgelegd hoe hij het middel moest gebruiken. Hans zegt tevreden te zijn over het gebruik van het middel, maar hij heeft het (nog) niet voor een tweede keer gebruikt. Uit de vragenlijst blijkt dat Hans duidelijk interesse heeft in middelen.

Hij heeft een vrij positieve houding ten aanzien van het gebruik van anabole steroïden. Volgens hem kun je zonder anabole steroïden eigenlijk nooit winnen bij wedstrijden en zou het gebruik ervan gewoon toegestaan moeten worden. Hij is zich echter wel bewust van de mogelijke lichamelijke en psychische gevolgen van het gebruik van anabolica.

Voorts zegt Hans mensen te kennen die prestatie verhogende middelen gebruiken. Het gaat hierbij om mensen uit zijn klas, mensen van zijn sportschool en tevens om goede vrienden. Hij denkt zelf dat er veel sporters zijn die anabolica gebruiken en ook dat er mensen zijn die niet sporten maar toch anabolica gebruiken.

Met zijn vriendengroep, die voornamelijk uit jongens bestaat, sport hij veel en ze gaan vaak samen naar de disco. Uitgaan, geld en seks zijn onderwerpen die zijn vriendengroep heel belangrijk vindt. Verder zegt hij dat zijn vrienden vaak fietsen jatten en zwart rijden. Soms gebruiken ze hard drugs, pesten en mishandelen ze andere mensen, vernielen ze dingen en verkopen ze drugs.

Zelf geeft hij aan soms soft drugs en hard drugs gebruikt te hebben. Hij houdt erg van house- en popmuziek en heeft vaak XTC gebruikt. Hij vindt zichzelf wel horen bij de groep 'housers' en de groep 'voetbalsupporters'.

Wim

Wim is 21 jaar oud en zit in dezelfde klas als Hans. Hij doet drie keer per week aan fitness, echter in een andere sportschool dan Hans. Wim doet aan fitness omdat hij een mooier figuur en meer spieren wil krijgen en tevens voor zijn conditie en om af te vallen. Hij heeft één keer anabole steroïden gebruikt toen hij 20 jaar oud was. Sindsdien heeft hij geen prestatie verhogende middelen meer gebruikt. Net als Hans heeft Wim de anabolica gebruikt omdat hij meer spieren wilde krijgen en vond dat het met trainen niet snel genoeg ging. In de vragenlijst geeft hij aan dat hij heel tevreden is over de kracht en omvang van zijn spieren. Hij heeft de middelen gekocht van een persoon die erin handelt en op advies van mensen van zijn sportschool. Over het geheel genomen was hij wel tevreden over het gebruik van de anabolica.

Wim kent mensen uit zijn klas en van zijn sportschool die prestatie verhogende middelen gebruiken. Ook goede vrienden van hem gebruiken deze middelen. Hij heeft het idee dat heel veel sporters anabolica gebruiken.

De houding van Wim ten aanzien van anabolica is nogal negatief. Hij vindt het vrij dom en niet eerlijk om ze te gebruiken en vindt niet dat het gebruik van anabolica toegestaan zou moeten worden. Hij denkt dat het gebruik van anabolica niet noodzakelijk is om te winnen bij wedstrijden. Hij weet wel dat je lichamelijke klachten kunt krijgen van anabolica, maar hij denkt niet dat het middel ook psychische klachten kan veroorzaken.

Wim heeft vaak soft drugs, XTC en hard drugs gebruikt. Hij houdt zelf heel erg van disco- en house-muziek en vindt dat hij zelf bij de 'gabbers' hoort. Samen met zijn vrienden, hoofdzakelijk jongens, gaat hij vaak sporten, naar de disco en ze maken samen huiswerk. Ook zijn vrienden gebruiken vaak hard drugs en soms verkopen ze drugs. Daarnaast geeft Wim aan dat zijn vriendengroep ook wel eens dingen vernielt en zwart rijdt in het openbaar vervoer. Spanning, geld, indruk maken op meisjes, plezier maken, seks en een sterk lichaam zijn onderwerpen die ze erg belangrijk vinden. Tevens noemt hij dat zijn vriendengroep een gezond lichaam belangrijk vindt.

Kemal

Kemal is een Turkse jongen van 21 jaar oud. Hij doet zes keer per week aan bodybuilding om zijn conditie te verbeteren en om meer spieren en een mooier figuur te krijgen. Hij geeft aan heel tevreden te zijn over zijn lichaam in zijn geheel en ook over de afzonderlijke lichaamsdelen.

Familieleden van Kemal hebben prestatie verhogende middelen gebruikt. Ook kent Kemal mensen van zijn sportschool die deze middelen gebruiken. Op zijn negentiende heeft Kemal voor het eerst anabole steroïden gebruikt die hij (gedeeltelijk) gekregen had van vrienden die al lang trainen en er volgens hem verstand van hadden. Hij is de anabolica gaan gebruiken omdat hij meer spieren wilde krijgen en omdat hij zwaarder wilde worden. Hij geeft niet aan dat hij is gaan gebruiken omdat zijn vrienden ook gebruiken. Wel zegt hij dat hij de eerste keer is gaan gebruiken op advies van goede vrienden van hem die contact hadden met een dokter.

De laatste keer dat Kemal iets gebruikt heeft, is minder dan een half jaar geleden. Hij zegt toen 'cestenon, stormba en een middel voor het opwekken van je eigen zaad' gebruikt te hebben. Hij had die middelen gekocht van vrienden. Als motivatie noemt hij onder andere dat hij groter wilde worden en er beter uit wilde zien. Hij geeft aan dat hij agressiever werd van de middelen en dat hij er slecht van ging slapen en pukkels kreeg. Desondanks was hij ook de laatste keer tevreden over het gebruik van de prestatie verhogende middelen.

Bij de vragen over interesse in prestatie verhogende middelen geeft Kemal aan dat hij die pillen wel zou willen gebruiken als hij er verstand van zou hebben.

Volgens Kemal kun je zonder anabole steroïden eigenlijk nooit winnen en zou het gebruik ervan eventueel toegestaan moeten worden. Tegelijkertijd geeft hij aan dat het gebruik van anabolica in de sport dom is en niet eerlijk in wedstrijdverband. Hij is zich bewust van de mogelijke lichamelijke en psychische gevolgen van anabolica, maar denkt tevens dat je anabolica kunt gebruiken zonder gevaar voor je gezondheid.

Kemal heeft één keer soft drugs gebruikt, maar nooit XTC of hard drugs. Hij zegt geen vrienden te hebben waar hij vaak mee omgaat. Hij houdt veel van muziek, met name van house en disco. Hij classificeert zichzelf bij de groep 'sporters'. Kemal heeft een redelijk positief zelfbeeld.

Peter

Peter is 17 jaar oud. Hij doet niet aan sport. Hij is redelijk tevreden met zijn eigen lichaam, alleen niet zo met zijn spieren in zijn bovenarmen, zijn spieromvang en zijn billen. Hij is niet geïnteresseerd in pillen waar je een mooi, sterk en gespierd lichaam van kan krijgen.

Goede vrienden van hem gebruiken amfetamine. Volgens Peter wordt amfetamine, in tegenstelling tot bijvoorbeeld anabole steroïden, niet gebruikt om beter te presteren in de sport. Zelf heeft hij op

zijn zeventiende voor het eerst amfetamine gebruikt, die hij gekregen had van goede vrienden; zij hebben hem ook uitgelegd hoe hij het middel precies moest gebruiken. Hij heeft de amfetamine gebruikt uit nieuwsgierigheid en was achteraf wel tevreden over het gebruik van het middel. De laatste keer dat hij amfetamine gebruikt heeft is minder dan een maand geleden. Deze keer deed hij het niet uit nieuwsgierigheid, maar om sneller te worden, om een groter uithoudingsvermogen te krijgen, om beter tegen vermoeidheid te kunnen en om 'uit je bol te gaan'. Hij kreeg de amfetamine de laatste keer weer van goede vrienden. Hij had geen last van bijwerkingen en was tevreden over het gebruik van het middel.

Met zijn vrienden, vooral oudere jongens, gaat Peter vaak uit, snookeren, winkelen, op straat rondhangen en naar de televisie kijken. Soms vernielen ze dingen, jatten ze fietsen, verkopen ze drugs en rijden ze zwart in het openbaar vervoer. Peter heeft vaak soft drugs en XTC gebruikt.

Peter is negatief over het gebruik van anabole steroïden in de sport. Hij vindt niet dat het toegestaan zou moeten worden, dat het dom is om het te gebruiken in de sport, dat het niet eerlijk is bij wedstrijden en dat je best wel kunt winnen zonder het gebruik van deze middelen. Hij geeft ook aan dat je er lichamelijke en psychische klachten van kunt krijgen.

Opmerking:

Waarschijnlijk heeft Peter het hier over middelen die gebruikt worden in de house-scene. Zijn motieven om de amfetamine te gebruiken (nieuwsgierigheid en de kick) wijzen hierop en tevens het feit dat hij niet sport. Bovendien geeft hij aan dat er volgens hem mensen zijn die anabolica gebruiken, maar niet sporten. Hij heeft ook geen enkele interesse in middelen die zijn lichaam zouden verfraaien. Een andere aanwijzing is dat Peter heel erg veel van house-muziek houdt. Hij noemt zijn eigen groep dan ook 'gabbers'.

Ricardo

Ricardo is 17 jaar oud. Hij is zelf in Nederland geboren; zijn ouders zijn van gemengde niet Westeuropese afkomst.

Ricardo is heel erg tevreden met zijn eigen lichaam en heeft een positief zelfbeeld. Hij is zeer geïnteresseerd in pillen om je lichaam te verfraaien. Acht keer per week doet Ricardo aan bodybuilding en soms doet hij mee aan wedstrijden in deze sport. Hij doet aan bodybuilding omdat hij er goed in is en om meer spieren te krijgen.

Hij kent mensen van zijn sportclub die anabole steroïden en groeihormoon gebruiken. Het afgelopen jaar heeft hij zelf voor het eerst anabole steroïden gebruikt, die hij kreeg van mensen die

op zijn sportschool werken. Zijn trainer heeft hem uitgelegd hoe hij de anabolica moest gebruiken. Hij was tevreden over het gebruik van het middel en heeft het nog niet voor een tweede keer gebruikt.

Ricardo weet dat je lichamelijke klachten kunt krijgen van anabolica, maar denkt niet dat je er ook psychische klachten van kunt krijgen. Volgens hem kun je, als je voorzichtig bent, anabolica gebruiken zonder gevaar voor je gezondheid. Hij zou het wel goed vinden als het gebruik van anabolica in de sport toegestaan zou worden, ook al vindt hij het gebruik ervan bij wedstrijden niet helemaal eerlijk.

Met zijn oudere vriendengroep, zowel jongens als meisjes, gaan ze vaak uit. Soms kijken ze samen tv, hangen ze op straat rond of gaan ze snookeren of spelen op gokkasten. Ricardo geeft ook aan dat zijn vriendengroep soms mensen lastig valt, zonder kaartje met het openbaar vervoer reist en dingen vernielt.

Ricardo heeft nog nooit drugs gebruikt. Hij houdt veel van house- en soul-muziek en vindt zichzelf dan ook horen bij de groep 'housers'. Daarnaast beschouwt hij zichzelf als 'doorsnee'.

Güner

Güner is 16 jaar en zit in het laatste jaar van de MAVO. Ze is in Turkije geboren. Zes keer per week doet ze aan aerobics en fitness. Ze zegt dat zij in die sport vaak meedoet aan wedstrijden en in de top van haar sportschool zit.

Over haar eigen lichaam is Güner helemaal niet tevreden. Ze geeft aan erg geïnteresseerd te zijn in pillen waar je een mooi, sterk en gespierd lichaam van kunt krijgen. Ze kent mensen van haar sportschool die anabole steroïden gebruiken en groeihormoon. Güner zegt op haar elfde jaar voor het eerst anabole steroïden gebruikt te hebben. Als motief voor gebruik geeft ze aan dat volgens haar iedereen die middelen gebruikt (ook haar vrienden), dat ze niet snel genoeg vooruit ging met trainen en dat ze wilde winnen en volgens haar zonder die middelen nooit zou kunnen winnen. Güner was erg tevreden over het gebruik van het middel en heeft sindsdien vaker deze middelen gebruikt.

De laatste keer was een week voor het invullen van de vragenlijst en het ging weer om anabole steroïden. Ze deed het om sterker, sneller, gespierder en agressiever te worden. Het effect van deze laatste keer was dat ze sterker, sneller, agressiever en groter werd. Ook werd ze minder snel moe en kreeg ze een beter uithoudingsvermogen. Er gebeurden wel veel vervelende dingen doordat ze de anabolica gebruikte. Ze vertelt echter niet wat. Over het geheel genomen was ze wel tevreden over het gebruik van het middel. Onduidelijk is van wie Güner de anabolica de eerste en de laatste

keer gekregen heeft. Bij de eerste keer noemt ze: haar trainer, mensen op een sportschool en een dierenarts. Het lijkt erop of ze deze vraag verkeerd geïnterpreteerd heeft.

Als haar gevraagd wordt naar haar mening over het gebruik van anabolica in de sport, geeft ze aan dat ze dat allemaal niet weet. Wel denkt ze dat heel veel sporters anabolica gebruiken en dat sommige mensen die niet sporten ook anabolica gebruiken.

Güner heeft heel vaak soft drugs, XTC en hard drugs gebruikt. Ze houdt heel erg veel van housemuziek en vind zichzelf ook wel passen bij de groepen 'college', 'alternatief', 'skinhead' en 'house'. Zelf noemt zij de groep waar zij bij hoort 'verslaafden'.

Het deel in de vragenlijst over vriendengroepen is slordig ingevuld. Ze suggereert dat haar vriendengroep, voornamelijk meisjes, in een criminele drugs-scene verkeren. Bij alle door ons genoemde strafbare gedragingen geeft ze aan dat haar vriendengroep dit vaak doet.

Opmerking:

Het valt te betwijfelen of Güner werkelijk op haar elfde voor het eerst anabole steroïden heeft gebruikt. Haar vragenlijst is echter, voor zover het niet haar vriendengroep betreft, zorgvuldig ingevuld en bevat weinig tegenstrijdigheden. Ook de vragen die haar kennis over het gebruik van prestatie verhogende middelen meten, zijn goed ingevuld.

Moniek

Moniek is een meisje van 17 jaar oud. Ze is van gemengde niet-Europese afkomst. Vier keer per week doet zij aan fitness om af te vallen en om meer spieren en een mooier figuur te krijgen. Mensen die zij kent, gebruiken amfetamine. Volgens Moniek wordt amfetamine, net als anabole steroïden, gebruikt om beter te presteren in de sport.

Op haar zestiende heeft Moniek voor het eerst amfetamine gebruikt, die zij gedeeltelijk kocht en gedeeltelijk kreeg van iemand die erin handelende. Als reden geeft ze op dat ze nieuwsgierig was en het voor de kick deed. Ze was wel tevreden over het gebruik en heeft sindsdien vaker middelen gebruikt. Minder dan een jaar geleden heeft zij weer amfetamine gebruikt, om beter tegen de vermoeidheid te kunnen en weer voor de kick. Deze keer moest zij het middel kopen van iemand die erin handelt. Ze had geen last van bijwerkingen en was tevreden over het gebruik van de amfetamine.

Moniek weet niet of je door het gebruik van anabole steroïden allerlei lichamelijke en psychische klachten kunt krijgen. Verder heeft ze geen mening over het gebruik van anabolica in de sport. Ze is niet geïnteresseerd in pillen die je lichaam zouden verfraaien, ook al is ze niet echt tevreden over haar eigen lichaam.

Moniek heeft geen groep vrienden met wie ze veel omgaat. Ze houdt van veel soorten muziek, waaronder house, disco en hard rock. De groep mensen waar zij bij zou kunnen horen, typeert ze als 'doorsnee, gewoon'. Ze heeft vaak soft drugs en soms XTC gebruikt.

Opmerking:

Het gaat hier vermoedelijk over het gebruik van XTC. Achter het woordje amfetamine noteerde Moniek in de vragenlijst de letters 'ext'. Haar motieven voor het gebruik van amfetamine (nieuwsgierigheid en de kick) en het feit dat ze aangeeft vaak soft drugs en soms XTC te gebruiken, wijzen hier ook op.

Mehmet

Mehmet is een zestienjarige zelfverzekerde jongen van Turkse afkomst. Hij voetbalt vrij fanatiek en heeft ook aan fitness en taekwondo gedaan in een sportschool. Hij sport voor zijn conditie en gezondheid, maar geeft ook aan dat hij het leuk vindt als anderen zien hoe goed hij is.

Hij is redelijk tevreden over zijn eigen lichaam. Als vrienden hem pillen voor het verfraaien van zijn lichaam zouden aanbieden, zou hij daar wel interesse in hebben. Vrienden en familieleden van hem hebben wel eens anabole steroïden en/of groeihormoon gebruikt. Zelf heeft hij het laatste jaar voor het eerst anabole steroïden gebruikt, die hij kreeg van hele goede vrienden van hem. Hij is de anabolica gaan gebruiken omdat hij nieuwsgierig was, meer spieren wilde krijgen en wilde winnen. Een andere reden was dat zijn vrienden ook gebruikten.

De afgelopen maand heeft Mehmet voor het laatst anabole steroïden gebruikt, ook al gaf hij aan de eerste keer niet tevreden te zijn over het gebruik van de anabolica. Hij kreeg de anabolica weer van goede vrienden. Deze keer deed hij het om sterker, sneller en breder te worden. Daarnaast geeft hij aan dat hij de anabolica gebruikte om een groter uithoudingsvermogen te krijgen en om beter tegen blessures te kunnen. De laatste keer heeft hij geen last gehad van bijwerkingen en was hij erg tevreden over het gebruik van het middel.

Bij de beschrijving van zijn vriendengroep geeft Mehmet nadrukkelijk aan dat het om twee hele goede (oudere) vrienden gaat. Met z'n drieën kijken ze vaak tv of video, spelen ze op gokkasten en hangen ze wat op straat rond. Bij de antwoordcategorie 'andere dingen' geeft hij aan dat ze vaak dealen en huizen leeghalen. Ook bij de vragen naar crimineel gedrag zegt Mehmet dat hij samen met zijn vrienden vaak zakkenrolt, fietsen jat en aan winkeldiefstal doet. Soms vallen ze ook mensen lastig en vernielen ze dingen. Mehmet geeft uitdrukkelijk aan dat ze vaak drugs verkopen. Zelf gebruiken ze geen hard drugs. Slechts eenmaal heeft Mehmet soft drugs gebruikt. Mehmet

zegt zelf dat hij bij de groep 'dealers' hoort, omdat ze hetzelfde denken; "geld, spanning, dreigen d.m.v. pistool". Hij houdt niet van 'mietjes', omdat ze niet dezelfde klasse als hij hebben. Bij de vragen over muziekvoorkeur geeft Mehmet aan erg veel van reggae, new wave, house en rap te houden.

Aan het einde van de vragenlijst maakt Mehmet de volgende opmerking: "Ik ben een jongen die niet uit z'n vrienden kan gaan. Als je eens heel veel geld ziet word je gek, zoals ik. Ik ben niet een dealer, maar ik laat dealen. Het zit zo: ik regel wat geld en andere vrienden die dealen en delen we het winst...". Hij nodigt ons ook uit om bij hem aan te kloppen, mochten we om geld verlegen zitten.

Martin

Martin is 18 jaar oud. Vier keer per week doet hij aan fitness voor zijn conditie en voor zijn figuur en spieren. De naam van de sportschool wil hij niet zeggen.

Martin is tevreden over zijn eigen lichaam en heeft weinig interesse in middelen die zijn lichaam zouden verfraaien. Goede vrienden van hem hebben wel eens amfetamine en anabole steroïden gebruikt. Zelf heeft hij op zijn zeventiende voor het eerst amfetamine gebruikt, die hij gedeeltelijk gekregen had van iemand die daar in handelde. Hij deed het uit nieuwsgierigheid en voor de kick. Martin was wel tevreden over het gebruik van de amfetamine en heeft het vaker gebruikt, de laatste keer was in de week voorafgaand aan het onderzoek. Bij de laatste keer geeft hij aan dat hij het deed om agressiever te worden. Hij kreeg de middelen weer van een handelaar. Van de amfetamine werd hij agressiever, werd hij minder snel moe en kon hij zich beter concentreren. Een vervelende bijwerking was dat hij last kreeg van slapeloosheid. Toch was hij wel tevreden over het gebruik van het middel. Martin wil niet vertellen wie hem adviseerde over het gebruik van de amfetamine, zowel de eerste keer als de laatste keer dat hij het gebruikte.

Over anabole steroïden is hij vrij negatief: hij vindt het vrij dom om ze te gebruiken, denkt dat je er lichamelijke klachten van kunt krijgen en vindt niet dat het toegestaan moet worden in de sport. Wel denkt hij dat je zonder die middelen nooit kunt winnen.

Met zijn vriendengroep, voornamelijk jongens, bezoekt Martin naar house-parties. Samen gebruiken ze vaak hard drugs. Soms vallen ze mensen lastig, vernielen ze dingen en verkopen ze drugs. Hij heeft zelf vaak soft drugs, XTC en hard drugs gebruikt. Martin houdt van house-muziek en vindt zichzelf passen bij de 'house-generatie'.

Opmerking:

Ook bij Martin rijst het vermoeden dat het hier om het gebruik van XTC gaat en niet om het gebruik van prestatie verhogende middelen om beter te kunnen presteren in de sport. Zijn motieven om de amfetamine te gebruiken wijzen hierop. Hij geeft bovendien aan dat hij denkt dat er mensen zijn die anabole steroïden gebruiken en niet sporten.

Birsen

Birsen, 16 jaar oud. Ze is in Turkije geboren, evenals haar ouders. Als sport noemt ze fietsen, maar ze vertelt verder niets over die sport. Mogelijk heeft zij het over het fietsen naar school.

Ze kent niemand die prestatie verhogende middelen gebruikt om beter te presteren in de sport. Zelf zegt ze op haar tiende jaar voor het eerst anabole steroïden en groeihormoon gebruikt te hebben. Van anabole steroïden geeft zij aan dat deze middelen gebruikt worden in de sport, maar van groeihormoon weet zij dit niet. De middelen heeft ze gedeeltelijk gekregen, gedeeltelijk gekocht van een dokter. Als motief noemt zij dat ze geblesseerd was en snel beter wilde worden, en dat iedereen ze gebruikt. De dokter heeft haar advies gegeven over het gebruik van het middel en ze geeft aan wel tevreden te zijn over het middel.

Ze heeft dit soort middelen vaker gebruikt, het laatst minder dan een maand geleden. Verdere informatie geeft zij hier niet over.

Haar mening over het gebruik van anabole steroïden in de sport is negatief. Het gebruik ervan is vindt ze dom, oneerlijk en je kunt er volgens haar lichamelijke klachten van krijgen. Het gebruik van anabole steroïden zou wat haar betreft niet toegestaan moeten worden in de sport.

Zelf heeft ze nog nooit soft drugs, XTC of hard drugs gebruikt. Met haar vriendengroep, jongens en meisjes, kijkt ze samen tv, gaat ze winkelen, maakt ze huiswerk, helpt ze thuis en gaat ze fietsen. Normovertredend gedrag is niet aan de orde bij haar vriendengroep. Bijna alle andere onderwerpen die in de vragenlijst worden aangeboden, vindt haar vriendengroep wel belangrijk. Alleen seks en een gespierd lijf zijn niet belangrijk voor haar vriendengroep.

Birsen houdt erg van disco en popmuziek in het algemeen. Verder vindt ze zich zelf wel bij de groep 'college, verzorgd' en de groep 'sporters' behoren.

Opmerking:

Waarschijnlijk is het niet juist om Birsen als 'gebruiker van prestatie verhogende middelen' te beschouwen. Het gebruik van anabole steroïden en groeihormoon als 'prestatie verhogend middel' op de leeftijd van 10 jaar lijkt niet echt waarschijnlijk. Mogelijk heeft ze de middelen verward met medicijnen. Haar motief om de middelen te

gebruiken en het feit dat ze de middelen van een dokter heeft gekregen, lijken hier op te wijzen.

Er zitten ook een aantal tegenstrijdigheden in haar antwoorden, waaruit zou kunnen blijken dat Birsen de vragen niet goed begrepen heeft. Mogelijk heeft dit te maken met een onvoldoende beheersing van de Nederlandse taal. Ze geeft bijvoorbeeld aan dat ze zes avonden per week uitgaat, terwijl ze bij de vragen naar activiteiten van haar vriendengroep aangeeft maar 'soms' uit te gaan. Een ander voorbeeld is dat Birsen aangeeft dat bij haar in huis zowel haar vader en moeder wonen, als een vaste vriend/vriendin en haar man (vrouw is doorgestreept). Tenslotte is het laatste deel van de vragenlijst niet meer ingevuld. Waarschijnlijk is ze daar niet meer aan toegekomen.

Achmed

Achmed is een zeventienjarige jongen van Marokkaanse afkomst. Hij sport drie keer per week: fitness en vechtsport. Hij voegt eraan toe dat hij dat thuis doet.

Achmed kent mensen die verschillende soorten prestatie verhogende middelen gebruiken. Het gaat om familieleden, goede vrienden en andere mensen die hij wel eens tegenkomt. Hij is de enige persoon die aangeeft mensen te kennen die een niet-bestaand middel gebruiken (choreofitine). Zelf heeft hij een half jaar geleden groeihormoon gebruikt uit nieuwsgierigheid. Dit middel kreeg hij van een persoon die erin handelde. Gevraagd of er iemand was die hem hierbij adviseerde, antwoordt hij eerst dat er een dokter bij betrokken was, maar dat antwoord streept hij door om vervolgens te zeggen dat er niemand was die hem adviseerde. Achmed was wel tevreden over het middel, maar heeft het nog niet voor een tweede keer gebruikt.

Achmed geeft bij alle door ons genoemde prestatie verhogende middelen aan dat zij niet gebruikt worden om beter te presteren in de sport.

Hij vindt het gebruik van anabolica niet eerlijk en een beetje dom, maar vindt ook dat je zonder deze middelen in de sport nooit kunt winnen. Hij denkt dat veel sporters deze middelen gebruiken en dat als je voorzichtig bent de anabolica geen gevaar voor je gezondheid zijn.

De vriendengroep van Achmed, voornamelijk jongens, gaat vaak uit, hangt vaak op straat rond en gaat snookeren, en kijkt vaak naar de TV of video. Soms plegen ze winkeldiefstal, betalen ze geen kaartje voor het openbaar vervoer, stelen ze fietsen of vernielen ze dingen. Ook geeft hij aan dat zijn vriendengroep wel eens drugs verkoopt. De vragen over zijn eigen gebruik van (soft-) drugs en XTC heeft hij niet ingevuld.

Achmed houdt niet van muziek en vindt zichzelf wel horen bij de groep 'disco', 'doorsnee' en 'sporters'.

Opmerking:

De vragenlijst van Achmed is slordig ingevuld, met name de vragen waar meerdere antwoordcategorieën aangekruist konden worden. Ook lijken de antwoorden op verschillende vragen moeilijk met elkaar in overeenstemming te brengen. Dat betreft met name zijn antwoorden dat hij middelen zou hebben gebruikt terwijl hij niets weet van die middelen en terwijl hij eerder heeft laten blijken geen enkele interesse in dergelijke middelen te hebben. Al met al maken zijn antwoorden een uiterst onbetrouwbare indruk en is er derhalve meer dan gereede twijfel mogelijk aan het door hem gerapporteerde gebruik van prestatie verhogende middelen.

5.2.4 Een samenvatting uit de case-beschrijvingen

Deze samenvatting beperkt zich tot de negen door ons, op het punt van middelengebruik, betrouwbaar geachte vragenlijsten.

Zes leerlingen geven aan ooit anabole steroïden gebruikt te hebben en drie leerlingen hebben amfetamine gebruikt. Eén leerling geeft aan naast anabole steroïden ook groeihormoon gebruikt te hebben. De leeftijd waarop men voor het eerst is gaan gebruiken, varieert van 11 jaar tot 20 jaar. De meeste leerlingen waren tussen de 16 en de 20 jaar oud. De motieven die het vaakst genoemd zijn om de middelen te gaan gebruiken, zijn 'nieuwsgierigheid' en 'meer spieren willen krijgen'. De drie leerlingen die amfetamine hebben gebruikt, geven aan dat ze het deden uit nieuwsgierigheid en voor de 'kick'. Twee leerlingen zeggen dat ze de middelen zijn gaan gebruiken omdat hun vrienden/vriendinnen dat ook doen.

Van de negen leerlingen die ooit prestatie verhogende middelen gebruikt hebben, zijn er twee die dit slechts eenmaal gedaan hebben. Het ging bij beide leerlingen om een eenmalig gebruik van anabole steroïden. De andere zeven leerlingen hebben vaker prestatie verhogende middelen gebruikt.

Slechts twee leerlingen hebben de middelen de eerste keer moeten kopen, de ene van een handelaar en de ander van sporters op zijn sportclub. De andere zeven leerlingen hebben de middelen (geheel of gedeeltelijk) gekregen. Meestal kregen de leerlingen de middelen van goede vrienden. Twee leerlingen kregen de middelen van mensen die op de sportclub werken. Ook het advies over het gebruik van het middel werd meestal gegeven door goede vrienden. Eén leerling vermeldt dat zijn trainer hem heeft uitgelegd hoe hij het middel moest gebruiken.

Driekwart van de leerlingen was tevreden over het gebruik van het middel. Slechts één leerling geeft aan niet tevreden te zijn geweest over de eerste keer dat hij het middel gebruikt had. Desondanks heeft hij het middel vaker gebruikt.

Vier van de negen leerlingen zijn van niet-Nederlandse afkomst. De meesten sporten op een sportschool, maar bij een deel lijkt het niet zozeer de sportbeoefening op de sportschool te zijn geweest die als belangrijkste oorzaak van het gebruik van middelen gezien moet worden, als wel de participatie aan de house-scene.

Een enkele keer lijkt de bezochte sportschool voor de gebruikte middelen gezorgd te hebben. Veel vaker komt het voor dat vrienden -binnen of buiten de sportschool- de bron zijn. Pushen van middelen, in de zin van de eerste keer geven en er daarna voor laten betalen- komt weinig voor. Bijna alle gebruikende leerlingen lijken vanaf de eerste keer te hebben moeten betalen voor de middelen.

5.3 Gebruik bij sportschoolbezoekers

5.3.1 Gerapporteerd gebruik

De bezoekers van sportscholen kregen dezelfde lijst voorgelegd als de leerlingen, met ook weer de vraag of zij ooit iets hadden gebruikt. In tabel 5.5 staan de gegevens weergegeven naar een aantal achtergrondkenmerken.

Tabel 5.5 Aantal en percentage sportschoolbezoekers dat gebruik van prestatie verhogende middelen rapporteert

	n	n=330 %
Amfetamine	5	1,5
Anabole steroïden	14	4,3
Schildklierpreparaten	0	0
Groeihormoon	5	1,5
Clenbuterol	2	0,6
Enig middel gebruikt	21	6,4
Zegt een niet-bestaand middel te hebben gebruikt	0	0

In totaal zeggen 21 sportschoolbezoekers dat zij wel eens een prestatie verhogend middel hebben gebruikt. Dat is 6,4% van alle ondervraagde bezoekers. Ook hier zijn anabole steroïden het meest

gebruikte middel, gevolgd door amfetaminen en groeihormoon. Geen van de ondervraagden heeft gezegd een van de twee in de lijst opgenomen maar niet-bestaande middelen gebruikt te hebben. In tabel 5.6 wordt het gebruik in verband gebracht met een aantal achtergrondkenmerken.

Tabel 5.6 Percentages gebruikende sportschoolbezoekers (gecorrigeerd), naar een aantal achtergrondkenmerken

	Gebruikers %	Totaal n
Totaal	6,4	330
Sekse:		
- jongens	8,6	233
- meisjes	1,0	97
Leeftijdsgroep:		
- 16-17	0	18
- 18-19	7,7	52
- 20-21	9,1	66
- 22-23	4,3	94
- 24-25	7,0	100
Volgt dagopleiding:		
- nee	7,0	186
- ja	5,6	144
Beoefende sporten:		
- aerobics/callanetics e.d.	1,5	68
- bodybuilding	16,3	104
- conditietraining	6,0	67
- fitness	2,9	205
- krachttraining	4,1	97
- vechtsport	0	34

* 1, 2 of 3 sterretjes geven een significantieniveau aan van respectievelijk .05, .01 en .001 (χ^2)

Net als in het onderzoek onder de leerlingen, blijkt ook het gebruik van prestatie verhogende middelen vrijwel beperkt tot de mannen. Kijken we naar de leeftijdsgroep, dan lijkt het meeste gebruik gerapporteerd te worden door 20- en 21-jarigen. Een χ^2 -toets op de samenhang tussen leeftijd en gebruik levert echter geen significant resultaat op. De vraag of men een dagopleiding volgt, is in dit verband niet van belang, wel de vraag welke sporten men beoefent. Verreweg het meeste gebruik wordt gerapporteerd door respondenten die (onder andere) aan bodybuilding doen: 17 van de 21 gebruikers doen aan bodybuilding. Bezoekers die aan fitness doen, rapporteren significant minder gebruik van middelen.

Ook van de gebruikende sportschoolbezoekers zijn de vragenlijsten nader geïnspecteerd (zie ook paragraaf 5.3.2). Anders dan bij de leerlingen vormde deze inspectie geen aanleiding om het bovengenoemde percentage nader te nuanceren.

De leeftijd waarop men voor het eerst deze middelen gebruikte, schommelt tussen de 16 en 23 jaar. De helft is op zijn 19e of jonger begonnen. Slechts 3 personen zeggen dat zij (een deel van de)

betreffende middelen toen van iemand heeft gekregen. De anderen hebben die indertijd zelf moeten kopen. Op drie personen na zeggen alle gebruikers dat zij die eerste keer (wel) tevreden waren over het gebruik van die middelen.

De vragenlijsten werden afgenomen op in totaal 14 verschillende sportscholen. Hoewel het aantal geënquêteerde bezoekers per sportschool relatief gering is, suggereren de cijfers een sterke variatie van het percentage gebruikers tussen de afzonderlijke sportscholen: op zes sportscholen rapporteerde geen enkele bezoeker enig gebruik. Op vier sportscholen rapporteert minder dan 10% gebruik van middelen en op twee sportscholen is dat percentage hoger dan 26.

Hoewel het aantal sportschoolbezoekers uit Eemland waarover gerapporteerd kan worden nog betrekkelijk gering is, zijn we ook hier nagegaan in hoeverre er verschillen tussen Rotterdam en de regio Eemland zouden kunnen bestaan. In Rotterdam rapporteert 3,6% van de bezoekers gebruik van middelen; in Eemland ligt dat op 18,8%. Bij de mannen bedragen die percentages 4,7 respectievelijk 27,3%. De samenstelling van de Rotterdamse en Eemlandse sportschoolbezoekersgroep op zich wijkt niet zodanig af dat die deze verschillen zou kunnen verklaren. Bedacht moet echter worden dat relatief veel meer sportscholen uit Eemland aan het onderzoek hebben willen meewerken. Daardoor kunnen de cijfers van Rotterdam een geflatteerd beeld geven.

Opgemerkt moet nog worden dat het aantal (jonge) gebruikers op een aantal sportscholen reeds overeenkomt met het totale aantal dat door de betreffende sportschoolhouder onder alle bezoekers werd gesignaleerd. Dit betekent waarschijnlijk dat het aantal door de sportschoolhouder gesignaleerde gebruikers een onderschatting vormt van het werkelijke aantal gebruikers.

5.3.2 Nadere informatie over gebruik bij sportschoolbezoekers

Ook bij de sportschoolbezoekers is het aantal gebruikers zo laag dat een kwantitatieve rapportage over de nadere gegevens weinig zinvol lijkt. Op basis van een zorgvuldige inspectie van de individuele vragenlijsten wordt hieronder enige informatie gegeven over motieven, context en gebruik na de eerste keer.

Alle gebruikers beoefenen hun sport om een mooier lichaam te krijgen. Ook de wens de spieren meer te ontwikkelen speelt voor velen een rol. Vaak wordt daaraan het argument toegevoegd dat het sporten leuk is. Wanneer we kijken naar het soort middelen dat wordt gebruikt, dan blijkt dat anabole steroïden bij deze sporters het meest populair zijn. Veertien gebruikers hebben (ooit) anabolica gebruikt. Alle veertien deden aan bodybuilding. Bij vier van hen heeft zich het gebruik

beperkt tot een eenmalig experiment; één gebruiker heeft na een aantal kuren besloten te stoppen. Negen anabolicagebruikers gebruiken nog steeds.

Gebruik van groeihormoon wordt door vijf respondenten gemeld. Voor twee van hen betreft het een eenmalige kennismaking. Van de drie bodybuilders die op het moment van het onderzoek nog steeds gebruiken, doen er twee dit in combinatie met anabolica, de derde beperkt zich tot groeihormoon. Clenbuterol wordt door één van de bodybuilders genoemd. Hij combineert dit middel met anabole steroïden.

Amfetamine neemt duidelijk een aparte plaats in. Vijf sportschoolbezoekers zeggen dit middel te gebruiken. In bijna alle gevallen lijkt dit gebruik los te staan van de sportieve activiteiten. Voor vier van hen, onder wie een bodybuilder, is het het enige middel dat zij gebruiken. Alle vijf gebruiken ook XTC en zeggen house-parties te bezoeken. Dat geldt ook voor de enige vrouwelijke gebruiker van middelen.

In de vragenlijst werd ook de vraag gesteld of men wel eens middelen had gebruikt waarvan de respondent niet precies wist wat het eigenlijk was. Van alle sportschoolbezoekers zeggen er 16 dat zij wel eens zo'n onbekend middel hadden gebruikt. Bij dit gebruik van onbekende middelen is in een aantal gevallen waarschijnlijk sprake van links met de house-scene. Zes van de 21 gebruikers van prestatie verhogende middelen hebben ook wel eens een onbekend middel gebruikt; vier van hen participeren in de house-scene. Van de sporters die nog steeds gebruiken, zijn er twee die zeggen dat zij wel eens zo'n onbekend middel hebben gebruikt.

De grote meerderheid van de gebruikers heeft de middelen de eerste keer gewoon moeten kopen. Drie sporters zeggen dat zij het zonder betaling kregen. Opvallend is dat het gebruik zich bij deze sporters tot die ene keer heeft beperkt.

De prijzen die men voor zijn laatste kuur heeft betaald, lopen sterk uiteen. Gemiddeld komt het neer op een bedrag van circa f 400. Voor een anabolica-kuur is het laagste bedrag dat wordt genoemd f 125; het hoogste f 1200.

Bij de negen volhardende gebruikers is nagegaan wat zij aan bijwerkingen rapporteerden. Vier van hen noemen geen (negatieve) bijwerkingen. Twee vermelden uitsluitend lichamelijke klachten, twee uitsluitend psychische en één gebruiker meldt zowel psychische als lichamelijke klachten. De lichamelijke klachten betreffen neusbloedingen, spier- en botblessures (tweemaal) en toegenomen haargroei. Psychische bijwerkingen die worden genoemd zijn agressiviteit en depressiviteit (tweemaal genoemd).

Informatie over de manier waarop middelen gebruikt moeten worden, komt maar zelden uit de (para-)medische hoek. Van de sporters die nog steeds middelen gebruiken, heeft één respondent informatie gekregen via een sportarts en een fysiotherapeut, één via zijn arts. In de meeste gevallen

gaat het om inlichtingen van familie of ander sporters. Eén respondent noemt de sportschoolhouder. Een ander noemt de vakliteratuur. Drie hebben het zonder dit soort informatie moeten stellen. Medische begeleiding is bij bijna al deze sporters een duidelijke wens. Er is er maar één die zegt daaraan geen behoefte te hebben.

5.4 Samenvatting

Gesignaleerd gebruik door sportschoolhouders

Van alle sportschoolhouders die aan het onderzoek meewerkten, zegt ruim één derde geen idee te hebben of er onder hun bezoekers mensen zijn die dopinggeduide middelen gebruiken. Van de overigen signaleert 52% bezoekers die schildklierpreparaten, anabole steroïden, groeihormoon, HCG en/of amfetaminen gebruiken. Clenbuterol wordt door sportschoolhouders niet gesignaleerd. Het meest frequent wordt het gebruik van anabole steroïden gerapporteerd. Houders van scholen waar bodybuilding en krachtsporten worden beoefend, signaleren vaker gebruik van middelen dan houders van sportscholen waar deze takken van sport niet tot het repertoire horen. Combinatie van de gegevens van sportschoolhouders met die welke met het onderzoek onder sportschoolbezoekers werden verkregen, maakt het waarschijnlijk dat het aantal door de sportschool gesignaleerde gebruikers een onderschatting van het werkelijke aantal gebruikers vormt.

Gerapporteerd gebruik door leerlingen

In totaal zeggen elf scholieren ooit een prestatie verhogend middel te hebben gebruikt (1,7%). Nadere inspectie van de vragenlijsten die door deze 'gebruikers' zijn ingevuld, geven de onderzoekers de indruk dat bij twee van deze respondenten onbetrouwbaar zijn en dat het mogelijk gaat om medisch voorgeschreven gebruik. Bij drie anderen lijkt het gebruik vooral geïnspireerd door de house-scene. De 92 vragenlijsten die niet tijdig binnenkwamen om bij de analyse te kunnen worden betrokken, zijn wel bekeken op het gebruik van middelen. In geen van deze vragenlijsten werd gebruik gerapporteerd. Als we deze leerlingen meetellen en de op dit punt onbetrouwbaar ingevulde vragenlijsten buiten beschouwing laten, komen we tot een geschat percentage van 1,2% gebruikers onder de leerlingen die aan dit onderzoek meewerkten. Aangezien het onderzoek geen representativiteit nastreefde, kan dit percentage niet zonder meer gegeneraliseerd worden. Verondersteld wordt dat het gebruik van prestatie verhogende middelen in de onderzochte regio's niet lager ligt dan elders in den lande. Als die veronderstelling juist is, zal het landelijke percentage gebruikers van prestatie verhogende middelen onder leerlingen, naar verwachting, niet beduidend

hoger liggen dan wat hier gevonden werd. Harde gegevens die een dergelijke veronderstelling ondersteunen, zijn echter niet beschikbaar.

Leerlingen die prestatie verhogende middelen gebruiken, zijn overwegend wat oudere jongens en afkomstig uit MBO en HBO. Voor het merendeel sporten zij in sportscholen.

Gerapporteerd gebruik door sportschoolbezoekers

In totaal zeggen 21 van de 330 geënquêteerde sportschoolbezoekers dat zij middelen gebruikt hebben. Daarbij gaat het vooral om mannelijke bezoekers. Door 20- en 21-jarigen wordt wat vaker gebruik gerapporteerd dan door de andere leeftijdsgroepen. Bodybuilders zijn onder de gebruikers sterk in de meerderheid.

Bijna alle gebruikers hebben de betreffende middelen de eerste keer gewoon moeten kopen. Slechts drie respondenten zegt dat de eerste kuur gratis was. Vijftien van de 21 bezoekers hebben na de eerste keer vaker gebruikt. Vaak wordt dan vastgehouden aan het type produkt waarmee bij de eerste keer ervaring is opgedaan.

Vastgesteld kan worden dat er maar zelden sprake is van 'professionele' begeleiding bij het gebruik. Slechts twee gebruiker melden begeleiding door een arts. Negen van de vijftien gebruikers die na de eerste keer vaker hebben gebruikt, zeggen de middelen (ook) via injecties toe te dienen.

Bijna alle gebruikers spreken zich in positieve termen uit over de werking van het middel dat zij hebben gebruikt. Van de negen volhardende gebruikers meldt bijna de helft melding van (vervelende) bijwerkingen. De ervaren bijwerkingen vertonen weinig samenhang met de tevredenheid met het gebruikte middel en zijn dus ook geen reden om te stoppen.

Gebruik van onbekende middelen wordt gemeld door 16 sportschoolbezoekers. Bij een aantal van hen zijn duidelijke links met de house-scene aanwezig. Zes van de 21 gebruikers van prestatie verhogende middelen hebben ook wel eens een voor hen onbekend middel gebruikt.

Verschillen tussen Eemland en Rotterdam

Zowel bij de signalering van gebruik door sportschoolhouders als bij het gerapporteerde gebruik door leerlingen en sportschoolbezoekers is nagegaan in hoeverre er sprake is van verschillen tussen de regio Eemland en Rotterdam. Door de beperktheid van het materiaal kunnen definitieve uitspraken op basis van die vergelijkingen niet gedaan worden. Niettemin suggereren de gegevens telkens dat het gebruik in Rotterdam lager ligt dan in Eemland. De verschillen zijn echter, zeker bij de leerlinggegevens klein. Bij de gegevens van sportschoolhouders en sportschoolbezoekers dient men rekening te houden met de grotere, en mogelijk selectieve, nonrespons van Rotterdamse

sportschoolhouders. De gegevens kunnen daarom een geflatteerd beeld geven van het gebruik in Rotterdam.

6. HOUDING TEN AANZIEN VAN HET GEBRUIK VAN MIDDELEN

6.1 De opstelling van sportschoolhouders in de praktijk

Aan de sportschoolhouders werd gevraagd hoe zij zich in de praktijk opstelden tegenover dopinggebruik door hun bezoekers. Daarbij werd een tiental opstellingen voorgelegd, die zij al dan niet konden aankruisen. In tabel 6.1 staan de antwoorden weergegeven.

Tabel 6.1 Opstelling van de sportschoolhouders in de praktijk; percentage van sportschoolhouders dat een aantal onderscheiden praktijken aangeeft

	Ja %
Ik doe niets; dat is mijn verantwoordelijkheid niet	58
Ik doe niets; ik weet niet wat ik zou kunnen doen	2
Ik probeer met ze te praten om ze ervan af te houden	46
Ik ontzeg ze de toegang	42
Ik probeer ze te begeleiden zodat ze in ieder geval op een verantwoorde manier gebruiken	3
Als ze willen gebruiken, vertel ik ze hoe ze aan middelen van goede kwaliteit kunnen komen	6
Ik verwijs ze naar iemand die ze medisch kan begeleiden	18
Ik geef ze folders over mogelijke risico's	32
Ik zorg ervoor dat mijn aanbod aan trainingsmogelijkheden niet aantrekkelijk is voor potentiële gebruikers	30
Mensen die in doping handelen, zet ik buiten de deur	84
	n=49

In de antwoorden blijken volgens een uitgevoerde factoranalyse³ twee herkenbare patronen aanwezig:

³ Factoranalyse is een statistische techniek die vaak wordt gebruikt om na te gaan of er in een aantal verschillende gegevens onderliggende dimensies te onderkennen zijn. Varimaxrotatie is een techniek om de berekende 'dimensies' optimaal herkenbaar te maken. Factoranalyse veronderstelt eigenlijk gegevens van intervalniveau, maar wordt vaak ook toegepast op gegevens van ordinaal niveau. Dat is in dit rapport ook gebeurd.

Ontmoedigen:

Dit antwoordpatroon omvat de items: praten om mensen er vanaf te houden, folders over risico's en mensen die willen gebruiken niet de toegang ontzeggen. Combinatie van deze antwoorden resulteert in een schaal met een redelijke homogeniteit (Cronbachs alfa=.66).

Helpen:

Dit patroon omvat de antwoorden: niets doen, vertellen hoe aan middelen van goede kwaliteit te komen, verwijzen naar iemand die medisch kan begeleiden en mensen die in doping handelen niet buiten zetten. De combinatie van 'Niets doen, dat is mijn verantwoordelijkheid niet' met de andere items lijkt in eerste instantie vreemd. Waarschijnlijk hebben de betreffende personen dit opgevat als 'Niets doen om mensen van hun interesse in doping af te houden' of 'Niets doen in de meeste gevallen, maar mensen die echt willen ...'. Combinatie van de antwoorden leidt tot een schaal met een matige homogeniteit (Cronbachs alfa=.59).

Opgemerkt moet worden dat deze twee patronen door de aard van de analyse in combinatie met elkaar kunnen voorkomen. In tabel 6.2 staat aangegeven hoeveel procent van de sportscholen tenminste één element van beide opstellingen in hun antwoorden noemen.

Scholen met bodybuilding in hun programma noemen relatief veel elementen van beide strategieën ('Helpen' en 'Ontmoedigen'). Datzelfde geldt in mindere mate ook voor scholen met krachtssport in hun aanbod. Scholen met vechtsporten noemen relatief erg weinig elementen van 'Helpen'. Ontmoediging wordt door hen in gelijke mate genoemd als door andere sportscholen.

Scholen die zijn aangesloten bij een vakorganisatie wijken niet af van de andere sportscholen. Een opvallend verschil zien we tussen relatief kleine en relatief grote scholen. De laatste scholen lijken veel vaker niets te doen, niet te ontmoedigen, maar ook niet te helpen. Datzelfde geldt bij sportscholen met relatief weinig jonge bezoekers. Sportscholen met veel vrouwelijke bezoekers lijken zeer weinig geneigd tot Helpen en zeer sterk tot Ontmoedigen.

Tabel 6.2 Percentage sportscholen met tenminste twee elementen van twee onderscheiden opstellingen ten aanzien van bezoekers die doping willen gebruiken, naar soorten sportscholen

	Helpen %	Ontmoedigen %	Totaal n
Totaal	26%	72%	50
Scholen met (o.a.):			
- vechtsport	17	71	32
- krachtsport	32	77	21
- bodybuilding	44	81	16
- conditietraining	19	65	36
- fitness	31	69	35
Aangesloten bij enige vakorganisatie	25	75	32
Aantal bezoekers:			32
- tot en met 300	36	85	17
- meer	6	47	
Percentage bezoekers jonger dan 26:			
- tot en met 33%	13	53	15
- tot en met 67%	38	76	21
- meer	15	85	13
Percentage vrouwelijke bezoekers			
- tot en met 33	42	83	23
- 34 tot en met 67	13	56	16
- meer	10	70	10

6.2 De houding van leerlingen

6.2.1 Houding ten aanzien van anabole steroïden

Ter vaststelling van de houding ten aanzien van prestatie verhogende middelen is aan leerlingen een viertal uitspraken - die ook voorkwamen in de lijst voor de bezoekers - voorgelegd over het gebruik van anabole steroïden:

- Het gebruik van anabole steroïden zou gewoon toegestaan moeten worden.
- Het gebruik van anabole steroïden in wedstrijden is niet eerlijk.
- In sommige sporten kun je zonder anabole steroïden eigenlijk niet winnen.
- Als je een beetje voorzichtig bent, kun je anabole steroïden gebruiken zonder gevaar voor je gezondheid.

De antwoorden van de leerlingen werden gehercodeerd in (eigenlijk) positief tegenover (eigenlijk) negatief. Bij combinatie van de gehercodeerde items tot een schaal blijkt sprake van een matige

homogeniteit (Cronbachs alfa=.51). In onderstaande tabel wordt het percentage leerlingen met tenminste twee positief getinte uitspraken weergegeven naar een aantal kenmerken.

Tabel 6.3 Percentage leerlingen met een positieve houding ten aanzien van anabole steroïden, naar een aantal achtergrondkenmerken

		positief %	Totaal n
Totaal		14	629
Sekse:	***		
- man		18	369
- vrouw		7	260
Leeftijdsgroep:	*		
- 16-17		12	392
- 18-19		10	134
- 20 en ouder		22	103
Onderwijssoort:	*		
- VBO/MAVO		14	203
- HAVO/VWO		10	279
- MBO/HBO		20	147
Doet aan sport:			
- nee		11	247
- ja		15	380
Sport in sportschool:	**		
- nee		11	464
- ja		21	165

* 1, 2 en 3 sterretjes geven een significantie aan van respectievelijk .05, .01 en .001 (Chi²).

Het gebruik van anabole steroïden wordt door een hoger percentage van de meisjes afgewezen dan van de jongens. Het verwerpen van anabolen wordt minder met het ouder worden. Opvallend is dat vooral een flink aandeel van de leerlingen die ouder zijn dan 20 een positieve houding meldt. Er moet op gewezen worden dat de jongens in deze leeftijdsgroep sterk oververtegenwoordigd zijn.

Kijken we naar de verschillende onderwijstypen, dan valt op dat een positieve waardering van anabolen vooral wordt aangetroffen bij leerlingen van het MBO en HBO. Dit resultaat zal voor een deel worden verklaard door het feit dat de leerlingen van deze schooltypen relatief oud zijn en door het feit dat het dar overwegend mannelijke leerlingen betreft

Het oordeel van jongeren die sport beoefenen is milder dan dat van de niet-sporters. De verschillen zijn niet opvallend. Dat is wel het geval als we scholieren die een sportschool bezoeken, vergelijken met de andere leerlingen. Bij sportschoolbezoekende leerlingen werden veel vaker positieve uitspraken ten aanzien van anabole steroïden gevonden.

6.2.2 Interesse in middelen

Om inzicht te krijgen in de mate waarin respondenten geneigd zijn te experimenteren met middelen die leiden tot 'een mooi, sterk en gespierd lichaam' zijn zes items geformuleerd waarin dit aan de orde werd gesteld. De algemene vraag was of men dergelijke middelen zou willen gebruiken. Iedere volgende vraag verbond aan deze middelen in toenemende mate een verhoogd risico of een andere omstandigheid:

- Stel: er zijn pillen waar je een mooi, sterk en gespierd lichaam van krijgt. Zou je die willen gebruiken?
- Stel: een vriend of vriendin zegt: "Ik heb pillen. Daarvan krijg je een mooi, sterk en gespierd lichaam. Ze zijn niet gevaarlijk en je hoeft niet te sporten of te trainen." Zou je die pillen dan willen gebruiken?
- Stel: die vriend of vriendin zegt: "Ik heb pillen. Daarvan krijg je een mooi, sterk en gespierd lichaam. Ze zijn niet gevaarlijk, maar je moet ook sporten of trainen". Zou je die pillen dan willen gebruiken?
- Stel: die vriend of vriendin zegt: "Ik heb pillen. Daarvan krijg je een mooi, sterk en gespierd lichaam. Je moet ook sporten of trainen. Maar je moet wel een beetje voorzichtig zijn, want anders kun je problemen met je gezondheid krijgen". Zou je die pillen dan willen gebruiken?
- Stel: een trainer of coach zegt datzelfde tegen jou: "Ik heb pillen. Daarvan krijg je een mooi, sterk en gespierd lichaam. Je moet ook sporten of trainen. Maar je moet wel een beetje voorzichtig zijn, want anders kun je problemen met je gezondheid krijgen". Zou je die pillen dan willen gebruiken?

Ook hier werden de antwoorden gehercodeerd in positief versus negatief. De eerste drie items ('niet gevaarlijk') worden telkens door ongeveer 15% van de leerlingen positief beantwoord; de laatste drie ('mogelijke problemen met gezondheid') door 3 tot 6%.

Combinatie van de gehercodeerde items leidt tot een schaal met een goede homogeniteit (Cronbachs alfa=.74). Op basis van deze schaal deelden wij de leerlingen in twee categorieën in: niet geïnteresseerd in dergelijke middelen of wel geïnteresseerd. Leerlingen die op tenminste twee items van belangstelling blijken gaven, werden ingedeeld onder de geïnteresseerden.

Meer dan vier vijfde van de jongeren laat weinig animo voor dergelijke middelen blijken. De volgende tabel geeft een beeld van de interesse van verschillende categorieën leerlingen.

Tabel 6.4 Percentage leerlingen met interesse in middelen die het lichaam verfraaien, naar een aantal achtergrondkenmerken

	geïnteresseerd %	Totaal n
Totaal	17	628
Sekse:		
- man	20	368
- vrouw	13	260
leeftijdsgroep:		
- 16-17	18	391
- 18-19	19	134
- 20 en ouder	12	103
Onderwijssoort:		
- VBO/MAVO	18	205
- HAVO/VWO	18	277
- MBO/HBO	13	146
Doet aan sport:		
- nee	15	246
- ja	18	380
Sport in sportschool:		
- nee	15	463
- ja	22	165

* 1, 2 of 3 sterretjes geven een significantie aan van respectievelijk .05, .01 en .001 (Chi²).

Op basis van bovenstaande tabel kan worden geconcludeerd dat jongens vaker geïnteresseerd zijn in deze middelen dan meisjes. Sportschool bezoekende leerlingen zijn iets meer geneigd dit soort pillen te gebruiken, maar dit verschil is niet significant.

6.3 De houding van sportschoolbezoekers

De vragen bedoeld om inzicht te krijgen in houding ten aanzien van anabole steroïden en de interesse in middelen om het lichaam te verfraaien, zijn ook aan de sportschoolbezoekers gesteld. In onderstaande paragrafen worden de resultaten van deze analyses besproken. Daarbij zijn dezelfde somscores gehanteerd als bij de scholieren.

6.3.1 Houding ten aanzien van anabole steroïden

De homogeniteit van de items betreffende de houding tegenover anabole steroïden is hoger dan bij de leerlingen (Cronbachs alfa=.65).

Tabel 6.5 Percentage sportschoolbezoekers met een positieve houding ten aanzien van het gebruik van anabole steroïden, naar een aantal achtergrondkenmerken

		positief %	Totaal n
Totaal		26	325
Sekse:	***		
- man		31	229
- vrouw		13	96
Leeftijd:			
- 16-17		0	17
- 18-19		22	51
- 20-21		29	66
- 22-23		26	93
- 24-25		30	98
Frequentie bezoek sportschool:	***		
- 1 * per week		8	26
- 2 * per week		15	99
- 3 * per week		19	73
- 4 * per week		40	68
- vaker		42	59
Heeft ooit prestatie verhogende middelen gebruikt:	***		
- nee		21	304
- ja		95	21

* 1, 2 of 3 sterretjes geven een significantie aan van respectievelijk .05, .01 en .001 (Chi²).

De houding ten opzichte van anabolen is bij sportschoolbezoekers duidelijk positiever dan bij de scholieren. De bovenstaande tabel geeft daarvoor een mogelijke verklaring. De sportschoolbezoekers zijn beduidend ouder dan de scholieren en het zijn vooral de oudere sporters - naast degenen die vaak trainen - die minder problemen met anabole steroïden hebben. Dat de gebruikers van deze middelen zelf een veel positievere houding vertonen, viel te verwachten.

Mannen hebben minder problemen met anabole steroïden dan vrouwen. Wanneer we de sportschoolbezoekers indelen naar beoefende sport, blijkt dat de meest positieve houding wordt aangetroffen bij de bodybuilders. Van hen laat 38% een positieve houding ten aanzien van anabole steroïden zien. Beoefenaars van aerobics en fitness zijn het minst vaak positief tegenover het gebruik van anabolen.

6.3.2 Interesse in middelen

De sportschoolbezoekers kregen dezelfde vragen over interesse in middelen voorgelegd als de leerlingen. Ook hier valt te constateren dat de introductie van eventuele gezondheidsrisico's in de formulering van de afzonderlijke items de belangstelling drastisch doet dalen, zelfs nog sterker dan

bij de leerlingen. Dat geldt alleen niet voor bezoekers die zelf middelen gebruikt hebben. Bij de drie items waar middelen worden gepresenteerd die geen gezondheidsrisico's met zich mee zouden brengen, is gemiddeld zo'n drie kwart van de gebruikers geïnteresseerd. Bij de 3 items waarin wel gezondheidsrisico's verondersteld worden, daalt de interesse wel wat, maar twee derde van de gebruikers laat zich niet afschrikken en zegt dergelijke middelen (misschien) toch wel te willen gebruiken.

Net als bij de leerlingen vertonen de items betreffende de interesse in middelen die prestatie verbeteren en het lichaam verfraaien een hoge homogeniteit (Cronbachs alfa=.86).

Bij twee van de drie items waarin gesteld wordt dat de betreffende middelen niet gevaarlijk zijn, geeft ongeveer één vijfde van de bezoekers blijk van belangstelling. Alleen wanneer gesteld wordt dat je niet hoeft te sporten wanneer je dergelijke middelen gebruikt, zegt nog maar één tiende dat ze die middelen (misschien) wel zouden willen gebruiken. Bij middelen die mogelijk gezondheidsrisico's met zich mee zouden brengen, daalt de belangstelling duidelijk: dan is nog maar 6 à 7 procent geïnteresseerd.

Ook onder de bezoekers van sportscholen is de belangstelling voor dergelijke middelen tamelijk gering.

In tabel 6.6 staat voor verschillende categorieën sportschoolbezoekers opnieuw het percentage geïnteresseerden, d.w.z. het aantal mensen dat op tenminste twee items blijk gaf van belangstelling. In het algemeen laten sportschoolbezoekers niet meer interesse blijken dan de leerlingen. Dat komt overeen met het feit dat sportschool bezoekende leerlingen niet significant meer geïnteresseerd bleken dan leerlingen die geen sportschool bezochten.

Wanneer de gegevens opgesplitst worden naar sekse, blijkt bij de mannelijke bezoekers zelfs iets minder interesse dan bij de mannelijke leerlingen. Anders dan bij de leerlingen blijkt de interesse bij vrouwelijke bezoekers ongeveer even groot als bij de mannen. Bij de bezoekers die de sportschool meer dan drie keer per week bezoeken, is de belangstelling relatief groot. Datzelfde geldt in nog veel sterkere mate voor bezoekers die zelf ooit middelen hebben gebruikt.

Wanneer wij de sportschoolbezoekers indelen naar beoefende sport, blijkt dat de meest positieve houding wordt aangetroffen bij de bodybuilders. Ongeveer 31 procent zou zo'n middel (onder een aantal condities) wel willen gebruiken (Chi^2 , $p < .001$). Bij de vechtsporters is de groep met interesse verreweg het kleinst (3%). Dit verschil is echter, mede door het kleine aantal vechtsporters, niet significant. Ook mensen die aan fitness doen, laten weinig van interesse blijken (13%, Chi^2 , $p < .05$).

Tabel 6.6 Percentage sportschoolbezoekers met interesse in middelen die het lichaam verfraaien, naar een aantal achtergrondkenmerken

	geïnteresseerd %	Totaal n
Totaal	17	326
Sekse:		
- man	17	229
- vrouw	16	97
Leeftijd:		
- 16-17	11	18
- 18-19	20	49
- 20-21	17	65
- 22-23	17	94
- 24-25	15	100
Frequentie bezoek sportschool:		
- 1 * per week	12	26
- 2 * per week	11	101
- 3 * per week	13	71
- 4 * per week	19	70
- vaker	31	58
Heeft ooit prestatie verhogende middelen gebruikt: ***	12	305
- nee	81	21
- ja		

* 1, 2 of 3 sterretjes geven een significantie aan van respectievelijk .05, .01 en .001 (Chi²).

6.3.3 Motieven van sportschoolbezoekers om niet te gebruiken

Aan sportschoolbezoekers die zeiden nooit een van de genoemde middelen te hebben gebruikt, vroegen wij waarom zij dat niet hadden gedaan. In tabel 6.7 staan hun antwoorden weergegeven.

De meest genoemde motieven zijn: principieel tegen zijn, niet weten waarvoor je ze zou moeten gebruiken, gezondheidsrisico's en aversie tegen afhankelijkheid van prestatie. Mannen noemen 'principieel tegen zijn' minder vaak als een motief dan vrouwen. Datzelfde geldt voor: 'Niet zien waarvoor je die middelen zou moeten gebruiken', 'Al die spieren, dat hoeft niet zo voor mij' en niet weten hoe men dergelijke middelen zou kunnen krijgen. Angst voor gezondheidsrisico's is een motief dat door mannen even vaak wordt aangegeven als door vrouwen.

Een factoranalyse liet twee (relatief zwakke) antwoordpatronen zien:

Principieel

Dit patroon omvat: principieel tegen zijn, gebruik van middelen niet eerlijk vinden en aversie tegen afhankelijkheid van middelen.

Praktisch

Dit patroon omvat: te duur vinden, niet weten hoe die middelen te kunnen krijgen, angst voor een slechte naam en angst om betrappt te worden.

Tabel 6.7 Percentages niet gebruikende sportschoolbezoekers dat een aantal motieven geeft om geen prestatie verhogende middelen te gebruiken, naar sekse

	Mannen n=202	Vrouwen n=94	Totaal n=296
	%	%	%
Ik ben principieel tegen het gebruik van dit soort middelen ***	48	68	54
Ik zie niet in waarvoor ik ze zou moeten gebruiken **	48	68	54
Ik vind het gebruik van die middelen niet eerlijk	13	22	16
Die middelen zijn slecht voor de gezondheid	66	67	67
Ik vind ze te duur	7	7	7
Ik weet niet hoe ik ze zou kunnen krijgen *	5	13	8
Ik wil het zelf doen en niet afhankelijk zijn van die middelen	50	57	52
Ik ben bang dat ik dan een slechte naam zou krijgen	2	3	2
Ik ben bang dat ik dan betrappt zou worden	1	2	1
Al die spieren, dat hoeft voor mij niet zo *	12	22	15
Anders	16	13	15

* 1, 2 of 3 sterretjes geven een significantie aan van respectievelijk .05, .01 en .001 (Chi²).

Van alle sportschoolbezoekers die nooit gebruikt hebben geeft 68% een of meer antwoorden van meer principiële aard; 13% noemt tenminste een pragmatisch argument. Vrouwen geven significant vaker een van de principiële antwoorden (Chi², P < .01).

Met behulp van OVERALS⁴ hebben we deze motieven gerelateerd aan de belangstelling voor middelen zoals die in het volgende hoofdstuk wordt beschreven. Daartoe hebben we de respondenten ingedeeld in drie groepen: geen belangstelling, matige belangstelling en (relatief) veel belangstelling. Volgens deze analyse legt het motief 'principieel tegen zijn' verreweg het meeste gewicht in de schaal, gevolgd door 'ik zie niet waarvoor ik ze zou moeten gebruiken' en 'ik wil

⁴ OVERALS is een analysetechniek waarmee verbanden tussen twee of meer groepen variabelen opgespoord kunnen worden. In die zin lijkt de techniek op de meer bekende canonische correlatie-analyse. Het voordeel van OVERALS is dat deze techniek verantwoord toegepast kan worden op gegevens van nominaal (een groene, blauwe of gele overjas) en ordinaal (meer of minder) niveau.

niet afhankelijk zijn van die middelen'. Dat zijn alle principiële motieven die door vrouwen vaker worden genoemd dan door mannen.

Ook de motieven 'Ik weet niet hoe ik ze kan krijgen' en 'Ik ben bang een slechte naam te krijgen' leggen relatief veel gewicht in de schaal, maar dan in de zin dat zij gepaard gaan met meer belangstelling voor middelen.

6.4 Samenvatting

Sportschoolhouders

Aan sportschoolhouders is een aantal vragen voorgelegd op basis waarvan hun opstelling ten aanzien van dopinggebruik kan worden vastgesteld. De antwoorden blijken twee strategieën te weerspiegelen. De ene valt te omschrijven als 'Ontmoedigen,' de tweede als 'Helpen, als het moet'. Helpen treffen wij vooral aan bij houders waar onder andere bodybuilding en - in wat mindere mate - krachtsport op het programma staat, maar bij diezelfde sportscholen treffen we ook vaak elementen van Ontmoedigen aan. Dit wekt de indruk dat deze sportscholen zich meer met gebruikers van prestatie verhogende middelen bezighouden, mogelijk vooral omdat zij er meer mee geconfronteerd worden. Sportscholen die vooral door vrouwen bezocht, zijn alleen gericht op ontmoediging.

Leerlingen

De houding van scholieren is door middel van twee vragensets vastgesteld. De eerste stelde in algemene zin expliciet het gebruik van anabole steroïden in de sport aan de orde, de tweede peilde de interesse voor pillen die zouden leiden tot een mooi, sterk en gespierd lichaam.

Een relatief positieve houding ten aanzien van het gebruik van anabolen vinden wij bij 14% van de scholieren. Jongens zijn positiever dan meisjes. Oudere scholieren staan positiever tegenover het gebruik. Scholieren die een sportschool bezoeken, zijn positiever dan scholieren die dat niet doen.

Zelf pillen slikken die leiden tot een mooi lijf is iets dat 17% misschien wel zou willen doen. Daarbij moet wel opgemerkt worden dat er voor pillen die gezondheidsrisico's met zich mee brengen, aanzienlijk minder belangstelling bestaat.

Sportschoolbezoekers

Bezoekers van sportscholen staan relatief positief ten aanzien van anabolen. Vooral onder bezoekers die vaak trainen, is sprake van een relatief positieve houding. Ook bij bodybuilders is dat het geval. Net als bij de leerlingen, staan vrouwen sceptischer tegenover anabole steroïden dan mannen.

De belangstelling onder sportschoolbezoekers voor 'wonderpillen' is niet groter dan bij leerlingen (17%). Groepen sportschoolbezoekers met meer interesse zijn de bezoekers die zelf middelen gebruiken (81%) en de sporters die relatief vaak de sportschool bezoeken. Het geringe aantal sportschoolbezoekers van 16 en 17 vertoont weinig belangstelling. Anders dan bij de leerlingen is de belangstelling bij vrouwen hier niet minder dan bij mannen.

Interessante informatie valt af te leiden uit de vraag, gesteld aan sporters die nooit hebben gebruikt, waarom zij nooit dergelijke middelen hebben geprobeerd. Het meest genoemde antwoord is dat de middelen slecht zijn voor de gezondheid. Bezwaren van praktische aard worden door 13% van de bezoekers die niet gebruiken genoemd, 68% van de niet-gebruikers noemt principiële bezwaren. Vrouwelijke bezoekers noemen vaker principiële bezwaren dan mannelijke bezoekers. Geïnteresseerde, maar niet gebruikende bezoekers noemen vaker argumenten van pragmatische aard: zij weten niet hoe aan de middelen te komen, zijn bang voor een slechte naam en dergelijke.

7. SOCIALE EN SUBCULTURELE ASPECTEN

7.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt een aantal sociale en culturele factoren beschreven die mogelijk van invloed zouden kunnen zijn op het gebruik van prestatie verhogende middelen en interesse voor dergelijke middelen.

In de opdracht voor dit onderzoek werd speciale aandacht gevraagd voor (sub)culturele factoren die een rol zouden kunnen spelen bij het gebruik van prestatie verhogende middelen. In de vragenlijsten is dit aspect op een aantal verschillende manieren uitgewerkt. In kwantitatief onderzoek worden jeugdculturen vaak beschreven in termen van stijlkenmerken, met name muziekvoorkeur en manier van kleding. Dat is in dit onderzoek ook gedaan. Deze benadering werd echter onvoldoende gevonden. De reden daarvoor is dat een typering in die termen in korte tijd sterk aan betekenis kan inboeten. Een bepaalde muzieksoort kan opkomen als een middel waarmee een bepaalde groep jongeren zich wil onderscheiden van andere groepen, maar kan - soms in korte tijd - tot 'mainstream-muziek' worden.

In kwalitatief onderzoek wordt vaak een andere benadering van jeugd(sub)culturen gehanteerd. Daar wordt cultuur gezien als het geheel aan betekenissen en gedragingen die groepen jongeren ontwikkelen, in interactie met elkaar en met de maatschappelijke en culturele werkelijkheid. Vanuit die benadering is een aanvulling op de typering in stijlkenmerken gezocht. In de vragenlijst werd nagegaan in hoeverre men een vriendengroep had waar men relatief veel tijd mee doorbracht. Wanneer dat het geval was, volgden een aantal vragen over soorten activiteiten binnen die vriendengroep, over normen en waarden binnen de vriendengroep en over de mate waarin de groep maatschappelijke en wettelijke regels overschreed. Daarnaast werd nagegaan in hoeverre men in de eigen omgeving personen kende die middelen gebruikten.

Deze verschillende aspecten worden in dit hoofdstuk kort beschreven. Daarbij zal bij de sport-schoolbezoekers ook telkens aangegeven worden in hoeverre die aspecten gerelateerd zijn aan het gebruik van prestatie verhogende middelen en de interesse in middelen die de belofte hebben sportieve prestaties te verbeteren of het lichaam mooier te maken. Bij de leerlingen beperken we ons tot het nagaan van het verband met interesse in middelen; dit gezien het geringe aantal gebruikers bij de leerlingen.

Het verband tussen de onderzochte gegevens en gebruik en interesse wordt telkens met behulp van een Chi²-toets op significantie onderzocht. In de tabellen worden de gegevens ook opgesplitst naar

seks. In verband met de soms lage aantallen worden eventuele verschillen daarbij vooralsnog niet getoetst. Aangezien het aantal gebruikende vrouwelijke sportschoolbezoekers ook zeer laag is, wordt bij hen ook alleen naar interesse gekeken, en niet naar het daadwerkelijke gebruik.

7.2 Vrienden en bekenden

7.2.1 Vriendengroepen

Vrijwel alle leerlingen (90%) geeft aan een groep vrienden of vriendinnen te hebben met wie zij veel omgaan (tabel 7.1). In ongeveer de helft van de gevallen gaat het daarbij om een groep die geheel of gedeeltelijk uit seksegenoten bestaat. Een vriendengroep overwegend bestaande uit mensen van de andere sekse komt vrijwel niet voor. In de helft van de gevallen is er sprake van een groep leeftijdsgenoten. Bij een kwart gaat het om een qua leeftijd heterogene groep.

Tabel 7.1 Percentage leerlingen met een vriendengroep, naar sekse en in relatie met interesse in middelen

	Jongens n=371	Meisjes n=261	Totaal n=332	Totaal n
	%	%	%	n
Heeft geen vriendengroep	11	10	11	67
waarvan geïnteresseerd	21	15	18	
Heeft wel vriendengroep	89	90	89	565
waarvan geïnteresseerd	20	13	17	
Significantie: vriendengroep met interesse			ns	
Sekse vriendengroep:				
- vooral/alleen seksegenoten	58	40	51	
- evenveel jongens als meisjes	39	44	41	
- vooral/alleen andere sekse	3	16	8	
Leeftijd vriendengroep:				
- de meesten zijn ouder	12	26	18	
- de meesten zijn ongeveer even oud	56	45	52	
- de meesten zijn jonger	9	7	8	
- sommigen zijn ouder, anderen jonger	24	22	23	

Het al dan niet hebben van een vriendengroep vertoont geen verband met interesse in middelen. Het percentage geïnteresseerden varieert niet afhankelijk van het al dan niet hebben van een vriendengroep. Ook de samenstelling van de vriendengroep naar leeftijd en sekse vertoont geen samenhang met gebruik van middelen of interesse daarin.

Bij de sportschoolbezoekers ligt het percentage met een vriendengroep wat lager dan bij de leerlingen (tabel 7.2). Dat geldt met name voor de vrouwelijke bezoekers. Niettemin zeggen ook zij

nog voor meer dan drie kwart dat zij een groep vrienden hebben waar ze veel tijd mee doorbrengen. In grote lijnen is de samenstelling van de vriendengroep qua sekse vergelijkbaar met die bij de leerlingen. Over het geheel genomen lijkt dat ook bij de samenstelling naar leeftijd zo. Bij de vrouwelijke sportschoolbezoekers blijkt het echter relatief vaak om een qua sekse gemengde groep met wat oudere leden te gaan.

Tabel 7.2 Percentage sportschoolbezoekers met een vriendengroep, naar sekse en in relatie met gebruik van en interesse in middelen

	Mannen n=232	Vrouwen n=97	Totaal n=329	Totaal
	%	%	%	n
Heeft geen vriendengroep	16	23	18	58
waarvan zelf gebruiker	8	nvt	5	
geïnteresseerd	17	9	14	
Heeft wel vriendengroep	85	77	82	271
waarvan zelf gebruiker	9	nvt	7	
geïnteresseerd	17	17	17	
Sekse vriendengroep: ***				
- vooral/alleen seksegenoten	50	18	41	
- evenveel jongens als meisjes	46	62	50	
- vooral/alleen andere sekse	4	20	9	
Leeftijd vriendengroep: ***				
- de meesten zijn ouder	16	38	22	
- de meesten zijn ongeveer even oud	53	50	52	
- de meesten zijn jonger	8	4	7	
- sommigen zijn ouder, anderen jonger	24	8	19	

* 1, 2 of 3 sterretjes geven een significant verschil tussen jongens en meisjes (alfa=respectievelijk .05, .01 en .001).

Net als bij de leerlingen bestaat er geen duidelijk verband tussen het al dan niet hebben van een vriendengroep en het gebruik van middelen of de interesse daarin. Ook de samenstelling van de vriendengroep naar leeftijd en sekse vertoont geen samenhang.

7.2.2 Gebruik van prestatie verhogende middelen door personen in de eigen omgeving

De leerlingen werd een lijstje middelen voorgelegd met de vraag of men in de eigen omgeving mensen kende die dit soort middelen gebruikten. Daarbij werd benadrukt dat het ging om mensen die men zelf kende, niet om mensen die men kende van de televisie of uit de krant. Het lijstje bevatte naast de in tabel 7.3 genoemde middelen ook de niet-bestaande middelen choreofitine en gamma-remmers. Bij respondenten die zeiden mensen te kennen die (een van) deze middelen zouden gebruiken, werden de antwoorden als niet betrouwbaar beschouwd.

Tabel 7.3 Percentage leerlingen dat in eigen omgeving gebruikers kent (gecorrigeerd), naar sekse en in relatie met interesse in middelen

	Jongens n=373	Meisjes n=262	Totaal n=635	Totaal
	%	%	%	n
Prestatie verhogende middelen:				
- amfetamine	6	3	5	
- anabole steroïden	19	9	15	
- schildklierpreparaten	1	1	1	
- groeihormoon	6	4	5	
- clenbuterol	2	0	1	
Kent gebruiker van niet-bestaand middel	1	0	-	1
Kent geen gebruiker (gecorrigeerd ¹)	79	87	82	522
waarvan geïnteresseerd	18	12	16	
Kent enige gebruiker (gecorrigeerd ¹)	21	13	18	113
waarvan geïnteresseerd	26	21	24	
Significantie: Kent gebruiker met interesse			< .05	

¹ Gecorrigeerd aantal is totaal aantal min aantal mensen dat zegt een gebruiker van een niet-bestaand middel te kennen

Bijna een vijfde van de leerlingen zegt dat men iemand kent die een van de genoemde middelen gebruikt. Daarbij gaat het meestal om anabole steroïden. Amfetamine en groeihormoon komen op de tweede plaats. Jongens kennen in de eigen omgeving beduidend vaker een gebruiker dan meisjes.

Van mensen die in de eigen omgeving geen gebruiker kennen, gebruikt niemand zelf middelen. Het percentage geïnteresseerden is bij mensen die in de eigen omgeving gebruikers kennen, beduidend hoger dan bij mensen bij wie dat niet het geval is.

De sportschoolbezoekers kregen de zelfde vragen voorgelegd (zie tabel 7.4). Het percentage dat in de eigen omgeving iemand kent die (een van) de genoemde middelen gebruikt, is bij hen 1,5 keer dat bij de leerlingen. Ook hier kennen mannen in de eigen omgeving vaker een gebruiker dan vrouwen. Het soort middelen dat gebruikt zou worden, vertoont hetzelfde patroon als bij de leerlingen.

Ook hier is er sprake van een duidelijk verband tussen interesse en daadwerkelijk gebruik enerzijds en het kennen van gebruikers anderzijds. Van mensen die een gebruiker kennen, behoort 20% zelf tot de gebruikers en 32% tot de geïnteresseerden. Bij mensen die geen gebruiker kennen, liggen die percentages met 11% respectievelijk 1% beduidend lager. Bij opsplitsing van de gegevens naar sekse blijkt dat verband alleen bij de mannen te bestaan.

Tabel 7.4 Percentage sportschoolbezoekers dat in eigen omgeving gebruikers kent (gecorrigeerd), naar sekse en in relatie met gebruik van en interesse in middelen

	Mannen n=233	Vrouwen n=97	Totaal n=330	Totaal n
	%	%	%	
Kent gebruiker van:				
- amfetamine	10	3	8	
- anabole steroïden	29	17	26	
- schildklierpreparaten	1	1	1	
- groeihormoon	14	5	11	
- clenbuterol	6	0	4	
Zou gebruiker van niet-bestaand middel kennen	3	0	2	6
Kent geen gebruiker (gecorrigeerd ¹)	70	79	73	241
waarvan zelf gebruikt	2	nvt	1	
geïnteresseerd	9	16	11	
Kent enige gebruiker (gecorrigeerd ¹)	30	21	27	89
waarvan zelf gebruiker	25	nvt	20	
geïnteresseerd	36	16	32	
Significantie: Kent gebruiker met zelf gebruikt interesse			< .001 < .001	

¹ Gecorrigeerd aantal is het aantal mensen dat een gebruiker zou kennen min het aantal mensen dat een gebruiker van een niet-bestaand middel zou kennen

7.2.3 Activiteiten in de vriendengroep

Aan de leerlingen met een vriendengroep werd een lijst van activiteiten voorgelegd met de vraag hoe vaak men die activiteiten met de vriendengroep deed. Men kon daarbij kiezen uit: nooit, soms en vaak.

Uit een factoranalyse met varimaxrotatie bleken er drie herkenbare patronen in de antwoorden te bestaan:

- *Activiteiten thuis, inclusief winkelen*

Daaronder vallen: naar de tv of de video kijken, knutselen, huiswerk, thuis helpen en ook winkelen. Sommatie van de items geeft een schaal met een matige homogeniteit (Cronbachs alfa=.59).

- *Ongeregelde activiteiten buitenshuis*

Daaronder vallen activiteiten als bezoek van disco, café of bar, spijbelen, spelen op gokkasten en speelautomaten, snookeren of poolen en op straat rondhangen. Deze items blijken, bij combinatie in een schaal, een matige homogeniteit te hebben (Cronbachs alfa=.53).

- *Geregelde activiteiten buitenshuis*

Daaronder vallen de items: sporten in clubverband of daarbuiten, andere clubs of verenigingen en werken. De homogeniteit van de schaal is matig (.51).

Op basis van elke van de genoemde schaaltes werd een driedeling gemaakt tussen leerlingen met een relatief lage, een middelmatige en een hoge score. Daarbij werd als -op zich willekeurig-criterium gehanteerd dat ongeveer 20 à 30% van de leerlingen met een vriendengroep als relatief hoog en relatief laag scorend gekenmerkt zou kunnen worden. In tabel 7.5 staan de percentages leerlingen die op de drie schaaltes relatief hoog en laag scoorden. Bij elk van de onderscheiden categorieën wordt het percentage leerlingen met interesse voor prestatie verhogende middelen gegeven.

Tabel 7.5 Percentage leerlingen die relatief hoog en laag scoren op drie onderscheiden patronen van activiteiten met de vriendengroep, naar sekse en in relatie met interesse in middelen

		Jongens n=361	Meisjes n=244	Totaal n=605	Totaal
		%	%	%	n
ACTIVITEITEN THUIS:	LAAG	33	24	29	178
	waarvan geïnteresseerd	20	15	18	
	HOOG	11	15	18	77
	waarvan geïnteresseerd	12	14	13	
Significantie: Thuis met interesse				ns	
GEREGELD BUITENSHUIS:	LAAG	17	29	22	117
	waarvan geïnteresseerd	16	12	14	
	HOOG	19	6	13	72
	waarvan geïnteresseerd	19	7	17	
Significantie: Geregeld buitenshuis met interesse				ns	
ONGEREGELD BUITENSHUIS:	LAAG	18	30	23	139
	waarvan geïnteresseerd	13	11	12	
	HOOG	21	6	15	88
	waarvan geïnteresseerd	31	20	29	
Significantie: Ongeregeld buitenshuis met interesse				< .01	

Bijna een derde van de jongens onderneemt met zijn vrienden vrij weinig activiteiten thuis. Bij de meisjes ligt dat met een kwart wat lager. Activiteiten buitenshuis met vrienden, zowel geregelde als ongeregelde, worden door jongens vaker ondernomen.

Of men met vrienden veel dingen thuis doet of niet, blijkt nauwelijks samen te gaan met interesse in middelen. Datzelfde geldt voor geregelde activiteiten buitenshuis. Anders ligt het met ongeregelde activiteiten met vrienden buitenshuis. Bij leerlingen die met hun vrienden relatief vaak

ongeregelde activiteiten buitenshuis ondernemen, heeft bijna een derde belangstelling voor middelen die sportieve prestaties zouden verbeteren of het lichaam mooier zouden maken. Bij leerlingen die dergelijke activiteiten relatief weinig ondernemen, ligt dat met 12% beduidend lager. Dat geldt voor jongens en - zij het in iets mindere mate - ook voor meisjes. Activiteiten met vriendengroepen werden bij de sportschoolbezoekers niet nagegaan.

7.2.4 Waarden in de vriendengroep

De leerlingen met een vriendengroep kregen ook een lijstje voorgelegd met dingen die men mogelijk belangrijk zou kunnen vinden, met de vraag aan te geven hoe belangrijk de meeste mensen van de vriendengroep die dingen vonden. Zij konden kiezen uit de antwoorden: niet belangrijk, een beetje belangrijk en heel belangrijk. Uit een factoranalyse komen drie herkenbare antwoordpatronen naar voren:

1. *Geld en lichaam*

Hieronder vallen de items: werk met goed salaris, gespierd lijf, winnen, geld, indruk maken op eigen sekse, mooi lichaam en sterk lichaam. Bij combinatie tot een schaal blijkt er sprake van een hoge homogeniteit (Cronbachs alfa=.79).

2. *Burgerlijk*

Hieronder vallen de items: gezond lichaam, goede opleiding, leuke baan, natuur/milieu/dieren, trouwen/samenwonen en muziek/kunst/cultuur. De homogeniteit van de schaal is redelijk (Cronbachs alfa=.64).

3. *Versieren*

Hieronder vallen de items: indruk maken op andere sekse, uitgaan en plezier maken, seks, spannend leven. De homogeniteit van de schaal is redelijk: Cronbachs alfa=.68.

Ook hier werden leerlingen met een vriendengroep met een sterke oriëntatie op een van de genoemde waardenpatronen weer van de overige leerlingen onderscheiden.

Een oriëntatie van de vriendengroep op geld en lichaam wordt door jongens wat meer aangegeven dan door meisjes, maar het verschil is tamelijk gering. Een burgerlijk waardenpatroon wordt iets meer door meisjes dan door jongens aangegeven, maar ook dit verschil is gering. Een vriendengroep gericht op versieren wordt door ongeveer een derde van de jongens, maar door slechts 12% van de meisjes aangegeven.

Tabel 7.6 Percentage leerlingen die relatief hoog en laag scoren op drie onderscheiden patronen van activiteiten met de vriendengroep, naar sekse en in relatie met interesse in middelen

		Jongens n=347-385	Meisjes n=238-248	Totaal n=584-606	Totaal n
		%	%	%	
GELD EN LICHAAM:	LAAG	24	30	26	154
	waarvan geïnteresseerd	1	6	9	
	HOOG	25	21	23	136
	waarvan geïnteresseerd	42	35	39	
Significantie: Geld en lichaam met interesse				< .001	
BURGERLIJK:	LAAG	34	28	31	190
	waarvan geïnteresseerd	26	19	23	
	HOOG	21	22	21	127
	waarvan geïnteresseerd	18	10	14	
Significantie: Burgerlijk met interesse				< .05	
VERSIEREN:	LAAG	25	32	29	168
	waarvan geïnteresseerd	12	8	10	
	HOOG	31	12	23	141
	waarvan geïnteresseerd	30	23	28	
Significantie: Versieren met interesse				< .01	

Alle onderscheiden oriëntaties hangen duidelijk samen met interesse in middelen. Leerlingen met een sterke oriëntatie op geld en lichaam tonen voor 39% belangstelling voor prestatie verhogende middelen. Bij een lage oriëntatie op geld en lichaam ligt dat met 9% beduidend lager. Die samenhang bestaat zowel voor jongens als voor meisjes.

Leerlingen met een relatief sterk burgerlijk georiënteerde vriendengroep zijn minder geïnteresseerd dan leerlingen met een relatief weinig burgerlijk georiënteerde vriendengroep. Wanneer de vriendengroep relatief sterk op versieren gericht is, is de kans dat de betreffende leerling belangstelling heeft voor prestatie verhogende middelen ook groter dan wanneer de vriendengroep weinig gericht is op versieren.

Deze verbanden kunnen bij jongens en bij meisjes vastgesteld worden.

De sportschoolbezoekers kregen de vragen over waarden in de vriendengroep ook voorgelegd. Bij hen zijn vergelijkbare patronen te vinden. De betrouwbaarheid van de schalen Geld en Lichaam, Burgerlijk en Versieren is respectievelijk .78, .63 en .59.

Tabel 7.7 Percentage sportschoolbezoekers die relatief hoog en laag scoren op drie onderscheiden patronen van activiteiten met de vriendengroep, naar sekse en in relatie met gebruik van en interesse in middelen

		Mannen n=184	Vrouwen n=72	Totaal n=256	Totaal
		%	%	%	n
GELD EN LICHAAM:	LAAG	20	26	22	55
	zelf gebruikt	2	nvt	2	
	waarvan geïnteresseerd	3	21	9	
	HOOG	21	18	20	
	zelf gebruikt	18	nvt	14	
	waarvan geïnteresseerd	30	0	22	
Significantie: Geld en lichaam met	gebruik interesse			< .05 ns	
BURGERLIJK:	LAAG	27	11	22	58
	zelf gebruikt	6	nvt	5	
	waarvan geïnteresseerd	17	13	16	
	HOOG	14	20	15	
	zelf gebruikt	4	nvt	3	
	waarvan geïnteresseerd	8	13	19	
Significantie: Burgerlijk met	gebruik interesse			ns ns	
VERSIEREN:	LAAG	14	20	15	40
	zelf gebruikt	4	nvt	3	
	waarvan geïnteresseerd	8	13	10	
	HOOG	22	10	19	
	zelf gebruikt	7	nvt	6	
	waarvan geïnteresseerd	20	14	19	
Significantie: Versieren met	gebruik interesse			ns ns	

Ook bij de sportschoolbezoekers werden leerlingen met relatief hoge en relatief lage scores onderscheiden van de middengroepen. Hierbij werd opnieuw het op zich willekeurige criterium van 20 à 30% in de hoog en laag scorende groepen gehanteerd. Opgemerkt moet worden dat de getalsmatige criteria bij de sportschoolbezoekers afwijken van die welke bij de leerlingen werden gebruikt, zodat de percentages hoog en laag scorenden bij de sportschoolbezoekers niet vergeleken kunnen worden met die bij de leerlingen.

In vergelijking met de mannen geven vrouwelijke sportschoolbezoekers in hun vriendengroep relatief vaak een tamelijk lage oriëntatie op geld en lichaam. Een lage burgerlijke oriëntatie komt bij hen vrij weinig voor. Ook de oriëntatie op versieren is in de vriendengroepen van vrouwen lager.

Bij een sterk op geld en lichaam gerichte oriëntatie ligt het percentage gebruikers van prestatie verhogende middelen significant hoger dan bij een lage oriëntatie. Opmerkelijk is dat interesse in dergelijke middelen niet af lijkt te wijken. Wanneer we naar de gegevens voor mannen en vrouwen afzonderlijk kijken, blijkt het percentage geïnteresseerden bij mannen met een sterk op geld en

lichaam georiënteerde vriendengroep wel tamelijk groot. Bij de (relatief weinig) vrouwen lijkt het omgekeerde het geval te zijn. Toetsing bij de mannen laat zien dat de daar gevonden samenhang significant is; bij de vrouwen is het aantal te gering voor een betrouwbare toetsing.

7.2.5 Regeloverschrijdend gedrag

De leerlingen kregen een lijst voorgelegd met activiteiten die ingaan tegen een aantal maatschappelijke regels. Gevraagd werd daarbij aan te geven hoe vaak men dergelijke activiteiten met de vriendengroep ondernam. Uit een factoranalyse bleken daarbij twee patronen van regeloverschrijdend gedrag voor te komen:

1. *Algemeen regeloverschrijdend gedrag*

Daaronder vallen de volgende activiteiten: fietsen jatten, winkeldiefstal, mensen pesten of lastig vallen, dingen vernielen, mensen aanvallen of mishandelen, en tenslotte homo's of buitenlanders pesten of lastig vallen. Bij combinatie van de items in een schaal blijkt er sprake van een goede homogeniteit (Cronbachs alfa=.72)

2. *Aan drugs gerelateerde activiteiten*

Daaronder vallen twee items: hard drugs gebruiken en drugs verkopen. De homogeniteit van dit eenvoudige schaalje is .76.

Deze schaaljes zijn zeer scheef verdeeld. Verreweg de meeste leerlingen geven geen of maximaal één vorm van regeloverschrijding met hun vrienden aan. Daarom werd hier een tweedeling gemaakt: een groep met relatief weinig regeloverschrijdend gedrag en een groep met regeloverschrijdend gedrag. Jongens behoren aanzienlijk vaker dan meisjes bij degenen met een vriendengroep die relatief vaak regels overschrijden. Dat geldt zowel voor de algemene regeloverschrijdende activiteiten als voor activiteiten die met drugs te maken hebben. Een tiende van de jongens met een vriendengroep is naar eigen opgave betrokken bij gebruik van hard drugs of handel in hard drugs in de vriendengroep. Dat is iets meer dan 8% van alle mannelijke leerlingen in dit onderzoek.

Tabel 7.8 Percentage leerlingen met een vriendengroep met twee patronen van regeloverschrijdend gedrag, naar sekse en in relatie met interesse in middelen

		Jongens n=327	Meisjes n=231	Totaal n=558	Totaal
Totaal	n=	%	%	%	n
ALGEMEEN:	LAAG	65	86	74	412
	waarvan geïnteresseerd	13	10	11	
	HOOG	35	14	26	146
	waarvan geïnteresseerd	31	33	32	
Significantie: Algemeen met	interesse			< .001	
DRUGS:	LAAG	90	95	92	515
	waarvan geïnteresseerd	16	12	14	
	HOOG	10	5	8	44
	waarvan geïnteresseerd	52	36	48	
Significantie: Drugs met	interesse			< .001	

Bij leerlingen met een vriendengroep die relatief vaak algemene regels overschrijdt, ligt de interesse in middelen significant hoger dan bij leerlingen met vrienden die zich meer aan de regels houden (32% tegenover 11%). Bij aan drugs gerelateerde activiteiten in de vriendengroep is die samenhang nog sterker: dan ligt de interesse op 48%.

Bij de jongens zijn deze verbanden sterker dan bij de meisjes, waar de aantallen overigens tamelijk gering zijn.

Ook de sportschoolbezoekers kregen deze vragen voorgelegd en bij hen konden vergelijkbare patronen onderscheiden worden. De homogeniteit van de twee schaaltes is .62 respectievelijk .73. Net als in de vorige paragraaf kunnen ook hier de percentages regeloverschrijdend gedrag niet vergeleken worden met die bij de leerlingen.

Niettemin vinden we, net als bij de leerlingen, een duidelijke samenhang tussen regeloverschrijdend gedrag en interesse in middelen. Bij bezoekers die zich met hun vrienden aan de regels houden, ligt de interesse op slechts 14%; bij meer regeloverschrijdend gedrag in de vriendenkring ligt de interesse op 50%. Dat verband bestaat bij jongens en meisjes in ongeveer gelijke mate. Ook het gebruik hangt duidelijk samen met regeloverschrijdend gedrag in de vriendenkring.

Er blijkt ook een duidelijk verband aanwezig tussen drugsgerelateerde activiteiten in de vriendenkring en gebruik en interesse in middelen. Bij daadwerkelijk gebruik is die samenhang nog sterker dan bij algemeen regeloverschrijdend gedrag in de vriendenkring.

Tabel 7.9 Percentage sportschoolbezoekers met een vriendengroep met twee patronen van regeloverschrijdend gedrag, naar sekse en in relatie met gebruik van en interesse in middelen

		Mannen n=189	Vrouwen n=72	Totaal n=261	Totaal
Totaal	n=	%	%	%	n
ALGEMEEN	LAAG	89	92	90	234
	waarvan zelf gebruiker	5	nvt	4	
	geïnteresseerd	14	15	14	
	HOOG	11	8	10	
waarvan zelf gebruiker	33	nvt	26	27	
geïnteresseerd	50	50	50		
Significantie: Algemeen met gebruik interesse				< .001 < .001	
DRUGS	LAAG	92	97	93	242
	waarvan zelf gebruiker	6	nvt	4	
	geïnteresseerd	14	17	15	
	LAAG	9	3	7	
waarvan zelf gebruiker	38	nvt	39		
geïnteresseerd	50	50	50		
Significantie: Drugs met gebruik interesse				< .001 < .001	

7.2.6 Verwachte reacties op drugs, doping en strafbaar gedrag

Aan de sportschoolbezoekers werd gevraagd hoe vrienden zouden reageren als zij zelf doping zouden gebruiken, als zij XTC zouden gebruiken of als zij strafbare dingen zouden doen. De antwoorden op deze vragen hangen onderling sterk samen. Na hercodering (positief versus niet-positief) levert combinatie van de antwoorden een schaal op met een goede betrouwbaarheid (Cronbachs alfa=.76). Een kleine minderheid van de bezoekers denkt dat hun vrienden dergelijke dingen meestal wel goed zouden vinden (zie tabel 7.10). Vrouwen verwachten hier stelselmatig meer afwijzende reacties dan mannen.

Tabel 7.10 Percentage sportschoolbezoekers met een vriendengroep met een toegeeflijke of afwijzende houding t.a.v. druggebruik en strafbare handelingen, naar sekse en in relatie met gebruik van en interesse in middelen

		Mannen n=206	Vrouwen n=92	Totaal n=298	Totaal
		%	%	%	n
NORMEN:	AFWIJZEND	82	95	86	256
	waarvan gebruikt	7	nvt	4	
	geïnteresseerd	14	14	14	
	TOEGEEFLIJK	8	3	7	20
	waarvan gebruikt	30	nvt	30	
	geïnteresseerd	41	67	45	
Significantie: Normen vrienden met gebruik interesse				< .001 < .01	

De aantallen zijn telkens laag. Niettemin lijkt er een duidelijk verband tussen deze gegevens en het gebruik van middelen en de interesse in dergelijke middelen. Van degenen die hier in het algemeen positieve reacties verwachten, gebruikt 30% prestatie verhogende middelen. Bij degenen die in het algemeen afwijzende reacties verwachten is dat percentage 4%. Zo ook ligt het percentage met belangstelling bij een verwachte afwijzende reactie op 14%; bij de verwachting van meer toegeeflijkheid is dat 45%.

Deze verbanden kunnen ook bij de mannen afzonderlijk worden aangetoond. Het uiterst geringe aantal vrouwen met een toegeeflijke vriendengroep voldoet ook aan dit algemene patroon.

7.2.7 Conversatieklimaat

Aan de bezoekers werd ook gevraagd hoe vaak men een aantal opmerkingen over doping hoorde in de eigen vriendenkring. Het ging daarbij om de volgende opmerkingen:

- In sommige sporten kun je zonder doping eigenlijk nooit winnen.
- Het gebruik van doping in wedstrijden is niet eerlijk.
- Als je een beetje voorzichtig bent, kun je doping gebruiken zonder gevaar voor je gezondheid.
- Het gebruik van doping in sport zou gewoon toegestaan moeten worden.

Drie van deze items blijken onderling sterk samen te hangen. Het item over eerlijkheid valt hier blijkens uitgevoerde factor- en homogeniteitsanalyses⁵ duidelijk buiten en blijft dat doen ook wanneer het - in verband met de negatieve strekking - wordt omgepold.

Met behulp van een homogeniteitsanalyse werd uit de afzonderlijke items een schaal geconstrueerd. Op basis van die schaal werden de bezoekers ingedeeld in drie groepen: een groep die relatief vaak positieve opmerkingen hoorde over doping, een groep die relatief zelden positieve opmerkingen hoorde en een middengroep.

Tabel 7.11 Percentage sportschoolbezoekers met een gunstig of ongunstig conversatieklimaat ten aanzien van doping, naar sekse en in relatie met gebruik van en interesse in middelen

		Mannen n=266	Vrouwen n=95	Totaal n=321	Totaal
		%	%	%	n
CONVERSATIEKLIMAAT:	ONGUNSTIG	43	72	52	166
	waarvan gebruikt	4	nvt	3	
	interesse	8	16	12	
	GUNSTIG	23	8	19	60
	waarvan gebruikt	23	nvt	20	
	interesse	35	0	30	
Significantie: Conversatieklimaat met				< .001	
	gebruik interesse			< .01	

Een relatief gunstig klimaat ten aanzien van doping treffen we bij mannen aanzienlijk vaker aan dan bij vrouwen.

Het conversatieklimaat hangt duidelijk samen met gebruik van middelen en met de interesse daarvoor. Bij een gunstig conversatieklimaat blijkt 20% van de bezoekers te gebruiken; bij een ongunstig conversatieklimaat is dat slechts 3%. Voor interesse liggen die percentages op respectievelijk 30 en 12%. Bij de mannen vinden we dit patroon duidelijk terug. Bij de vrouwen is dit niet het geval, maar dit hangt waarschijnlijk samen met het zeer kleine aantal vrouwen in de groep met een positief conversatieklimaat ten aanzien van doping.

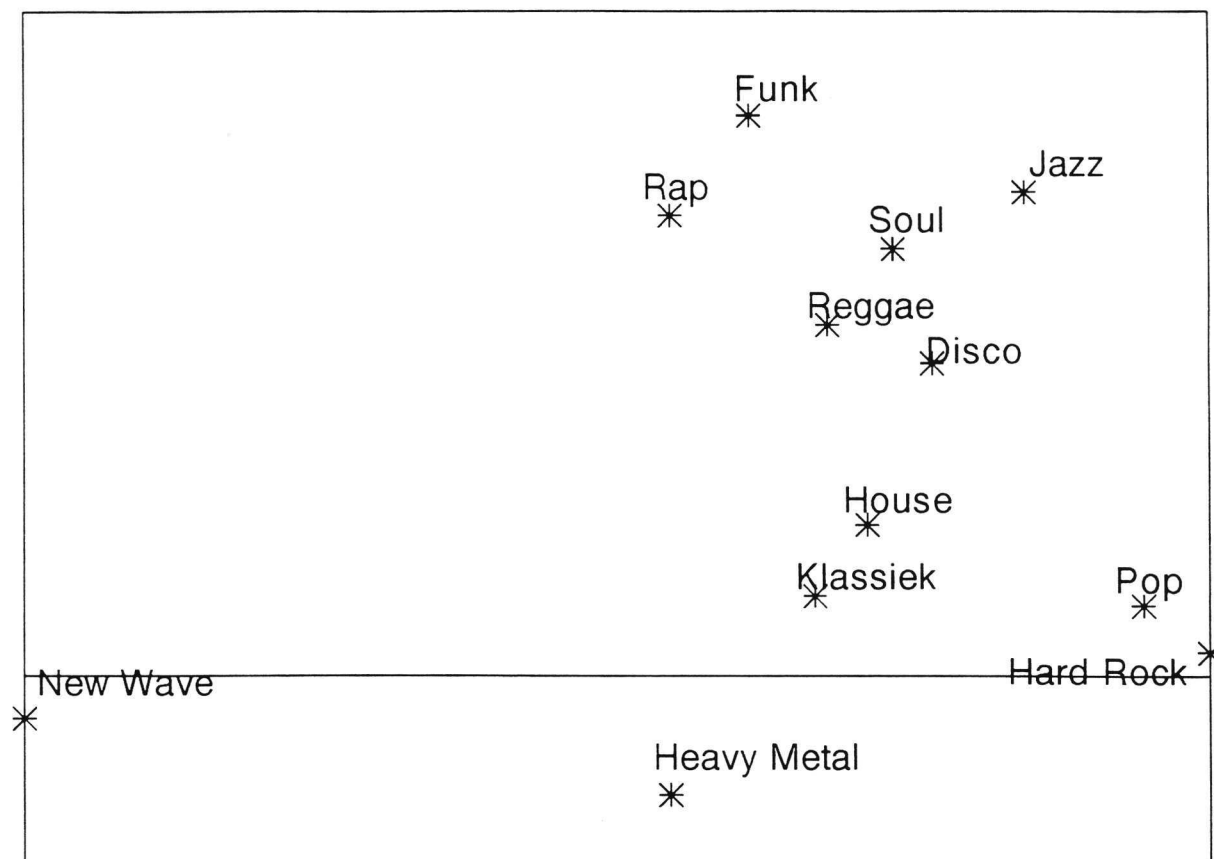
⁵ Homogeniteitsanalyse (HOMALS) is een techniek die het mogelijk maakt dimensies te zoeken in gegevens van nominaal meetniveau (bijvoorbeeld: getrouwd, ongetrouwd, samenwonend, weduwe/weduwnaar). Met behulp van homogeniteitsanalyses kan met aan nominale gegevens een kwantitatieve maat (op de onderscheiden) dimensies toekennen, waardoor zij gemakkelijker en efficiënter te analyseren zijn. De in deze paragraaf beschreven schaal Conversatieklimaat is gebaseerd op de kwantitatieve waarden die HOMALS aan de gegeven antwoorden toekende. In deze en de volgende paragrafen zijn HOMALS-oplossingen alleen dan geaccepteerd als zij de veronderstelde ordinale orde van de antwoorden weerspiegelden.

7.3 Muziekvoorkeur

De leerlingen werd gevraagd of zij van muziek hielden. De leerlingen die deze vraag bevestigend beantwoordden, kregen een lijst van 12 verschillende soorten muziek voorgelegd. Daarop moesten zij aangeven van welke muziek zij hielden. Vervolgens werd hun bij eenzelfde lijst gevraagd aan te geven welke muziek zij lelijk vonden.

Met behulp van HOMALS werd geprobeerd een clustering van muziekmaken te construeren. Deze analyse leverde een beeld op waarin een aantal verschillende soorten muzikale voorkeur onderscheiden kunnen worden. In figuur 7.1 staat deze ordening van muziekmaken weergegeven. Om de figuur leesbaar te houden zijn alleen de muziekvoorkeuren afgebeeld. Daardoor lijkt de onderlinge afstand tussen de onderscheiden muzieksoorten ook wat groter dan wanneer ook muzieksoorten waar men zich tegen afzet zouden worden opgenomen.

Figuur 7.1 De onderlinge afstanden tussen onderscheiden muziekmaken, gebaseerd op een homogeniteitsanalyse met 2 dimensies van waardering en afkeer van een aantal muzieksoorten

De figuur laat zien dat een aantal muziekvoorkeuren dicht bij elkaar staan. Dat betreft disco, reggae en soul. Dat is een cluster van wat men 'mainstream-muziek' zou kunnen noemen. House staat relatief dicht bij die mainstream-muziek, wat betekent dat mensen die house mooi vinden relatief vaak ook disco en reggae weten te waarderen.

New Wave en Heavy Metal staan geïsoleerd en op grote afstand van de mainstream-muziek. Hard Rock en Pop staan opmerkelijk genoeg vrij dicht bij elkaar. En ook opmerkelijk is dat een waardering voor klassieke muziek relatief dicht bij House, Pop, Hard Rock staat.

Een typering van de respondenten op basis van deze clustering liet echter geen enkel verband met interesse in het gebruik van prestatie verhogende middelen zien. De reden daarvan zou kunnen zijn dat op individueel niveau er sprake is van een waardering - en een afkeer - voor uiteenlopende soorten muziek. Wanneer we de verschillende muziekvoorkeuren afzonderlijk in verband brengen met interesse voor middelen, zien we bij leerlingen die van house houden (53%) een significant hoger percentage geïnteresseerden (20%). Ook bij leerlingen die van rap houden (24%) is de interesse significant groter (25%). Bij leerlingen die van jazz houden (12%) is de interesse significant lager (8%). Deze verbanden werden bevestigd door een uitgevoerde OVERALS-analyse. Bij sportschoolbezoekers is de vraag naar muziekvoorkeuren niet opgenomen.

7.4 Groepen waarmee men zich identificeert

In de vragenlijst werd op een aantal manieren nagegaan in hoeverre er groepen zijn waarmee de respondenten zich identificeren. Zo kregen leerlingen en sportschoolbezoekers de volgende vraag voorgelegd:

Niet alle jonge mensen zijn hetzelfde. Er zijn duidelijk verschillende groepen. Bijvoorbeeld: punkers, voetbalsupporters en nog veel meer. Is er een groep waarvan jij denkt: "Ja, daar hoor ik eigenlijk wel bij."?

Van de leerlingen zegt meer dan de helft dat er geen groep is waar zij eigenlijk wel bij horen. Een kwart zegt dat er wel zo'n groep is; 32% van de jongens en 17% van de meisjes.

Tabel 7.12 Percentage leerlingen dat zegt al dan niet bij een bepaalde groep te horen, naar sekse en in relatie met interesse in gebruik van middelen

		Jongens n=362	Meisjes n=259	Totaal n=521	Totaal
		%	%	%	n
Hoort niet bij een groep		49	64	56	345
	waarvan geïnteresseerd	17	13	15	
Hoort wel bij een groep		32	17	26	159
	waarvan geïnteresseerd	22	11	19	
Significantie: Vriendengroep met interesse				ns	

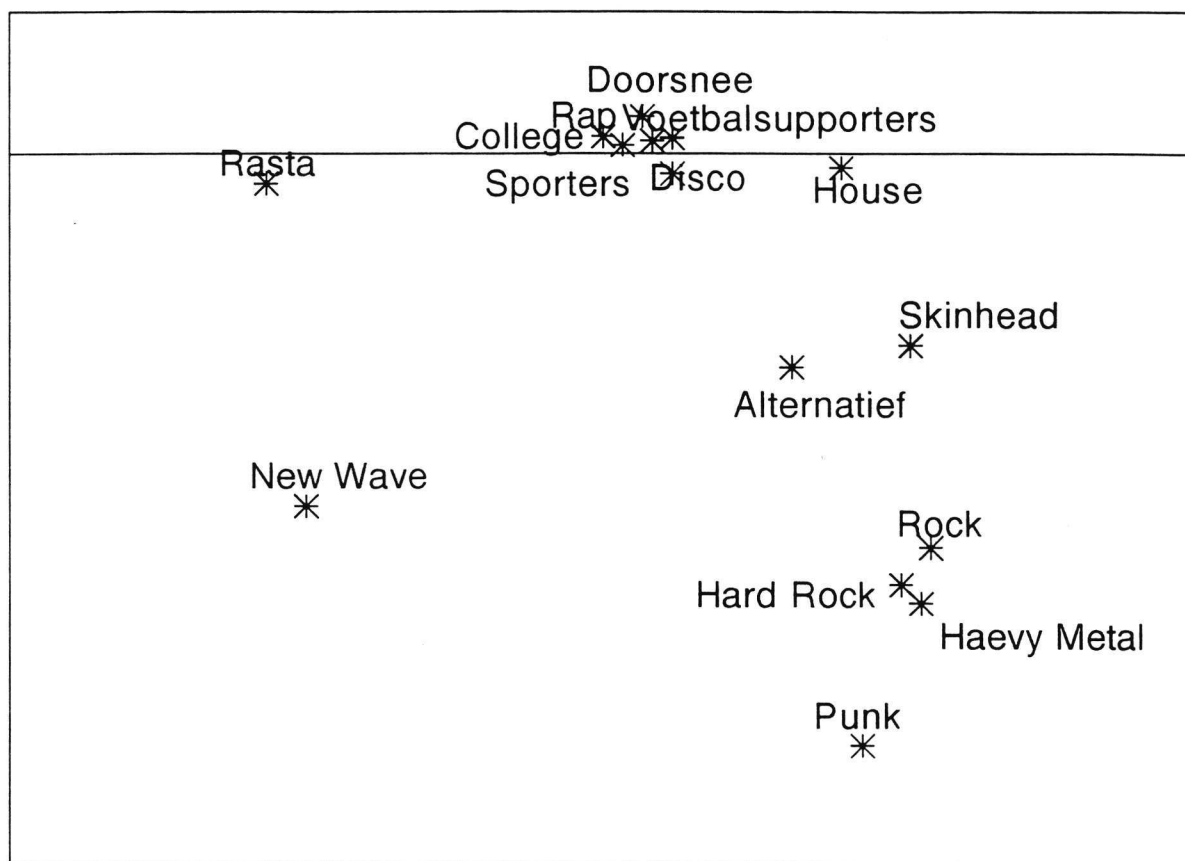
Uitgaande van de veronderstelling dat het behoren tot een (sub)culturele groep ook vaak gepaard zal gaan met een afwijzing van bepaalde andere groepen, werd ook gevraagd of er groepen waren waar men zeker niet bij zou willen horen. Die vraag wordt zeer vaak bevestigend beantwoord, namelijk door 87% van de jongens en 83% van de meisjes. Tussen de antwoorden op die vraag en de interesse in middelen blijkt een significante samenhang te bestaan. Leerlingen die zeggen dat er groepen zijn waar ze absoluut niet bij willen horen, vertonen minder interesse dan leerlingen bij wie dat niet het geval is (16% tegenover 24%).

De variëteit aan antwoorden op de open vragen naar de groepen waar men al dan niet bij hoorde, is enorm. Antwoorden werden gegeven in termen van onder andere: links- en rechtspolitieke groeperingen, fascisme en racisme, muziekmaken, netjes en verzorgd zijn, homoseksualiteit, druggebruik, alcohol- en rookverslaving, crimineel gedrag etc. Relatief vaak werden ook louter persoonlijke termen gehanteerd. Veel leerlingen noemden met name bij de vraag naar groepen waar men niet bij zou willen horen ook meerdere groepen. Voor een eerste codering van de vragen werden meer dan 90 categorieën gehanteerd.

Deze werden gereduceerd tot ongeveer 25 meer globale categorieën. Met behulp van een HOMALS-analyse werd opnieuw gezocht naar een clustering van deze termen. Deze analyse resulteerde in een veelheid van - alle uiterst zwakke - dimensies. Slechts één van die dimensies liet een zwak verband zien met interesse in middelen. Dat is een dimensie die vooral samenhangt met het behoren tot een 'criminele' groep (drugs, vandalisme) en het zich afzetten tegen homo's.

De leerlingen kregen na de open vragen ook gesloten vragen naar groepen waar men al dan niet bij hoorde. De gehanteerde categorieën waren gebaseerd op het onderzoek van Prins (persoonlijke mededeling van A.J. Dieleman). Opnieuw werd met behulp van HOMALS naar een clustering van de antwoorden gezocht. Figuur 7.2 toont het daaruit resulterende beeld.

Figuur 7.2 De onderlinge afstanden tussen onderscheiden groepen waar men zich bij voelt horen, gebaseerd op een homogeniteitsanalyse met 2 dimensies van gesloten vragen naar groepen waar men al dan niet bij hoort

Te onderscheiden valt een tamelijk algemene cluster doorsnee, sporters, disco, house, rap en voetbalsupporters. Op relatief grote afstand van die groep staat een cluster die zich identificeert met de hardere muzieksoorten. Mensen die zich identificeren met new wave, punk, alternatief en skinhead staan alle tamelijk geïsoleerd. Opnieuw liet een analyse naar de samenhang met gebruik van prestatie verhogende middelen en interesse daarvoor op basis van de aldus gevormde clusters weinig verbanden zien. Bij een analyse op de afzonderlijke groepen laten leerlingen die zich identificeren met skinheads (3%) significant meer interesse in middelen zien (48%). Datzelfde geldt -opnieuw- voor house (18% van de leerlingen, waarvan 31% geïnteresseerd). Leerlingen die zeggen tot de doorsnee te behoren (54%), geven relatief weinig blijk van interesse (13%).

Van de sportschoolbezoekers zegt 37% tot een of andere groep te horen. Bij hen is de interesse in middelen groter dan bij mensen die zeggen niet tot een bepaalde groep te behoren. Dat geldt voor mannen en vrouwen.

Tabel 7.13 Percentage sportschoolbezoekers dat zegt al dan niet bij een bepaalde groep te horen, naar sekse en in relatie met gebruik van en interesse in middelen

		Mannen n=227	Vrouwen n=96	Totaal n=323	Totaal
Totaal	n=	%	%	%	n
Hoort niet bij groep		60	69	61	202
	waarvan gebruiker geïnteresseerd	8 14	nvt 8	5 12	
Hoort wel bij groep		40	31	37	121
	waarvan gebruiker geïnteresseerd	10 22	nvt 30	8 24	
Significantie: Groep met	gebruik interesse			ns < .01	

De analyse van de antwoorden op de open vragen naar groepen waar men al dan niet bij hoort, zal in een later stadium geschieden.

7.5 Samenvatting

In dit hoofdstuk is nagegaan of gebruik en interesse in middelen van scholieren en sportschoolbezoekers samenhang vertonen met een aantal sociale en culturele factoren. Onderzocht is op de eerste plaats of het al dan niet deel uitmaken van een vriendengroep en de aard van die vriendengroep samenhangt met gebruik van en interesse in middelen. Daarnaast is nagegaan in hoeverre typering in termen van muziekvoorkeuren en groepen waar men al dan niet bijhoort, samenhangen met interesse en daadwerkelijk gebruik.

Het al dan niet hebben van een vriendengroep waarmee men veel tijd doorbrengt, is in dit opzicht niet van belang. De aard van die vriendengroepen daarentegen wel.

Mensen die in de eigen omgeving gebruikers van dopinggeduide middelen kennen, vertonen meer interesse in middelen. Bij de sportschoolbezoekers is ook sprake van een significant verband met eigen gebruik van middelen. Van degenen die geen andere gebruikers kennen, gebruikt vrijwel niemand.

Leerlingen die met hun vriendengroep relatief vaak ongeregelde activiteiten buitenshuis ondernemen (zoals discobezoek, spijbelen, op straat rondhangen, snookeren en op gokkasten spelen), zijn vaker geïnteresseerd in middelen. Vriendengroepen met een sterke oriëntatie op geld en lichaam gaan bij de leerlingen duidelijk samen met meer interesse in middelen. Bij de sportschoolbezoekers is die trend ook aanwezig, zij het net niet significant. Bij hen vinden we wel een duidelijk verband met die oriëntatie en het daadwerkelijk gebruik van middelen.

Deel uitmaken van een vriendengroep met een oriëntatie op versieren gaat bij de leerlingen eveneens gepaard met meer interesse. Een meer burgerlijke oriëntatie (op een leuke baan, gezondheid, trouwen en samenwonen) gaat bij de leerlingen gepaard met minder interesse. Bij de sportschoolbezoekers kon die samenhang niet vastgesteld worden.

Leerlingen die zich met hun vrienden wat minder aan de regels houden, geven blijk van aanzienlijk meer interesse in middelen. Dat geldt in nog sterkere mate voor drugs-gerelateerde activiteiten (gebruik van hard drugs en handel in drugs). Bij sportschoolbezoekers vinden we die samenhang ook. Bij hen blijkt ook het gebruik sterk met deze aspecten samen te hangen.

Sportschoolbezoekers die van hun vrienden positieve reacties op gebruik van doping, XTC of strafbare dingen in het algemeen verwachten, zijn beduidend vaker geïnteresseerd en gebruiken ook vaker middelen dan sportschoolbezoekers die negatieve reacties verwachten.

Een ten aanzien van doping positief conversatieklimaat gaat bij sportschoolbezoekers samen met meer interesse in middelen en meer daadwerkelijk gebruik.

Een typering van de leerlingen in termen van muziekvoorkeur liet weinig samenhang met interesse in middelen zien. Wanneer we afzonderlijke soorten muziek bekijken, blijken leerlingen die van house of rap houden wat meer interesse voor middelen te vertonen. Houden van jazz gaat samen met minder interesse in middelen.

Leerlingen die zichzelf beschouwen als skinheads en leerlingen die zichzelf tot de housers rekenen, vertonen wat meer interesse; leerlingen die zichzelf als doorsnee beschouwen, doen dat minder. Een open vraag naar groepen waar men al dan niet bij zou horen, leverde een scala aan antwoorden op. Een eerste analyse van die gegevens laat slechts twee groeperingen zien waar de interesse wat hoger lijkt te liggen: leerlingen die zich zelf tot de (semi)criminele groep rekenen en leerlingen die niets met homo's te maken willen hebben.

8. INDIVIDUELE FACTOREN

Behalve sociale en subculturele aspecten kunnen ook meer individuele factoren een rol spelen bij het gebruik van prestatie verhogende middelen en de interesse daarvoor. Aangezien prestatie verhogende middelen eerst en vooral gebruikt worden om de sportieve prestaties en het uiterlijk te verbeteren, ligt het voor de hand om daarbij in ieder geval te denken aan de tevredenheid met het eigen lichaam. In het verlengde daarvan zou ook een positief of negatief zelfbeeld een rol kunnen spelen. In gesprekken met een aantal mensen in de wereld van sportscholen werd gesuggereerd dat ook strand- en zwembadbezoek een rol zouden kunnen spelen. Men suggereerde dat mensen die prestatie verhogende middelen gebruiken 's zomers vaak te vinden zijn op het strand of in het zwembad om hun lichaam daar al flanerend te kunnen showen. In de literatuur (vgl. o.a. Durant e.a., 1993) wordt een verband gesuggereerd met het gebruik van drugs.

In verband met de speciale aandacht die werd gevraagd voor (sub)culturele factoren, werden nog een aantal daaraan gerelateerde concepten in de vragenlijst verwerkt. In aansluiting op het werk van Raaijmakers (vgl. Raaijmakers, Meeus en Vollebergh, 1989 en Meeus en 't Hart, 1993) is geprobeerd een meting te doen van de mate waarin men de jeugd als een afzonderlijke categorie in oppositie met volwassenen beleeft. In aansluiting bij dezelfde auteurs is ook aandacht geschonken aan opvattingen over de taakverdeling tussen mannen en vrouwen.

De verschillende metingen zullen hieronder telkens kort worden besproken. Net als in het vorige hoofdstuk zullen de metingen ook weer gerelateerd worden aan gebruik van prestatie verhogende middelen en de interesse voor dergelijke middelen.

8.1 Tevredenheid met het eigen lichaam

De leerlingen werd gevraagd aan te geven hoe tevreden zij waren met (onderdelen van) hun eigen lichaam. Zij konden daarbij kiezen uit de antwoorden: helemaal niet tevreden, niet erg tevreden, wel tevreden en heel tevreden. Een categorische homogeniteitsanalyse liet een sterke eerste dimensie zien met een hoge eigenwaarde (.58). Op basis van de scores van de leerlingen op die eerste dimensie werden zij in drie groepen verdeeld. Meisjes horen veel vaker bij de minder tevredenen dan jongens en veel minder vaak bij degenen die tevreden zijn met hun lichaam.

Tabel 8.1 Percentage leerlingen die met het eigen lichaam tevreden dan wel ontevreden zijn, naar sekse en in relatie met gebruik van en interesse voor middelen

		Jongens n=363	Meisjes n=257	Totaal n=620	Totaal
		%	%	%	n
TEVREDEN:	HOOG	30	7	21	127
	waarvan geïnteresseerd	19	6	17	
	LAAG	7	28	13	79
	waarvan geïnteresseerd	24	28	27	
Significantie: Tevredenheid met interesse				< .05	

Tussen tevredenheid met het eigen lichaam en de interesse in middelen bestaat een duidelijke samenhang. Leerlingen die minder tevreden zijn met hun lichaam, blijken veel vaker interesse in middelen te hebben dan leerlingen die erg tevreden zijn. Bij meisjes lijkt die samenhang sterker aanwezig te zijn dan bij jongens.

Ook bij de bezoekers werd gevraagd naar de tevredenheid met het eigen lichaam. Een eerste homogeniteitsanalyse gaf in eerste instantie geen bevredigende oplossing, omdat de aan de antwoorden toegekende waarden niet de veronderstelde ordinale ordening weerspiegelden. Hercodering van de antwoorden tot positief versus negatief resulteerde wel in een bevredigende oplossing. Tevredenheid met het gezicht bleek echter met de berekende dimensie nauwelijks samen te hangen. Dit item werd verwijderd. Een nieuwe homogeniteitsanalyse laat een niet al te sterke dimensie zien (HOMALS-eigenwaarde: .30.).

Volgens dezelfde procedure als bij de leerlingen werd op deze schaal een groep tevredenen en een groep ontevredenen onderscheiden van de middenmoot.

Deze indeling, ook in relatie tot gebruik en interesse, staat weergegeven in tabel 8.2.

Tabel 8.2 Percentage sportschoolbezoekers die met het eigen lichaam tevreden dan wel ontevreden zijn, naar sekse en in relatie met gebruik van en interesse in middelen

		Mannen n=211	Vrouwen n=86	Totaal n=297	Totaal
		%	%	%	n
TEVREDEN:	HOOG	23	13	20	59
	waarvan gebruikt geïnteresseerd	5 10	nvt 18	5 12	
	LAAG	17	26	20	57
	waarvan gebruikt geïnteresseerd	4 27	nvt 27	4 27	
Significantie: Tevreden met gebruik interesse				ns ns	

Ook bij sportschoolbezoekers lijken vrouwen minder vaak tevreden met hun eigen lichaam te zijn dan mannen. Dit verschil is echter net niet significant. Ook de door de in de tabel gepresenteerde cijfers gesuggereerde samenhang met interesse blijkt bij toetsing net niet significant te zijn. Met gebruik bestaat evenmin een verband.

8.2 Zelfbeeld

Het (positieve of negatieve) zelfbeeld van de leerlingen werd gemeten met behulp van de Nederlandse vertaling van de schaal van Rosenberg (1965). Een homogeniteitsanalyse laat een duidelijke dimensie zien met een HOMALS-eigenwaarde van .41. Op basis van deze dimensie werden leerlingen met een relatief positief en een relatief negatief zelfbeeld onderscheiden van de middenmoot. Jongens behoren vaker tot de groep met een relatief positief beeld van zichzelf dan meisjes (zie tabel 8.3).

Tabel 8.3 Percentage leerlingen met een relatief hoog en laag zelfbeeld, naar sekse en in relatie met gebruik van en interesse voor middelen

		Jongens n=354	Meisjes n=257	Totaal n=611	Totaal 611
		%	%	%	n
ZELFBEELD:	HOOG	27	12	19	
	waarvan geïnteresseerd	12	3	10	
ZELFBEELD:	LAAG	11	30	21	
	waarvan geïnteresseerd	28	13	18	
Significantie: Zelfbeeld met interesse				ns	

De interesse voor middelen lijkt verband te houden met het zelfbeeld, in die zin dat een negatief zelfbeeld gepaard gaat met meer interesse voor middelen die sportieve prestaties of uiterlijk verbeteren. Deze samenhang blijkt bij toetsing echter net niet significant.

8.3 Bezoek van strand en zwembad

Slechts een kleine minderheid van de leerlingen zegt 's zomers nooit naar strand of zwembad te gaan (6% van de jongens en 10% van de meisjes). Het bezoek aan strand of zwembad houdt geen verband met het gebruik van of de interesse in middelen. Alleen bij de relatief kleine groep die zegt 'altijd' te gaan, ligt de interesse met 32% duidelijk hoger.

We vroegen de leerlingen aan te geven wat men op het strand of het zwembad zoal deed. Daarbij kon men de volgende activiteiten aangeven: veel zwemmen, duiken, slapen en zonnebaden, naar jongens of meisjes kijken, lezen, heen en weer lopen en jezelf laten zien, sporten en joggen, iemand proberen te versieren en op een terras zitten en wat drinken. Zwemmen, duiken, slapen, op een terrasje zitten, sporten en joggen vertonen geen samenhang met interesse in middelen.

Van de totale groep die zegt wel eens naar strand of zwembad te gaan, zegt twee derde dan ook vaak naar jongens of meisjes te kijken. Bij hen is 20% geïnteresseerd in middelen. Een kleine groep (15%) zegt op het strand of in het zwembad vooral te lezen; zij zijn nauwelijks geïnteresseerd in middelen (6%). Een op de tien leerlingen die strand of zwembad bezoekt, zegt vaak te flaneren, dat wil zeggen: heen en weer lopen en jezelf laten zien. Een derde daarvan is geïnteresseerd in middelen. Tot slot zegt iets meer dan 20% dat zij op het strand of in het zwembad ook proberen om iemand te versieren. Van hen is een kwart geïnteresseerd in middelen. Bij toetsing blijkt bij al deze gegevens een significantie bij een alfa van maximaal .01. Bij opsplitsing tussen jongens en meisjes blijven deze verschillen bij beide seksen bestaan, zij het dat zij niet altijd significant zijn.

Ook bij de sportschoolbezoekers is er slechts een kleine minderheid die 's zomers nooit naar het strand gaat: 3% van de vrouwen en 5% van de mannen. Vrouwen zeggen vaker dan mannen dat zij als het mooi weer is altijd naar het strand gaan. Gebruik van middelen, noch interesse daarin hangen samen met bezoek aan strand en zwembad op zich.

Kijken we naar een samenhang tussen gebruik en activiteiten op het strand en zwembad, dan blijkt het gebruik significant groter bij degene die zeggen niet te zwemmen en niet te duiken. De overige activiteiten laten geen significant verband met gebruik zien. Wat betreft interesse in middelen laten dezelfde variabelen een significante samenhang zien. Bovendien blijken sportschoolbezoekers die op het strand iemand proberen te versieren, ook meer geïnteresseerd in middelen.

8.4 Gebruik van hasj, XTC en hard drugs

Van alle leerlingen heeft 26% naar eigen zeggen wel eens hasj gebruikt en 7% XTC; 20% respectievelijk 5% heeft die middelen vaker dan eens gebruikt. Bovendien zegt bijna 5% dat zij ook wel eens hard drugs hebben gebruikt. We deelden de leerlingen in twee groepen in: als 'druggebruiker' werden beschouwd alle leerlingen die meer dan eens hasj of XTC hadden gebruikt en zij die tenminste een maal hard drugs gebruikt zouden hebben. Alle andere leerlingen werden

als 'niet-druggebruiker' beschouwd. In deze definitie wordt een kwart van de jongens en een achtste van de meisjes als druggebruiker beschouwd.

Tabel 8.4 Percentage al dan niet druggebruikende leerlingen, naar sekse en in relatie met gebruik van en interesse in middelen

		Jongens n=373	Meisjes n=262	Totaal n=635	Totaal
		%	%	%	n
DRUGGEBRUIKER	NEE	74	88	80	507
	waarvan geïnteresseerd	17	13	15	
	JA	26	12	20	128
	waarvan geïnteresseerd	28	16	25	
Significantie: Druggebruik met interesse				< .01	

De interesse voor prestatie verhogende middelen is duidelijk groter bij de druggebruikers. Dat geldt echter alleen voor de jongens.

Van de bezoekers heeft 38% wel eens hasj gebruikt en 14% wel eens XTC; 33% respectievelijk 9% heeft die middelen meer dan eens gebruikt. Zeven procent van de bezoekers heeft wel eens hard drugs gebruikt. Volgens dezelfde procedure als bij de leerlingen werd een onderscheid gemaakt tussen druggebruikers en niet-druggebruikers. Bij de bezoekers wordt dan 33% als druggebruiker gedefinieerd; 39% van de mannen en 19% van de vrouwen.

Tabel 8.5 Percentage al dan niet druggebruikende sportschoolbezoekers, naar sekse en in relatie met gebruik van en interesse in middelen

		Mannen n=233	Vrouwen n=97	Totaal n=330	Totaal
		%	%	%	n
DRUGGEBRUIKER	NEE	61	81	67	221
	waarvan gebruikt	7	nvt	5	
	geïnteresseerd	13	13	13	
	JA	39	19	33	109
waarvan gebruikt	11	nvt	10		
geïnteresseerd	23	28	24		
Significantie: Drugs met gebruik interesse				ns	
				< .01	

Ook bij de sportschoolbezoekers is de interesse bij de druggebruikers beduidend groter. Dat geldt voor mannen en vrouwen. Het gebruik van middelen is bij druggebruikende sportschoolbezoekers ook groter, maar dit verschil is net niet significant.

8.5 Beleving van jongeren als afzonderlijke categorie

Aan de Rijksuniversiteit Utrecht is een schaal 'Jeugdcentrisme' ontwikkeld. Deze schaal meet de mate waarin men jongeren ziet als een afzonderlijke categorie, in oppositie met de wereld van volwassenen (vergelijk o.a. Raaijmakers e.a., 1990 en Meeus en 't Hart, 1993). Ook omdat dit een van de weinige gestandaardiseerde en gevalideerde schalen op het gebied van jeugdculturen is, lag het oorspronkelijk in de bedoeling dit instrument integraal in de vragenlijst op te nemen. Zowel bij de proefafname als bij degenen aan wie wij de vragenlijst ter becommentariëring voorlegden, ontmoette deze schaal veel bezwaren. Deze hadden betrekking op de moeizame en eenzijdige formulering van de items en op de lengte van de totale schaal. Ook de standaard-antwoordcategorieën werden - in het kader van de totale lijst - als te subtiel bekritiseerd. Daarom werd besloten slechts een beperkt aantal items van de schaal op te nemen en het aantal antwoordcategorieën aan te passen aan de rest van de vragenlijst. De selectie van de items is uitsluitend geschied op basis van een intuïtieve inhoudelijke beoordeling van de items. Opgenomen zijn:

- De meeste volwassenen doen het tegenovergestelde van wat ze zeggen.
- Ouders bemoeien zich voortdurend met zaken die hen niets aangaan.
- Van vrienden en vriendinnen van hun eigen leeftijd leren jongeren meer dan van hun ouders.
- Voor jongeren kunnen alle ouderen barsten; jongeren doen wat zij zelf willen.
- De mensen met invloed laten ons, jongeren, stikken.
- Alleen al vanwege hun uiterlijk hebben jonge mensen de grootste moeite met de politie.
- Eigenlijk behandelen alle politie-agenten jongeren oneerlijk.
- Wij jongeren worden voor misdadigers aangezien, alleen maar omdat wij toevallig een paar wetten aan onze laars lappen die door een stelletje grijsaards zijn bedacht.
- In deze maatschappij zijn de mensen overal zo vijandig tegen ons, jongeren. Daar word je totaal door kapot gemaakt.
- Jongeren en ouders vormen twee totaal verschillende werelden.

Deze stellingen werden aan de leerlingen voorgelegd met de vraag of zij het ermee eens waren. Zij konden kiezen uit de antwoorden: 'niet mee eens', 'een beetje mee eens', 'helemaal mee eens' en 'weet ik niet; nooit over nagedacht'. Een eerste categorische homogeniteitsanalyse met de vier antwoordcategorieën gaf een curieuze oplossing waarin gesuggereerd werd dat het antwoord 'weet ik niet; nooit over nagedacht' een hogere mate van instemming inhield dan het antwoord 'helemaal mee eens'. Daarom werd het antwoord 'weet ik niet; nooit over nagedacht' als een ontbrekend antwoord beschouwd. Een categorische homogeniteitsanalyse laat dan een (tamelijke zwakke)

dimensie zien (HOMALS-eigenwaarde .35). Op basis van deze dimensie werden de leerlingen weer in drie groepen onderscheiden. Tabel 8.6 laat zien dat er met de uitgevoerde bewerkingen geen grote verschillen bestaan tussen jongens en meisjes.

Tabel 8.6 Percentage leerlingen met laag en hoog jeugdcentristische opvattingen, naar sekse en in relatie met gebruik van en interesse in middelen

		Jongens n=340	Meisjes n=242	Totaal n=582	Totaal
		%	%	%	n
JEUGDCENTRISME:	LAAG	21	23	22	126
	waarvan geïnteresseerd	9	2	6	
	HOOG	22	19	21	121
	waarvan geïnteresseerd	30	29	29	
Significantie: Jeugdcentrisme met interesse				< .001	

Bij jongeren met een hoog jeugdcentrisme is het percentage geïnteresseerden duidelijk veel hoger dan bij jongeren met een laag jeugdcentrisme. Dat geldt voor jongens en voor meisjes.

8.6 Opvattingen over taakverdeling man/vrouw

Het gebruik van middelen om sportieve prestaties en het uiterlijk te verbeteren, zou in verband kunnen staan met traditionele opvattingen over de rolverdeling tussen man en vrouw. Ook door de Rijksuniversiteit Utrecht is een set vragen ontwikkeld die de opvattingen over rollen en taken van vrouwen en mannen probeert vast te stellen (Meeus en 't Hart, 1993). Opname van deze schaal in de vragenlijst stuitte op vergelijkbare problemen als bij de schaal die jeugdcentrisme probeert te meten. Een aantal commentatoren wees met name op het zeer eenzijdige karakter van de items en het - voor vrouwelijke respondenten - mogelijk beledigende karakter van een aantal van de items. Om die redenen werd ook hier tot aanpassing besloten. Er werd een aantal items met een positieve inhoud ten aanzien van de rol van de vrouw opgenomen en een aantal oorspronkelijke items werd geschrapt. In de vragenlijst werden uiteindelijk de volgende items opgenomen:

- Ik vind dat meisjes al vroeg moeten worden voorbereid op die taken die zij later in het gezin moeten vervullen (huishouding, kinderopvang en zo).
- Ik vind dat jongens al vroeg moeten worden voorbereid op huishoudelijke taken.
- Vrouwen zijn van nature meer geschikt dan mannen om kinderen op te voeden.
- Mannen zijn even geschikt om kinderen op te voeden als vrouwen
- Ik zou later liever een vrouw als baas hebben dan een man.

- Ik zou later liever een man als baas hebben dan een vrouw.
- Voor een jongen is leren belangrijker dan voor een meisje.
- Het is voor een meisje minder erg om geen werk te hebben dan voor een jongen.

De vraag en de aangeboden antwoordcategorieën kwamen overeen met die bij de aangepaste jeugdcentrisme-schaal. Ook hier werd het antwoord 'weet ik niet; nooit over nagedacht' tot ontbrekend antwoord bestempeld. Na schrappen van het tweede item liet een categorische homogeniteitsanalyse een redelijke dimensie zien (HOMALS-eigenwaarde .46). Opnieuw werden de leerlingen op basis van deze dimensie in drie groepen onderscheiden. Tabel 8.7 laat zien dat jongens vaak horen tot de groep met sekse-specifieke rolopvattingen en meisjes vrijwel niet.

Tabel 8.7 Percentage leerlingen met laag en hoog sekse-specifieke opvattingen, naar sekse en in relatie met gebruik van en interesse in middelen

		Jongens n=313	Meisjes n=240	Totaal n=553	Totaal
		%	%	%	n
SEKSISME:	LAAG	12	26	18	99
	waarvan geïnteresseerd	14	5	8	
	HOOG	33	5	20	113
	waarvan geïnteresseerd	27	40	28	
Significantie: Seksisme met interesse				< .001	

De interesse in middelen ligt bij leerlingen met sterk sekse-specifieke rolopvattingen veel hoger dan bij leerlingen zonder dergelijke opvattingen. Dat geldt ook wanneer we de gegevens voor jongens en meisjes afzonderlijk bekijken.

8.7 Samenvatting

Bij de leerlingen gaat een negatief lichaamsbeeld samen met meer interesse in middelen. Bij de sportschoolbezoekers kan dat verband niet vastgesteld worden. Een negatief zelfbeeld laat geen significante samenhang met interesse zien. Bij leerlingen die 's zomers op het strand vaak flaneren, naar andere jongens of meisjes kijken en iemand proberen te versieren, is de interesse voor middelen duidelijk groter dan bij leerlingen die dat niet doen. Bij sportschoolbezoekers vinden we een vergelijkbaar patroon. Daar kan ook een significante samenhang tussen dit soort gedragingen en daadwerkelijk gebruik worden vastgesteld.

Een gedeelte van de leerlingen ervaart een relatief grote discrepantie tussen jongeren en volwassenen. Bij deze leerlingen is de interesse voor middelen beduidend groter dan bij leerlingen bij wie dat niet het geval is. Ook leerlingen - jongens en meisjes - die vasthouden aan een traditionele

rolverdeling tussen mannen en vrouwen geven blijk van meer interesse in middelen. Tot slot is er bij de mannelijke leerlingen sprake van een duidelijke samenhang tussen het gebruik van hasj, XTC en hard drugs en interesse in prestatie verhogende middelen. Bij bezoekers vinden we dat verband zowel bij mannen als bij vrouwen. Bij hen hangt ook het feitelijk gebruik samen met gebruik van genoemde middelen.

9. ENIGE IMPRESSIES UIT SPORTSCHOLEN

Het in dit rapport beschreven onderzoek is verkennend van aard. Die verkenning is gericht op de omvang van het gebruik, maar ook op factoren die met het gebruik samenhangen. Dit alles onder andere om na te gaan met welke aspecten eventueel te ondernemen preventie rekening dient te houden. In de onderzoeksopdracht werd daarbij met name ook de 'ambiance op sportscholen en fitnesscentra' genoemd. Een aantal kenmerken van sportscholen zijn in het voorgaande reeds aan de orde gekomen.

Tijdens de loop van het onderzoek hebben wij contact gehad met 5 jongeren die een aantal sportscholen bezocht hebben. Zij hebben ons met regelmaat geïnformeerd over hun ervaringen. Ook die ervaringen kunnen aanknopingspunten bieden voor eventueel op te zetten preventief beleid. In dit hoofdstuk wordt kort ingegaan op hun ervaringen en impressies.

9.1 De bezochte sportscholen

Onze vijf bezoekers hebben in totaal een bezoek gebracht aan 8 sportscholen; vier daarvan werden slechts een maal bezocht. In alle gevallen ging het om sportscholen ergens in de Randstad. Vijf van die sportscholen zijn ruim tot zeer ruim gehuisvest, met uiteenlopende en degelijke apparatuur. In drie gevallen ging het om zeer kleine scholen. Een daarvan werd omschreven als 'een soort garagebox'; een andere als een soort kelder'. De derde was vrijwel verlaten en zeer stoffig.

De drie kleinere scholen werden slechts een maal bezocht; vier van de vijf grotere, meer dan eens, over een periode van 6 weken, op wisselende tijden.

De ontvangst bij melding varieerde sterk. Soms werden onze bezoekers ingeschreven, waarna zij aan hun lot werden overgelaten. Vaker kreeg men een uitgebreide rondleiding door het gebouw langs de verschillende faciliteiten, soms gevolgd door een uitgebreide proefles.

Een van de vaker bezochte sportscholen was sterk gericht op bodybuilding en krachtsporten. Op de andere behoorden krachtsport en bodybuilding wel tot de mogelijkheden, maar lag het accent veel meer op algemene fitness, conditietraining en aerobics en dergelijke.

9.2 De bezoekerspopulatie

Zoals gezegd was een van de kleine sportscholen die slechts een keer werd bezocht vrijwel verlaten. Op twee kleinere sportscholen was een zeer specifieke populatie met een, volgens onze bezoeker, dreigende incrowd-sfeer.

Onze bezoekers waren onder de indruk van de variëteit van de populatie bezoekers op de wat grotere sportscholen. Naast studenten en scholieren signaleerden zij onder ander trainers, mensen die als model werkten, hooggeplaatste functionarissen uit het bedrijfsleven, transportarbeiders, directeuren van een eigen bedrijf, barkeepers, horeca-portiers en mensen die via uitzendbureaus uiteenlopende werkzaamheden verrichtten. Soms gaat het daarbij om mensen die ook andere sporten beoefenen: hockey, fietsen, tennis, bergklimmen en voetbal worden genoemd.

De sportschoolbezoekers waarover men ons vertelde waren voor het merendeel mannen. Dit komt echter niet geheel overeen met de feitelijke bezoekerspopulatie die soms ook een fors aantal vrouwen kende.

Ook de leeftijd van de bezoeker varieert zeer sterk, maar de hoofdmoot lag volgens onze bezoekers tussen de 25 en 35.

Het viel onze bezoekers ook op dat er telkens andere bezoekers aanwezig zijn. Ook wanneer zij de sportschool op dezelfde dag in de week en op hetzelfde uur bezochten, waren er vaak steeds andere mensen aanwezig. Niettemin werd op een paar sportscholen een kleine kern van regelmatige bezoekers gesignaleerd.

9.3 De sfeer

Vanzelfsprekend is de sfeer op de ene sportschool anders dan op een tweede sportschool: de inrichting van het gebouw, de aan- of afwezigheid van muziek, het soort muziek en het volume zijn allemaal aspecten die van sportschool tot sportschool verschillen.

Waar al onze bezoekers met enige regelmaat opmerkingen over maakten, was het geringe sociale gehalte van de sportbeoefening op de door hen bezochte sportscholen. Verreweg de meeste bezoekers komen in hun eentje binnen. Men kleedt zich om, doet individueel zijn of haar oefeningen, kleedt zich opnieuw om en vertrekt weer. Met name bij bodybuilding en krachtsporters komt het ook voor dat men met zijn of haar vaste trainingspartner komt of die - kennelijk afgesproken - op de sportschool zelf treft.

De opmerkingen die onderling worden uitgewisseld, blijven vaak beperkt tot standaardopmerkingen over het weer, het werk en kilo's en gewichten en men lijkt slechts weinig tot een langerdurend gesprek met elkaar te komen. Op de sportscholen is meestal wel een soort bar aanwezig. Een enkeling gaat daar wel eens zitten, meest na de training. Men drinkt dan een glas en vertrekt. Een ontmoetingsplaats voor vrienden of goede bekenden lijkt het niet echt. De meerderheid komt, kleedt zich om, traint, kleedt zich weer om en vertrekt.

Natuurlijk is het bovenstaande niet het hele verhaal. In kleedkamers en - indien aanwezig in sauna's - signaleerden onze bezoekers met enige regelmaat groepjes die in een gesprek gewikkeld waren. Deze gesprekken stokten echter vaak op het moment dat zij binnenkwamen.

Ook moet vermeld worden dat onze bezoekers - waarvan de meesten relatief onervaren waren in de wereld van sportscholen - herhaaldelijk beschrijven hoe zij door andere bezoekers geholpen of geïnstrueerd werden bij hun eigen training. Deze hulp leidde - bij hen - echter nauwelijks tot verdergaande gesprekken.

Op sportscholen waar naast bodybuilding en krachtsporten ook andere sporten beoefend worden, lijken de bodybuilders en krachtsporters - in de ogen van onze bezoekers - een beetje een afzonderlijke categorie. Deze indruk kan veroorzaakt - of versterkt zijn - doordat bodybuilden en krachtsporten meest in afzonderlijke ruimten beoefend worden. Een enkele keer dalen - in de woorden van een van onze bezoekers - een paar bodybuilders of krachtsporters af naar de ruimten waar anderen trainen om daar met enig vertoon en soms onder het slaken van kreten, een paar oefeningen te doen, of van hun kunnen blijk te geven.

Op de door ons bezochte sportschool met een sterke oriëntatie op bodybuilding en krachtsport lijkt de sfeer enigszins anders. Ook hier signaleerde onze bezoeker dat het niet gemakkelijk was om met mensen een gesprek aan te knopen. Toch wordt er onderling meer gecommuniceerd, vaak in de vorm van grappen en grollen.

9.4 Gebruik van prestatie verhogende middelen

Onze bezoekers waren op de hoogte van het onderwerp van dit onderzoek. Zij waren ook geïnformeerd over de werking van uiteenlopende middelen en over (zichtbare en onzichtbare) bijwerkingen. Hun is echter met klem en bij herhaling duidelijk gemaakt dat er geenszins verwacht werd dat zij gebruikers van prestatie verhogende middelen zouden opsporen.

Zichtbaar gebruik is door hen niet gesignaleerd. Op de meeste sportscholen worden opmerkingen die uitdrukkelijk over doping gaan niet of nauwelijks gesignaleerd. Een maal wordt naar aanleiding

van een poster van een breedgebouwde man door 'n bezoeker iets gemompeld als 'Met trainen alleen word je niet zo breed.' Eenmaal slaagt een van onze bezoekers er in een gesprek te beginnen met iemand die de betreffende sportschool goed kent. Deze stelt dat er op de sportschool 'natuurlijk' mensen zijn die middelen als anabole steroïden gebruiken. In details treedt hij echter niet en onze bezoeker acht het niet verstandig verder op het onderwerp in te gaan.

Op de sportschool met een sterke oriëntatie op bodybuilding en krachtsporten ligt het wat anders. Ook daar zijn prestatie verhogende middelen niet een gespreksonderwerp als het weer of het voetballen. Toch worden er relatief vaak opmerkingen over gemaakt die voor (niet al te zeer) ingewijden geen ruimte voor misverstand laten. Ook dergelijke opmerkingen vormen geen aanleiding tot een gesprek daarover. Men lacht wat, maakt een soortgelijke opmerking terug, maar daar blijft het bij. Toch is het onderwerp op die sportschool geenszins een absoluut taboe. Een keer kwam onze bezoeker daar een ruimte binnen waar drie mannen zaten te praten. Voordat het gesprek stokte hoorde hij de laatste zin die hij - zonder twijfel - in verband bracht met gebruik van dopinggeduide middelen. Toen ze zijn binnenkomst echter merkten, pakten de heren onmiddellijk hun spullen in hun tas en vertrokken.

Door tamelijk directe opmerkingen te maken, heeft onze bezoeker op deze sportschool bij 3 mensen met zekerheid gebruik van middelen gesignaleerd. Een bezoeker, van wie hij vermoedde dat hij middelen gebruikte, klaagde op een gegeven moment over een peesblessure die hij had opgelopen. Onze bezoeker bracht de blessure in verband met het gebruik van anabole steroïden en maakte een opmerking in de sfeer van 'Ja, dat is ook je eigen schuld'. De betrokkene kijkt hem eerst verbaasd aan, waarop onze bezoeker er aan toevoegt 'Je gebruikt toch'. Waarop het antwoord 'Ja' volgde.

Het met zekerheid gesignaleerde gebruik op deze sportschool betrof anabole steroïden, groeihormoon en Clenbuterol. Over doseringen kon ook daar geen informatie worden gekregen. Wel werd bij een van de bezoekers gebruik door middel van injecties vastgesteld.

Alles bij elkaar is er door onze bezoekers weinig informatie over gebruik van middelen verzameld. Dat heeft deels zeker te maken met de sfeer rond het gebruik van die middelen. Er wordt niet gemakkelijk uitdrukkelijk over gepraat. Onze bezoekers hadden wel de indruk dat de relatief korte tijd dat zij de verschillende sportscholen bezochten daarbij een rol speelt. Zij hadden de indruk dat zij bij een langduriger verblijf waarschijnlijk meer te weten waren gekomen. Die veronderstelling lijkt bevestigd te worden door het feit dat de meeste signaleringen over (verondersteld) gebruik van middelen binnenkwamen toen zij de betreffende sportscholen al een tijdlang bezocht hadden.

9.5   Gebruik van onbekende middelen

Een van onze bezoekers signaleerde - overigens op basis van contacten van buiten het kader van dit onderzoek - dat er op dit moment middelen met een onbekende afkomst en van een onbekende samenstelling aangeboden worden. Dit signaal wordt bevestigd door andere personen die sport-scholen bezoeken. Dit signaal werd ons ook gegeven door een sportschoolhouder die zei dat hij zelf voor sommige van zijn bezoekers voor middelen zorgde. Deze sportschoolhouder maakte zich ernstig zorgen over het 'groeiende aanbod van onbekende middelen. Soms gebeurt dit onder het mom als zou het om middelen als anabole steroïden gaan. Soms wordt alleen maar gezegd dat het iets anders is, maar dat het goed spul is. Van een ooggetuige hebben wij een scene beschreven gekregen dat een onduidelijk middel gretig aftrek vond bij een groep bodybuilders, ondanks het feit dat sommigen waarschuwden tegen het gebruik van niet betrouwbare middelen. De - in het Italiaans gestelde bijsluiter - gaf geen informatie over samenstelling, noch over contra-indicaties.

LITERATUUR

BETHELEHEM JG, HUNDEPOOL AJ, SCHUERHOFF MH, et al. Blaise 2.0.: handleiding voor de taal. Voorburg: CBS, 1989.

BUCKLEY WE, YESALIS CHE, FRIEDL KE, et al. Estimated prevalence of anabolic steroid use among High-school seniors. JAMA 1988;260:3441-5.

CLIFFORD PR, The World Health Organization Research Initiative on Drugs and Sports: Methodological Issues and Concerns, paper presented at the Research on Drugs and Sports Meeting, Geneve, juni, 1993

CREATIVE RESEARCH GROUP LIMITED. The body image study, a qualitative study of the use of performance-enhancing drugs by non-athletes. A study on behalf of the Canadian Centre for Drug-free Sport. Gloucester: 1992.

DURANT RH, RICKERT VI, SEYMORE ASHWORTH C, et al. Use of multiple drugs among adolescents who use anabolic steroids. N Engl J Med 1993;328:922-6.

JOHNSON MD. Anabolic steroid use in adolescent athletes. Pediatr Clin North Am 1990;37:1111-23.

JOHNSON MD, JAY S, SHOUP B, et al. Anabolic steroid use by male adolescents. Pediatrics, 1989;83:921-4.

KERNEBEEK E van. Doping en voorlichting. Arnhem: NeCeDo, 1993.

KOERT W, De Bodybuilders, Vrije Tijd en Samenleving, 1992, 10^e jrg., nr 1, pag 27 - 39

KOMOROSKI EM, Adolescent Body Image and Attitudes to Anabolic Steroid Use, AJDC, Vol 146, July 1992.

KROWCHUK DP, ANGLIN TM, GOODFELLOW DB, et al. High-school athletes and the use of ergogenic aids. Am J Dis Child 1989;143:486-9.

LAMB DR. Anabolic steroids in athletics: how well do they work and how dangerous are they ?
Am J Sports Med 1984;12(1):31-8.

LINDEN FJ van der, DIJKMAN TH. Jong zijn en volwassen worden. Nijmegen: Hoogveld
Instituut, 1989.

MEEUS W, HART H 't. Jongeren in Nederland: een nationaal survey naar ontwikkeling in de
adolescentie en naar intergenerationele overdracht. Amersfoort: Academische uitgeverij Amersfoort,
1993.

PRICE-WATERHOUSE. National school survey on drugs and sport: a study on behalf of the
Canadian Centre for Drug-free Sport. Gloucester: 1993.

PROGRAMMERINGS COLLEGE ONDERZOEK JEUGD (PCOJ). Het gebruik van stimulerende
middelen door jeugdigen in sportschool en fitnesscentrum. Utrecht: PCOJ, 1993.
notitie PC 93/221.

RAAIJMAKERS Q, MEEUS W, VOLLEBERGH W. Jeugdcentrisme, 'parent-peer conflict' en
persoonlijke netwerken. Comenius 1990;40:507-17.

ROGOL AD. Drugs to enhance athletic performance in the adolescent. Semin Adolesc Med 1985;
1(4):317-24.

ROSENBERG M. Society and the adolescent self-image. New York: Princeton University Press,
1965.

TAYLOR MD. Synthetic, anabolic steroids: a plea for controlled substance status. Physician Sports
Med 1987;15:140-50.

TERNEY R, MCLAIN LG. The use of anabolic steroids in High-school Students. Am J Dis Child
1990;144:99-103.

VAUGHN IR, PAWLAK-MORELLO C, SHEPPARD V, JAY, MS, Human growth hormone: a
new substance of abuse among adolescents?, Clinical Paediatrics, dec 1992; 723-726

VOGELS T, VLIET R van der. Jeugd en Seks, gedrag en gezondheidsrisico's bij scholieren. 's-Gravenhage: SDU, 1990.

VOGELS T. Gezondheidsbeleving en leefstijl van schoolgaande kinderen. Leiden: NIPG-TNO, 1991. Publ.nr.91.017.

WHITEHEAD R, CHILLAG S, ELLIOTT D, Anabolic steroid use among adolescents in a rural atate. J Fam Pract 1992;35:401-5.

WILLIS PE. Learning to labour. How working class kids get working class jobs, Westmead (etc.): Saxon House, 1977.

WINDSOR R, DUMITRU D. Prevalence of anabolic steroid use by male and female adolescents. Med Sci Sports Excerc 1989;21:494-7.

ZWART R, WARNAAR MF, PRAAG BMS, et al. Scholieren onderzoek 1992. Den Haag: NIBUD, 1993.

BIJLAGEN

		pagina
BIJLAGE 1	Steekproefspecificatie	135
BIJLAGE 2	Vragenlijst voor sportschoolbezoekers	139

BIJLAGE 1

Steekproefspecificatie

Steekproefspecificatie

In onderstaande tabel staat de steekproefspecificatie in aantal klassen/groepen naar leerjaar en onderwijssoort.

leerjaar	VBO	MAVO	HAVO	VWO	MBO	HBO	Totaal
4	12	8	4	2			26
5			4	2			6
6				2			2
2					4	4	8
2					4	4	8
Toaal	12	8	8	6	8	8	50

De medewerkende GGD-en kregen beide het verzoek om scholen te zoeken waar de helft van de in de tabel genoemde klassen benaderd zou kunnen worden. Gevraagd werd om voor VBO, MBO, HBO en de combinatie van MAVO, HAVO en VWO telkens twee verschillende scholen te zoeken. Daarbij zouden zij ook moeten letten op spreiding van de scholen naar plaats of wijk van vestiging. Bovendien werd hun gevraagd om er voor te zorgen dat bij VBO en MAVO/HAVO/VWO-scholengemeenschappen één school met relatief veel allochtone leerlingen aanwezig was.

BIJLAGE 2

De gehanteerde vragenlijst voor sportschoolbezoekers

1. Ik ben

- 1 een man
- 2 een vrouw

2. Ik ben

___ jaar

3. Zit je op dit moment op school, of volg je een andere opleiding waar je eigenlijk de hele week mee bezig bent?

- 1 nee Ga dan door naar vraag 7.
- 2 ja

4. Wat voor een school of opleiding is dat?

- 1 LBO
- 2 MAVO
- 3 HAVO
- 4 VWO
- 5 MBO
- 6 HBO of Universiteit
- 7 een andere opleiding, namelijk: _____

5. Heb je naast je opleiding ook nog werk?

- 1 nee Ga dan door naar vraag 10 op de volgende bladzijde.
- 2 ja

6. Wat voor werk is dat?

_____
_____

Ga nu door naar vraag 10

7. Heb je op dit moment werk?

- 1 nee, ik ben werkloos Ga dan door naar vraag 9 op de volgende bladzijde.
- 2 nee, ik ben afgekeurd Ga dan door naar vraag 9 op de volgende bladzijde.
- 3 ja, ik heb een betaalde baan
- 4 ja, ik heb een eigen bedrijf
- 5 ja, ik werk via een uitzendbureau of doe free lance werk

8. Wat voor werk doe je precies?

_____
_____

9. Wat is de hoogste opleiding die je echt hebt afgemaakt?

- 1 lagere school
- 2 IBO/LBO
- 3 MAVO
- 4 HAVO
- 5 VWO
- 6 MBO
- 7 HBO of Universiteit
- 8 Anders, namelijk: _____

10. Mijn afkomst is:

- 1 Surinaams
- 2 Antilliaans
- 3 Turks
- 4 Marokkaans
- 5 Kaap-Verdisch
- 6 Nederlands
- 7 anders, namelijk: _____

11. Hoe woon je?

- 1 Thuis bij mijn ouders
- 2 Ik woon samen met een vaste vriend of vriendin
- 3 Ik ben getrouwd en woon samen met mijn man/vrouw
- 4 Alleen, in een eigen woning of flat
- 5 Op kamers
- 6 In een tehuis of instelling

12. Hoeveel keer per week ga je gemiddeld naar de sportschool of het fitnesscentrum?

__ __ __ keer per week

13. Hoe lang train je dan echt?

__ __ __ minuten

14. Blijf je, na het trainen, wel eens langer op de sportschool? Bijvoorbeeld om wat te praten of te drinken.

- 1 nooit
- 2 soms
- 3 vaak
- 4 bijna altijd

15. Welke sporten of trainingen doe je op de sportschool of het fitnesscentrum?

Je kunt meer hokjes aankruisen.

- vechtsport, namelijk: _____
- krachtsport
- bodybuilding
- conditietraining
- fitnessstraining
- aerobics/callanetics en dergelijke
- andere vormen, namelijk: _____

16. Als je in de vorige vraag maar één sport of training hebt aangekruist, kun je doorgaan naar vraag 17.

Welke sport of training is voor jou de belangrijkste?

- 1 vechtsport
- 2 krachtsport
- 3 bodybuilding
- 4 conditietraining
- 5 fitnessstraining
- 6 aerobics/callanetics en dergelijke
- 7 andere vormen

17. Doe je in deze sport ook mee aan wedstrijden?

- 1 nee
- 2 ja, een enkele keer
- 3 ja, vaak

18. Hoe goed ben jij in die sport?

- 1 niet zo erg goed
- 2 tamelijk goed
- 3 ik zit in de top van de club of sportschool
- 4 ik zit in de top van de plaats waar ik woon
- 5 ik zit in de top van de provincie
- 6 ik zit in de top van Nederland

19. Is er iemand met wie je meestal samen je oefeningen doet?

- 1 nee
- 2 ja, een goede vriend of vriendin van me
- 3 ja, iemand anders

20. Waarom doe je aan deze sport?

Je mag meer dan één hokje aankruisen.

- omdat ik er goed in ben
- omdat ik het leuk vind
- om de contacten met andere sporters
- voor mijn conditie, gezondheid
- omdat mijn vrienden het ook doen
- omdat ik het leuk vind aan wedstrijden mee te doen
- om af te vallen
- om meer spieren te krijgen
- om een mooier figuur te krijgen
- om te winnen
- omdat ik het leuk vind als anderen zien hoe goed ik ben

21. Doen je vrienden/vriendinnen ook aan die sport?

- 1 ja, allemaal
- 2 de meesten wel
- 3 sommigen wel, anderen niet
- 4 de meesten niet
- 5 geen

22. Bezoeken die vrienden ook een sportschool?
- 1 nee, de meesten niet
  - 2 ja, maar de meesten gaan naar een andere sportschool dan ik
  - 3 ja, de meesten gaan naar dezelfde sportschool als ik
23. Doe je, buiten deze sportschool, nog aan andere sporten?
- 1 nee Ga dan door naar vraag 25 op de volgende bladzijde.
  - 2 ja, namelijk: _____
-
24. Sommige mensen gaan vooral naar een sportschool om andere sporten beter te kunnen beoefenen. Bijvoorbeeld: een voetballer die in de sportschool aan extra conditietraining doet. Hoe is dat bij jou?
- 1 dat is bij mij ook zo
  - 2 dat is bij mij een beetje zo
  - 3 dat is bij mij helemaal niet zo

25. Ik weeg:
 _ _ _ _ kilo
26. Mijn lengte is:
 _ _ _ _ centimeter
27. Wat vind jij van je eigen lichaam? Hieronder staan een aantal lichaamsdelen. Ben je daar tevreden mee?
Zet een kruisje in het vakje onder het goede antwoord.

helemaal niet tevreden	niet erg tevreden	wel tevreden	heel tevreden	
1	2	3	4	je gezicht
1	2	3	4	je armen
1	2	3	4	je schouders
1	2	3	4	de spieren in je bovenarmen
1	2	3	4	je bovenbenen
1	2	3	4	je onderbenen
1	2	3	4	je buik
1	2	3	4	je billen
1	2	3	4	de kracht van je spieren
1	2	3	4	de omvang van je spieren
1	2	3	4	je lichaam in zijn geheel

28. Wat vind je: ben je te dik, of te dun of is het precies goed?
- 1 ik ben beslist te dun
 2 ik ben een beetje te dun
 3 het is precies goed
 4 ik ben een beetje te dik
 5 ik ben beslist te dik
29. Stel: er zijn pillen waar je een mooi, sterk en gespierd lichaam van krijgt.
 Zou je die willen gebruiken?
- 1 nee
 2 ik denk het niet
 3 ik denk het wel
 4 ja
30. Stel: een vriend of vriendin zegt:
*"Ik heb pillen. Daarvan krijg je een mooi, sterk en gespierd lichaam.
 Ze zijn niet gevaarlijk en je hoeft niet te sporten of te trainen."*
 Zou je die pillen dan willen gebruiken?
- 1 nee
 2 ik denk het niet
 3 ik denk het wel
 4 ja

31. Stel: die vriend of vriendin zegt:
"Ik heb pillen. Daarvan krijg je een mooi, sterk en gespierd lichaam. Ze zijn niet gevaarlijk, maar je moet ook sporten of trainen".
Zou je die pillen dan willen gebruiken?
- 1   nee
2   ik denk het niet
3   ik denk het wel
4   ja
32. Stel: die vriend of vriendin zegt:
"Ik heb pillen. Daarvan krijg je een mooi, sterk en gespierd lichaam. Je moet ook sporten of trainen. Maar je moet wel een beetje voorzichtig zijn, want anders kun je problemen met je gezondheid krijgen".
Zou je die pillen dan willen gebruiken?
- 1   nee
2   ik denk het niet
3   ik denk het wel
4   ja
33. Stel: een trainer of coach zegt datzelfde tegen jou:
"Ik heb pillen. Daarvan krijg je een mooi, sterk en gespierd lichaam. Je moet ook sporten of trainen. Maar je moet wel een beetje voorzichtig zijn, want anders kun je problemen met je gezondheid krijgen".
Zou je die pillen dan willen gebruiken?
- 1   nee
2   ik denk het niet
3   ik denk het wel
4   ja
34. Stel: die trainer zegt tegen jou:
"Ik heb pillen. Daarvan krijg je een mooi, sterk en gespierd lichaam. Je moet blijven sporten of trainen. Je moet ook een beetje voorzichtig zijn, Maar als je ze niet gebruikt, zul je nooit de top bereiken."
Zou je die pillen dan willen gebruiken?
- 1   nee
2   ik denk het niet
3   ik denk het wel
4   ja
35. Hieronder staat een rijtje middelen die gebruikt worden om beter te presteren in sport. Kruis de hokjes aan, als jij iemand kent, die deze middelen zelf gebruikt om beter te presteren. We bedoelen mensen die jij zelf persoonlijk kent, niet mensen die je kent van de televisie of de krant. Je mag meer dan één hokje aankruisen.
- Amfetamine
    Anabole steroïden
    Choreofitine
    Schildklierpreparaten
    Groeihormoon
    Gamma-remmers
    Clenbuterol
    Ik ken zelf niemand die deze middelen gebruikt ➡ Ga dan door naar vraag 38 op de volgende bladzijde.

36. Hoe goed ken je de mensen die deze middelen gebruiken?

Je mag meer dan één hokje aankruisen.

Het gaat om:

- familieleden
- mensen van mijn klas
- goede vrienden of vriendinnen
- mensen van mijn sportclub of sportschool
- mensen van andere sportscholen
- andere mensen die ik wel eens tegenkom

37. Hoeveel van je vrienden/vriendinnen gebruiken dit soort middelen wel eens?

- 1 allemaal
- 2 de meesten wel
- 3 sommigen wel, sommigen niet
- 4 de meesten niet
- 5 geen

38. Hoeveel andere sporters in sportscholen/fitnesscentra gebruiken dit soort middelen wel eens, denk je?

- 1 heel veel
- 2 tamelijk veel
- 3 sommigen wel, sommigen niet
- 4 tamelijk weinig
- 5 heel weinig

39. Welke van die middelen heb jij zelf wel eens gebruikt om beter te presteren of om je lichaam een betere vorm te geven?

Je mag meer dan één hokje aankruisen

- Amfetamine
- Anabole steroïden
- Choreofitine
- Schildklierpreparaten
- Groeihormoon
- Gamma-remmers
- Clenbuterol
- Ik heb deze middelen nooit gebruikt. Ga dan door naar vraag 57 op bladzijde 10

40. Hoe oud was je toen je voor het eerst zo'n middel gebruikte?

— — — jaar

41. Heb je die middelen toen gekocht of gekregen?

- 1 gekocht
- 2 gekregen
- 3 sommige gekocht, sommige gekregen

42. Alles bij elkaar genomen: was je die eerste keer tevreden over het gebruik van dat middel?

- 1 helemaal niet tevreden
- 2 niet tevreden
- 3 wel tevreden
- 4 erg tevreden

43. Heb je na die eerste keer dat soort middelen vaker gebruikt?
- 1 nee, na die eerste keer nooit meer ~~na~~ Ga dan door naar vraag 56 op bladzijde 10.
 2 ja, ik heb dat soort middelen vaker gebruikt

44. Hoe lang is het geleden dat je dat soort middelen voor het laatst gebruikte?

- 1 minder dan een week
 2 minder dan 1 maand
 3 minder dan 2 maanden
 4 minder dan 3 maanden
 5 minder dan een half jaar
 6 minder dan een jaar
 7 een jaar of langer

45. De volgende vragen gaan over de laatste keer dat je dergelijke middelen hebt gebruikt.

Welk middel of welke middelen heb je de laatste keer gebruikt?
 Je mag meer dan één hokje aankruisen.

- Amfetamine
 Anabole steroïden
 Choreofitine
 Schildklierpreparaten
 Groeihormoon
 Gamma-remmers
 Clenbuterol
 een ander middel, namelijk: _____

46. Waarom gebruikte je die middelen toen?

Je mag meer dan één hokje aankruisen

- om sterker te worden
 om sneller te worden
 om slanker te worden
 voor een groter uithoudingsvermogen
 om agressiever te worden
 om een mooier figuur te krijgen
 om groter, breder te worden
 om beter tegen blessures te kunnen
 om beter tegen vermoeidheid te kunnen
 om me beter te kunnen concentreren
 om meer spieren te krijgen
 om er beter uit te zien
 anders, namelijk: _____

47. Hoe heb je die middelen toen gebruikt? Als pillen, drankje of door middel van injecties?

Je mag meer dan een hokje aankruisen

- als pillen, capsules
 als drankje
 door middel van injecties
 anders, namelijk: _____

48. Was er een iemand die jou vertelde hoe je dat middel precies moest gebruiken?

- 1 nee
 2 ja, een dokter
 3 ja, iemand anders, namelijk: _____

49. Alles bij elkaar: was je toen tevreden over het gebruik van dat middel?
- 1 helemaal niet tevreden
2 niet erg tevreden
3 wel tevreden
4 erg tevreden
50. Als je die middelen gebruikt, kunnen er verschillende dingen gebeuren. Hoe was dat bij jou?
Je mag meer dan één hokje aankruisen
- ik werd sterker
 ik werd sneller
 ik werd slanker
 ik kreeg een groter uithoudingsvermogen
 ik werd agressiever
 ik kreeg een mooier figuur
 ik werd groter, breder
 ik kon beter tegen blessures
 ik werd minder snel moe
 ik kon me beter concentreren
 ik kreeg meer spieren
 ik ging er beter uit zien
 anders, namelijk: _____
51. Als je die middelen gebruikt kunnen er ook vervelende dingen gebeuren. Wat heb jij wel eens meegemaakt nadat je deze middelen gebruikt had?
Je mag meer dan één hokje aankruisen.
- ik kreeg een spier- of botblessure
 ik kreeg last van neusbloedingen
 mijn ogen/nagels werden geel
 mijn huid werd grijs, grauw
 mijn stem veranderde
 mijn haren vielen uit
 ik kreeg meer haren op mijn lichaam
 ik kreeg problemen met slapen
 ik werd futloos
 ik werd somber, depressief
 andere lichamelijke of psychische problemen, namelijk: _____
52. Gebruik je dergelijke middelen op dit moment nog steeds.
- 1 nee, ik heb besloten om ze niet meer te gebruiken ➤ Ga door naar vraag 56 op de volgende bladzijde
2 ja, ik gebruik ze nog steeds
3 als ik het weer nodig vind, gebruik ik ze weer
53. Hoeveel kuren met dit soort middelen heb je de laatste twee jaar gedaan?
___ kuren
54. Deze vraag is misschien moeilijk, maar probeer een antwoord te geven. Denk eens terug aan je laatste kuur. Hoeveel geld heb je toen aan die middelen besteed?
ongeveer ___ gulden
55. Zou je graag willen dat er een dokter was die je bij het gebruik van dit soort middelen begeleidt? Die je vertelt hoeveel je precies kunt gebruiken en hoe je dat veilig kunt doen?
- 1 nee, dat hoeft voor mij niet
2 ja, dat zou ik wel willen
➤ Je kunt nu doorgaan naar vraag 58 op bladzijde 11

bladzijde 10

56. Deze vraag hoef je alleen te beantwoorden als je ooit middelen hebt gebruikt en besloten hebt om dat niet meer te doen. Ga anders door naar de volgende vraag.

Waarom heb je besloten om dergelijke middelen niet meer te gebruiken?

Je kunt meer dan een hokje aankruisen.

- Ik wilde het alleen maar één keer proberen
 Ze hielpen toch niet of niet echt
 Ik was inmiddels sterk, gespierd genoeg
 Ik had last van bijverschijnselen
 Ik werd betrappt, of was bang om betrappt te worden
 Ik vond de gezondheidsrisico's toch te groot
 Het werd te duur
 Ik had ze niet meer nodig
 Ik stopte met wedstrijd sport
 Ik stopte omdat het gebruik van deze middelen toch niet eerlijk is
 Ik stopte op aandringen van anderen
 Andere redenen, namelijk: _____

_____
_____

57. Deze vraag hoef je alleen te beantwoorden als jij nooit middelen als anabole steroïden, amfetaminen en zo hebt gebruikt. Ga anders door naar de volgende bladzijde.

Waarom gebruik jij dit soort middelen niet?

Je mag meer dan één hokje aankruisen.

- Ik ben principieel tegen het gebruik van dit soort middelen.
 Ik zie niet waarvoor ik ze zou moeten gebruiken.
 Ik vind het gebruik van die middelen niet eerlijk.
 Die middelen zijn slecht voor de gezondheid.
 Ik vind ze te duur.
 Ik weet niet hoe ik ze zou kunnen krijgen.
 Ik wil het zelf doen en niet afhankelijk zijn van die middelen.
 Ik ben bang dat ik dan een slechte naam zou krijgen.
 Ik ben bang dat ik dan betrappt zou worden.
 Al die spieren, dat hoeft voor mij niet zo.
 Andere redenen, namelijk: _____

_____
_____

bladzijde 11

58. Anabole steroïden, amfetamine en zo worden beschouwd als doping en veel sportverenigingen verbieden het gebruik daarvan. Er zijn andere middelen die wel zijn toegestaan, zoals middelen met vitamines, eiwitten en dergelijke. Maar ook creatine en bijvoorbeeld fosfaten en bicarbonaten. Gebruik jij dergelijke middelen wel eens?

- 1 nooit Ga dan door naar vraag 60
 2 soms
 3 vaak
 4 bijna altijd

59. Hoeveel geld heb jij de afgelopen maand aan dat soort middelen besteed?

ongeveer ___ ___ gulden per maand

60. Heb je wel eens een middel gebruikt waarvan je niet precies wist wat het was?

- 1 nee
 2 ja

61. Hieronder staan een paar soorten drugs. Heb jij die wel eens gebruikt en hoe vaak dan?
 Zet een kruisje in het vakje onder het goede antwoord.

nooit gebruikt	één keer gebruikt	paar keer gebruikt	vaak gebruikt	heel vaak gebruikt	
1	2	3	4	5	hash, marihuana
1	2	3	4	5	XTC
1	2	3	4	5	hard drugs

62. De volgende vraag gaat over je vrije tijd, dus buiten school of werk:
hoeveel uur per week breng je gemiddeld door met vrienden en vriendinnen?
__ __ __ uur per week
63. Hoeveel avonden per week ga je 's avonds uit?
Let op: we bedoelen hier een gewone week, dus niet in vakanties.
__ __ __ avonden per week Als je nooit uitgaat, kun je doorgaan naar vraag 65.
64. Als je uitgaat, waar ga je dan heen?
Je mag meer dan één hokje aankruisen.
- een café, bar
 discotheek
 film/theater
 house-party
 ergens waar je kunt snookeren of poolen
 anders, namelijk: _____
65. Je bezoekt een sportschool of fitnesscentrum. Ben je ook nog lid van andere clubs of verenigingen?
1 nee Ga dan door naar vraag 68.
2 ja
66. Van wat voor club(s) of vereniging(en)?
Je mag meer dan één hokje aankruisen
- sportclub
 muziekvereniging, koor, bandje
 natuurclub
 andere club of vereniging, namelijk: _____
67. Hoeveel uur per week besteed je gemiddeld aan die club(s) of vereniging(en)?
__ __ __ uur per week
68. Stel: je hebt een week vrij; het is zomer en schitterend weer. Ga je dan vaak naar het strand of het zwembad?
1 nooit Ga dan door naar vraag 70 op de volgende bladzijde.
2 een enkele keer
3 vaak
4 heel vaak
5 altijd
69. Wat doe je dan vooral op het strand of in het zwembad?
Je mag meer dan één hokje aankruisen
- veel zwemmen
 duiken
 slapen, zonnebaden
 naar jongens/meisjes kijken
 lezen
 heen en weer lopen en jezelf laten zien
 sporten, joggen
 iemand proberen te versieren
 op een terrasje zitten, drinken

70. Heb je een groep vrienden of vriendinnen met wie je veel omgaat?

- 1 nee Ga dan door naar vraag 79 op bladzijde 15.
2 ja

71. Uit hoeveel mensen bestaat die groep ongeveer?

— — — mensen

72. Bestaat die groep uit mannen of vrouwen?

- 1 alleen mannen
2 vooral mannen
3 evenveel mannen als vrouwen
4 vooral vrouwen
5 alleen vrouwen

73. Zijn de andere mensen van die groep ouder of jonger dan jij?

- 1 de meesten zijn ouder
2 de meesten zijn ongeveer even oud
3 de meesten zijn jonger
4 sommigen zijn ouder, anderen jonger

74. Wat voor een dingen doen jullie veel met elkaar?

Bijvoorbeeld: sporten, muziek maken, naar house-parties gaan, reizen, kletsen, drinken.

---

75. Hieronder staan een paar dingen die strafbaar zijn. Hoe vaak doen jullie die dingen met elkaar?

nooit	soms	vaak	
1	2	3	zonder kaartje in bus, tram of metro rijden
1	2	3	zakkenrollen
1	2	3	fietsen jatten
1	2	3	winkeldiefstal
1	2	3	mensen pesten of lastig vallen
1	2	3	dingen vernielen
1	2	3	mensen aanvallen, mishandelen
1	2	3	homo's of buitenlanders pesten of lastig vallen
1	2	3	harddrugs gebruiken
1	2	3	drugs verkopen

76. Heb je zelf het idee dat jouw vriendengroep anders is dan andere leeftijdsgenoten?

- 1 nee Ga door naar vraag 78.
 2 een beetje
 3 ja

77. Kun je zeggen waarom je jouw vriendengroep anders vindt?

---

78. Hieronder staan een paar dingen die mensen belangrijk kunnen vinden. Wat denk je: hoe belangrijk vinden de meesten van je vrienden of vriendinnen die dingen?

niet belangrijk	een beetje belangrijk	heel belangrijk	
1	2	3	een gezond lichaam
1	2	3	een goede opleiding
1	2	3	een leuke baan
1	2	3	werk met een goed salaris
1	2	3	een gespierd lijf
1	2	3	winnen
1	2	3	indruk maken op jongens/mannen
1	2	3	geld
1	2	3	indruk maken op meisjes/vrouwen
1	2	3	een mooi lichaam
1	2	3	natuur, milieu, dieren
1	2	3	uitgaan en plezier maken
1	2	3	seks
1	2	3	eens sterk lichaam
1	2	3	een spannend leven
1	2	3	trouwen, samenwonen
1	2	3	muziek, kunst, cultuur

79. Niet alle jonge mensen zijn hetzelfde. Er zijn duidelijk verschillende groepen. Bijvoorbeeld punkers, voetbalsupporters, sporters en discobezoekers en nog veel meer.
Is er een groep waarvan jij zelf denkt: "Ja, daar hoor ik eigenlijk wel bij".

- 1   nee Ga dan door naar vraag 82.
2   een beetje
3   ja

80. Hoe zou je die groep noemen? _____
_____

81. Waarom hoor je (een beetje) bij die groep?
Je kunt meer hokjes aankruisen.

- door mijn gedrag
 omdat ik het vaak met hen eens ben
 door mijn kleren
 om de muziek waar ik van houd
 om een andere reden, namelijk: _____

82. Zijn er groepen waar jij zeker niet bij zou willen horen?

- 1   nee, die zijn er niet Ga dan door naar vraag 85.
2   ja

83. Welke groep of groepen zijn dat dan? _____
_____

84. Waarom zou je niet bij die groep willen horen?
Je kunt meer hokjes aankruisen.

- om hun gedrag
 omdat ik het vaak niet met hen eens ben
 om hun kleren
 om de muziek waar ze van houden
 om een andere reden, namelijk: _____

85. Hieronder staan een paar uitspraken over jezelf en je vrienden en vriendinnen. Ben je het met deze uitspraken eens?

Mijn vrienden zijn belangrijk voor me.

- 1   helemaal niet mee eens
2   eigenlijk niet mee eens
3   eigenlijk wel mee eens
4   helemaal mee eens

86. Mijn vrienden vinden het leuk als ik er bij ben.

- 1   helemaal niet mee eens
2   eigenlijk niet mee eens
3   eigenlijk wel mee eens
4   helemaal mee eens

87. Stel: je gebruikt doping. Wat vinden je vrienden daarvan?
- 1 die keuren dat helemaal af
  - 2 die keuren dat eigenlijk af
  - 3 die vinden dat eigenlijk wel goed
  - 4 die vinden dat helemaal goed
  - 5 daar hebben ze geen mening over
88. Stel: je gebruikt XTC. Wat vinden je vrienden daarvan?
- 1 die keuren dat helemaal af
  - 2 die keuren dat eigenlijk af
  - 3 die vinden dat eigenlijk wel goed
  - 4 die vinden dat helemaal goed
  - 5 daar hebben ze geen mening over
89. Stel: je wilt helemaal stoppen met sporten. Wat vinden je vrienden daarvan?
- 1 die keuren dat helemaal af
  - 2 die keuren dat eigenlijk af
  - 3 die vinden dat eigenlijk wel goed
  - 4 die vinden dat helemaal goed
  - 5 daar hebben ze geen mening over
90. Stel: je doet dingen die strafbaar zijn. Wat vinden je vrienden daarvan?
- 1 die keuren dat helemaal af
  - 2 die keuren dat eigenlijk af
  - 3 die vinden dat eigenlijk wel goed
  - 4 die vinden dat helemaal goed
  - 5 daar hebben ze geen mening over
91. De mening van mijn vriendengroep is heel erg belangrijk voor mij.
- 1 helemaal niet mee eens
  - 2 eigenlijk niet mee eens
  - 3 eigenlijk wel mee eens
  - 4 helemaal mee eens
92. Hieronder staat een aantal opmerkingen. Hoe vaak hoor je die opmerkingen in je vriendenkring?
- "In sommige sporten kun je zonder doping eigenlijk nooit winnen".
- 1 nooit
  - 2 soms
  - 3 vaak
93. "Het gebruik van doping in wedstrijden is niet eerlijk".
Dat hoor ik in mijn vriendenkring:
- 1 nooit
  - 2 soms
  - 3 vaak
94. "Als je een beetje voorzichtig bent, kun je doping gebruiken zonder gevaar voor je gezondheid".
Dat hoor ik in mijn vriendenkring:
- 1 nooit
  - 2 soms
  - 3 vaak

95. "Het gebruik van doping in de sport zou gewoon toegestaan moeten worden".
Dat hoor ik in mijn vriendenkring:
- 1 nooit
  - 2 soms
  - 3 vaak
96. Is er een sporter die jij heel erg bewondert om zijn prestaties?
- 1 nee Ga dan door naar vraag 98
  - 2 ja
97. Wat denk je: zou die doping gebruiken?
- 1 nee, ik weet zeker van niet
  - 2 ik denk het niet
  - 3 ik denk het wel
  - 4 ja, ik weet zeker van wel
  - 5 dat weet ik niet
98. Hieronder staan een paar uitspraken. Ben jij het daarmee eens?
- Het gebruik van anabole steroïden in sport zou gewoon toegestaan moeten worden.
- 1 niet mee eens
  - 2 een beetje mee eens
  - 3 helemaal mee eens
  - 4 weet ik niet
99. Het gebruik van anabole steroïden in wedstrijden is niet eerlijk
- 1 niet mee eens
  - 2 een beetje mee eens
  - 3 helemaal mee eens
  - 4 weet ik niet
100. In sommige sporten kun je zonder anabole steroïden eigenlijk nooit winnen.
- 1 niet mee eens
  - 2 een beetje mee eens
  - 3 helemaal mee eens
  - 4 weet ik niet
101. Als je een beetje voorzichtig bent, kun je anabole steroïden gebruiken zonder gevaar voor je gezondheid.
- 1 niet mee eens
  - 2 een beetje mee eens
  - 3 helemaal mee eens
  - 4 weet ik niet

Je bent nu klaar met de vragenlijst.

Wil je de vragenlijst nu teruggeven, of -als je hem thuis hebt ingevuld-, in de enveloppe doen en opsturen?

Als je die enveloppe gebruikt, hoef je er geen postzegel op te plakken.

Bedankt voor de medewerking.

Reprografie: NIPG-TNO
Projectnummer: 5906